

Työtön suomalaisessa diskurssissa: Korpusavusteinen tutkimus työttömiä koskevista puhetavoista

Suomen kieli ja viestintä
Maisterin tutkinnon tutkielma
Ella Lillqvist
2010

TYÖTÖN SUOMALAISESSA DISKURSSISSA: Korpusavusteinen tutkimus työttömiä koskevista puhetavoista

Tutkimuksen tavoitteet

Tutkielman tavoitteena oli selvittää, millainen kuva työttömistä hahmottuu toisaalta viranomaisten ja toisaalta työttömien ja muiden kansalaisten teksteissä, sekä minkälaisin kielellisin keinoin tuo kuva rakentuu. Tarkoituksena oli lisäksi arvioida, kuinka pienekkö ja annotoimaton korpusaineisto sopii tällaisen tutkimuksen tarkoituksiin.

Aineisto ja menetelmät

Tutkimuksen teoreettisena viitekehyksenä on kriittinen diskurssianalyysi, jonka perusoletuksena on, että kieli sekä heijastaa että rakentaa yhteiskunnallisia (valta)suhteita. Menetelmänä sovellettiin korpuslingvististä lähestymistapaa, jossa yhdistyvät kvantitatiiviset ja kvalitatiiviset analyysimenetelmät. Aineistoksi kerättiin noin 100 000 sanan korpus, joka sisältää blogeja, niihin liittyviä kommentteja, mielipidekirjoituksia, TE-toimiston ja Kelan esitteitä sekä lakitekstiä.

Tulokset

Työttömyyden näkeminen työttömien omana syynä oli tutkimuksen perusteella yleistä sekä viranomaisten että kansalaisten teksteissä. Työ nähdään yleisesti itseisarvona: työhön olisi haluttava vaikka ilmaiseksi. Viranomaisten teksteissä korostetaan työnhakijan *aktiivisuutta*, mutta analyysin perusteella se määrittyi ennen kaikkea viranomaisten *tottelemisena*. Aktiivisuusdiskurssi sisältää vaatimuksen työn ja viranomaisten siihen rinnastamien toimenpiteiden *haluamisesta*. Aito haluaminen jonkun muun määräämiin ja hyödyllisiksi määrittelemiin toimiin voi kuitenkin olla paradoksaalinen vaatimus – pakottaminen viranomaisten muottiin ja toisaalta *työn* määrittelemisen tarkoitushakuisesti saattavat selittää ”työhaluttomuuden” ilmiötä.

Kansalaisten tekstit olivat heterogeenisempiä ja niissä myös eksplisiittisesti vastustettiin työttömiin negatiivisesti suhtautuvia diskursseja. Työttömät saatetaan esimerkiksi nähdä toisten eläteinä, joiden elämä on liian mukavaa ja helppoa. Vaihtoehtoisessa diskurssissa korostetaan päinvastoin työttömän köyhyyttä, huono-osaisuutta ja tilanteen epäoikeudenmukaisuutta. Positiivisesti työttömistä kertovaa vastadiskurssia ei juuri löytynyt, vaan työttömiä puolustavat keskittyivät kieltämään työttömiä koskevia negatiivisia väitteitä ja osoittamaan kuinka nämä kyllä noudattavat vallitsevaa moraalikäsitystä.

Korpus tutkimus soveltui työn menetelmäksi hyvin eikä annotoimattoman korpuksen käyttö tässä yhteydessä osoittautunut ongelmalliseksi.

Avainsanat

Kriittinen diskurssianalyysi, korpuslingvistiikka, työttömät, työttömyys, työ

1	JOHDANTO	1
1.1	Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset	2
1.2	Teoreettinen viitekehys, näkökulma ja tutkimusmenetelmät	3
1.3	Aineisto	4
1.3.1	Blogit	5
1.3.2	Aineiston koostumus	6
2	TYÖ, TYÖTTÖMYYS JA DISKURSSIT	9
2.1	Suhtautuminen työhön	9
2.2	Käsitteiden määritelmää	10
2.3	Työttömyyden syyt ja seuraukset	13
2.3.1	Syyt	13
2.3.2	Seuraukset	15
2.4	Työvoimapolitiikka	17
2.5	Työttömyysdiskurssit	18
2.5.1	Työttömiä koskevia puhetapoja	19
2.5.2	Poliittinen työttömyysdiskurssi	20
3	TEOREETTINEN PERUSTA JA MENETELMÄT	23
3.1	Kriittinen diskurssianalyysi	23
3.2	Korpustutkimus	25
3.2.1	Korpustutkimus kriittisen diskurssianalyysin menetelmänä	27
3.2.2	Konkordanssiohjelman käyttö	28
4	AINEISTON ANALYYSI	31
4.1	Viranomaisten tekstien määrällinen analyysi	32
4.1.1	Frekvenssit ja kollokaatit	32
4.1.2	Avainsanat	37
4.2	Viranomaisten tekstien laadullinen analyysi	39
4.2.1	<i>Kieltäytyminen ja pätevät syyt</i>	39
4.2.2	<i>Oikeudet ja velvollisuudet</i>	42
4.2.3	Käsityksiä työstä	44
4.2.4	<i>Aktivointia ja tarveharkintaa</i>	47
4.3	Kansalaisten tekstien määrällinen analyysi	49
4.3.1	Frekvenssit ja kollokaatit	49
4.3.2	Avainsanat	52
4.4	Kansalaisten tekstien laadullinen analyysi	53
4.4.1	<i>Millaisia työttömät ovat?</i>	53
4.4.2	Työttömät rinnastusten ja adjektiivien valossa	57
4.4.3	<i>Kotona työttömänä</i>	59
4.4.4	<i>Onko työttömänä kivaa?</i>	61
4.4.5	Äärimmäisyysdiskurssi	64
5	LOPUKSI	74
5.1	Menetelmän yhteenveto	74
5.2	Työttömiä koskevat diskurssit	78
	LÄHTEET	82

1 Johdanto

Suomessa työttömyys nousi ennätyslukuihin 1990-luvun alun laman aikana ja sen väheneminen sittemmin on ollut hidasta. Puhutaan rakennetyöttömyydestä – työttömyydestä on tullut pysyvä osa yhteiskunnallista todellisuutta (Aho & Arnkil 2008, 57). Kukaan ei kiistäneekään työttömyyden merkittävyyttä yhteiskunnallisena ja kansantaloudellisena ilmiönä. Toisaalta protestanttisille suomalaisille työ on erittäin tärkeä osa elämää: se on uskonnonkaltainen sitoumus ja jokseenkin kyseenalaistamaton arvo (Taira 2006a, 3). Näistä lähtökohdista nousee tämän tutkimuksen keskeinen kysymys: miten nykypäivän Suomessa suhtaudutaan työttömiin?

Kysymykseen vastatakseni tutkin korpusmenetelmien avulla erilaisia, niin viranomaisten kuin tavallisten kansalaisten tuottamia tekstejä. Tarkoitukseni on selvittää millaisia työttömiä koskevia diskursseja aineiston teksteissä on havaittavissa, tuoda ne eksplisiittisesti esiin ja näin mahdollistaa niiden kriittinen arviointi. Arvioin myös menetelmän soveltuvuutta ja hyödyllisyyttä tällaisessa yhteydessä.

Työ lukeutuu *kriittisen diskurssianalyysin* piiriin: Erityisiä kiinnostuksen kohteita kriittisessä diskurssianalyysissä ovat vallan ilmeneminen sekä eriarvoisuuden mahdollinen syntyminen ja uusintaminen teksteissä. Valta ja diskurssi liittyvät keskeisesti yhteen: yhteiskunnassa esiintyvät diskurssit ilmentävät ja levittävät käsityksiä ja asenteita, jotka tulevat näkyviin esimerkiksi lakitekstiin. Lakiteksti puolestaan ohjaa sitä puhetta ja konkreettista toimintaa, jonka työtön kohtaa työ- ja elinkeinotoimistossa asioidessaan, sekä vaikuttaa jälleen osaltaan yhteiskunnalliseen diskurssiin. Ihmisten ajatusmaailma, diskurssi ja toiminta muodostavat syklisen, päätymättömän prosessin.

Taustalla on siis ajatus vallasta, jota on toisaalta poliitikoilla, jotka tekevät päätöksiä ja viranomaisilla, jotka valmistelevat ja panevat toimeen päätöksiä. Toisaalta jokaisella on kuitenkin osuutensa yleisen diskurssin muodostajana, osana huomaamatonta ”demokraattista” prosessia. Tämän puolen merkitystä korostaa se, että nykyään periaatteessa kuka vain voi saada äänensä kuuluviin internetissä. Lisäksi jokaisella puhujalla tai kirjoittajalla on valtaa: ilmais- ja argumentointitapansa voi valita useista vaihtoehdoista, joskus hyvinkin yllättävällä ja luovalla

tavalla, näin vaikuttaen kuulijoihin. Kirjoittaminen on siis puheteko (vrt. Austin 1962), jonka avulla ihmisillä on mahdollisuus ottaa itselleen valtaa, vaikka heillä ei sitä lähtökohtaisesti olisi ollut.

Tutkielma etenee seuraavasti: aluksi pohjustan analyysiä kartoittamalla kirjallisuuden pohjalta työttömyyttä ja aiemmissa tutkimuksissa havaittuja työttömyyteen liittyviä diskursseja. Sen jälkeen kerron yleisesti teoreettiseen viitekehykseen ja menetelmään liittyvistä asioista. Aineiston analyysin olen jakanut kahteen osaan aineistotyyppin mukaan: ensin pyrin selvittämään, kuinka työttömät nähdään viranomaisten tuottamissa teksteissä ja seuraavassa osassa paneudun tavallisten kansalaisten ja työttömien omiin puhetapoihin.

1.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset

Tässä työssä tarkoitukseni on siis analysoida monenlaisia ja erilaisten tahojen tuottamia tekstejä, joissa käsityksiä työttömistä rakennetaan. Kyse ei niinkään ole ”työttömyysdiskursista” yleisesti: en ole etsinyt esimerkkejä teksteistä, joissa käsitellään työttömyyttä abstraktilla tasolla, vaan sellaisia, joissa työttömät esiintyvät henkilöinä ja konkreettisella tasolla. Ilman tätä rajausta tehtävä olisi ollut liian laaja tähän työhön. Mielestäni on kuitenkin olennaista ottaa mukaan sekä virallisia että epävirallisia tekstejä: kun mukana on kirjoituksia niin viranomaisilta kuin työttömiltä ja muilta kansalaisilta, on mahdollista selvittää minkälaisia rinnakkaisia ja kilpailevia diskursseja sekä kritiikkiä muiden diskursseja kohtaan aihepiirin yhteydessä esiintyy (vrt. ”artikulaatiokamppailu”, Jokinen ym. 1993, 29; ”vastapuhe”, Taira 2003b, 108).

Toinen keskeinen kysymys liittyy työn menetelmään eli (kriittiseen) diskurssianalyysiin sovellettuun korpustutkimukseen. Korpusmenetelmien käyttö diskurssianalyysissä on saanut viime vuosina osakseen yhä enemmän mielenkiintoa – Suomessa tämä yhdistelmä ei kuitenkaan vielä ole ottanut tulta alleen. Työn tavoitteena onkin myös arvioida menetelmää sekä toteuttaa esimerkkitutkimus, joka voi auttaa muita tutkijoita arvioimaan menetelmän soveltuvuutta heidän diskurssianalyttisiin tarkoituksiinsa. Työssä keskitytään nimenomaan itse kerätyn ja anotoimattoman korpuksen käyttöön kriittisessä diskurssianalyysissä.

Tutkimus on tekstilähtöinen: en testaa tiettyjä etukäteen muodostettuja hypoteeseja, vaan tarkoituksena on tarkastella, mitkä teemat nousevat aineiston teksteissä keskeisimmiksi.

Tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

1. (a) Millainen kuva työttömistä hahmottuu eri tahojen diskursseissa (viranomaiset, työttömät, muut kansalaiset)? (b) Miten tämä kuva rakentuu kielessä?
2. (a) Miten hyvin ja (b) miten käytettyinä korpustutkimuksen menetelmät soveltuvat kohdan 1. kysymysten tutkimiseen?

1.2 Teorettinen viitekehys, näkökulma ja tutkimusmenetelmät

Tämän tutkimuksen näkökulma on kriittinen. Aihealueen tutkimukseen sopii mielestäni kriittisen diskurssianalyysin lähestymistapa, jossa olennaisia teemoja ovat poliittiset kysymykset, yhteiskunnalliset suhteet – erityisesti valtasuhteet – ja ideologiat. On myös rehellistä ilmaista omat asenteensa, joita tutkijalla väistämättä on. Jotta yhteiskunnallista epätasa-arvoa voitaisiin vähentää, sitä täytyy mielestäni tutkia ja analysoida, sekä näin lisätä tietoisuutta siitä.

Kriittisen diskurssianalyysin perusoletuksena on, että kieli sekä heijastaa että rakentaa sosiaalisia suhteita (sosiaalinen konstruktionismi) (Paltridge 2006, 1, 179.) Yleiset puhutavat eli diskurssit siis vaikuttavat ihmisten asenteisiin ja toisaalta asenteet tietenkin kuuluvat puheessa. Stereotypioita ja ennakkoluuloja toistava puhe voi aiheuttaa sosiaalisten ryhmien välistä eriarvoistumista. Diskurssianalyysi onkin hyvä tapa pureutua asenteisiin ja mahdollisiin epätasa-arvon syntymekanismeihin, jotka eivät arkiajattelulle välttämättä avaudu.

Tämän tutkimuksen tavoitteena on siis eritellä ja analysoida teksteissä toistuvia työttömiä koskevia diskursseja. Yleisille diskursseille tyypillistä on luonnollistuminen – ne ovat niin tavallisia, että niitä on vaikea enää edes huomata (ks. esim. Fairclough 2001 [1989], 76). Diskurssien huomaaminen ja myös tarkempi ymmärtäminen on kuitenkin välttämätöntä, jotta niitä voidaan kyseenalaistaa ja niiden perusteita ja yhteiskunnallisia vaikutuksia arvioida. Jos esimerkiksi oletetaan työttömistä usein puhuttavan kielteiseen sävyyn, on selvitettävä empiirisesti, miten negatiivisuus mahdollisesti ilmenee konkreettisesti kielenkäytössä, voidaanko sitä eritellä tarkemmin ja missä määrin on olemassa valtakurssin kanssa kilpailevia (vasta)diskursseja.

Työttömiä koskevien diskurssien tutkiminen on siis mielestäni tärkeää, koska se lisää tietoisuutta yhteiskuntamme epäoikeudenmukaisuuksista sekä vallankäytön ja siltä ”puolustautumisen” tavoista. Samalla tutkimus voi tuoda esiin havaintoja esimerkiksi argumentoinnin tavoista. Toisaalta yhtä ihmisryhmää koskevat puhettavat voivat vertautua kiinnostavasti myös muita ryhmiä koskeviin diskursseihin.

Diskurssitutkimuksessa ei ole käytössä yhtä ainoaa tutkimusmenetelmää, vaan siinä voidaan hyödyntää tilanteeseen parhaiten sopivia kielen- ja viestinnätutkimuksen työkaluja (Paltridge 2006; Pälli 2003; Jokinen ym. 1993, 17). Tässä työssä sovellan korpuslingvististä lähestymistapaa, jossa yhdistyvät kvantitatiiviset ja kvalitatiiviset analyysimenetelmät.

1.3 Aineisto

Tämän tutkimuksen aineistoksi olen kerännyt noin 100 000 sanan korpuksen, josta pyrin löytämään yleisiä tendenssejä ja josta nostan osia kvalitatiivisen analyysin kohteeksi. Korpuksen sisältyy viranomaisten ja tavallisten kansalaisten tuottamia tekstejä, erityisesti blogeja – sen sijaan perinteisen median tekstit olen rajannut tutkimuksen ulkopuolelle, sillä niitä (ainakin lehtiartikkeleja) on jo aiemmin tutkittu jonkin verran – siitäkin näkökulmasta, minkälaisista niiden työttömyysdiskurssi on (Renvall 2001, Haavisto 2001, Wodak & Leeuwen 2002). Nämä aiemmat tutkimukset tarjoavat toki kiinnostavia vertailumahdollisuuksia.

Korpukseni on annotoimaton eli se ei sisällä kieliopillisia tai muita metatietoja (lukuun ottamatta tietoa kuvista 1 ilmenevistä aineiston lajeista). Arvioin, ettei annotoinnista olisi tässä yhteydessä niin paljon hyötyä, että sen tekeminen kannattaisi¹ – palaan työn lopussa siihen, oliko tämä oikea ratkaisu.

Seuraavaksi kerron aineiston valinnasta ja koostumuksesta. Ensin muutama sana siitä, mitä blogit ovat ja miksi olen valinnut niitä aineistoon, eli miksi ne ovat mielestäni otollinen diskurssianalyysin kohde.

¹ Esimerkiksi Lehtinen ja Lounela (2003) ovat kehittäneet menetelmää annotointiin. Esityksestä käy ilmi kuinka monimutkaista annotointi tietokoneavusteisenakin on.

1.3.1 Blogit

Määrittelen seuraavassa lyhyesti, mikä on blogi, ja miten olen siis aineistoni tältä osin rajannut. Yhtä ainoaa kaikkien hyväksymää määritelmää blogille ei ole, mutta ainakin kyseessä on päivätyistä merkinnöistä koostuva internetsivusto, jossa voidaan julkaista tekstiä ja/tai multimediaa. Blogin tuorein kirjoitus on aina etusivulla, ja vanhemmat säilyvät yleensä ajankohdan mukaan järjestetyissä arkistoissa. (Majava 2006, 3–6; Domingo & Heinonen 2008, 5.)

Majavan (mp.) mainitsemien kriteerien pohjalta blogien olennaisia piirteitä voidaan kuvailla seuraavasti:

- *Blogit ovat vuorovaikuttaisia.* Blogeissa esiintyy usein linkkejä muihin blogeihin (tai muulle internetiin) ja lisäksi lukijoilla on mahdollisuus kommentoida kirjoituksia ja yleensä myös tilata syöte, joka helpottaa blogin seuraamista.
- *Blogit ovat henkilökohtaisia.* Blogin kirjoittaja on useimmiten yksittäinen henkilö (tosin usean kirjoittajan ryhmäblogejakin on). Tyyli on yleensä henkilökohtaista ja epämuodollista. Domingo ja Heinonen (2008, 5) mainitsevat myös, että kirjoituksille on tyypillistä suoruus ja lyhyys.
- *Blogia voi pitää kuka vain.* WWW-pohjaiset julkaisupalveluiden ja -järjestelmien ansiosta sivuston päivittäminen ei juuri vaadi teknisiä taitoja. Näin blogin pitäminen on yleistynyt.

Blogeista puhuttaessa ne esitetään lisäksi usein perinteisen median vastapoolina. Tämän vuoksi voidaan kysyä, miten toimittajien kirjoittamiin blogeihin pitäisi suhtautua. Domingo ja Heinonen ovat todenneet, että *journalistiset blogit* (kaikki blogit eivät toki ole journalistisia) voidaan asettaa jatkumolle sen mukaan, mikä on niiden suhde perinteiseen mediaan. Toisessa ääripäässä ovat *kansalaisblogit*, joilla ei ole siteitä mediayhtiöihin, toisessa taas *mediablogit*, joita ammattitoimittajat kirjoittavat työnsä osana. Näiden välimaastoon sijoittuvat *yleisön blogit* (esim. jokin lehti tarjoaa lukijoille mahdollisuuden pitää blogeja lehden alaisella sivustolla) ja *toimittajien blogit*, joita he pitävät yksityishenkilöinä vapaa-ajallaan. (Domingo & Heinonen 2008, 6–7). Näin ollen rajanveto sen suhteen, kuuluuko osa blogeista itse asiassa perinteiseen mediaan, osoittautuu vaikeaksi. Olen päätenyt siihen, että en rajaa toimittajien kirjoittamia blogeja aineiston ulkopuolelle – hyvin erilaisia blogeja on edustettuna.

Eri yhteyksissä, myös diskurssintutkimuksessa, on aiemmin tutkittu hyvin paljon median, erityisesti sanomalehdistön tuottamia tekstejä. Media onkin ollut ja on merkittävä maailmankuvamme rakentaja, jolla voi helposti uskoa olevan erityisen paljon valtaa rakentaa ja uusintaa käsityksiä ja asenteita (esim. Fairclough 1995). 2000-luvulla perinteisellä medialla ei kuitenkaan enää ole monopolia, vaan nyt periaatteessa kuka tahansa voi julkaista tekstejään verkossa. Tavallisten ihmisten kirjoitukset – ja diskurssi – leviävät uudella tavalla. Blogit ovat olennainen osa tätä sosiaalista mediaa. Blogeja tarkastelemalla on mahdollista saada laajempi kuva yhteiskunnassa esiintyvistä diskursseista. Perustelenkin aineiston koostamista osin blogikirjoituksista tällä moninaisuudella, vaikka osa aineistosta saattaa siis enemmän tai vähemmän lähentyä perinteistä mediaa. Tavallisten ihmisten vapaamuotoisina teksteinä blogit ja niihin liittyvät kommentit ovat myös hyvin erilaisia kuin aineistoon kuuluvat viranomaisten tekstit.

1.3.2 Aineiston koostumus

Aineiston lajit ovat seuraavat:

- 1) Viranomaisten tekstit
 - a) TE-toimisto (esitteitä ja tekstiä työnhakijoille suunnatuilta internetsivuilta)
 - b) Kela (esite ”Työnhakijalle”)
 - c) lakitekstiä (työttömyysturvalaista ja julkisesta työvoimapalvelusta annetusta laista).
- 2) Kansalaisten tekstit
 - a) työttömien tekstit (blogeja ja mielipidekirjoituksia)
 - b) muiden kansalaisten tekstit (blogeja)
 - c) blogikirjoitusten yhteydessä käytyä keskustelua.

Kansalaisten kirjoitukset jaan edelleen työttömien kirjoittamiin blogeihin ja mielipidekirjoituksiin² sekä muiden kansalaisten blogeihin. En ole rajannut kansalaisten ulkopuolelle myöskään poliitikkoja tai toimittajia (sen sijaan jossain lehdessä aiemmin ilmestyneitä juttuja en pitänyt blogikirjoituksina). Blogikirjoitusten lisäksi aineistoon sisältyy blogitekstejä seuraavia kommentteja, jotka muistuttavat tyypiltään keskustelupalstoja. Näitä ei ole luokiteltu yksittäisten puheenvuorojen kirjoittajien mukaan.

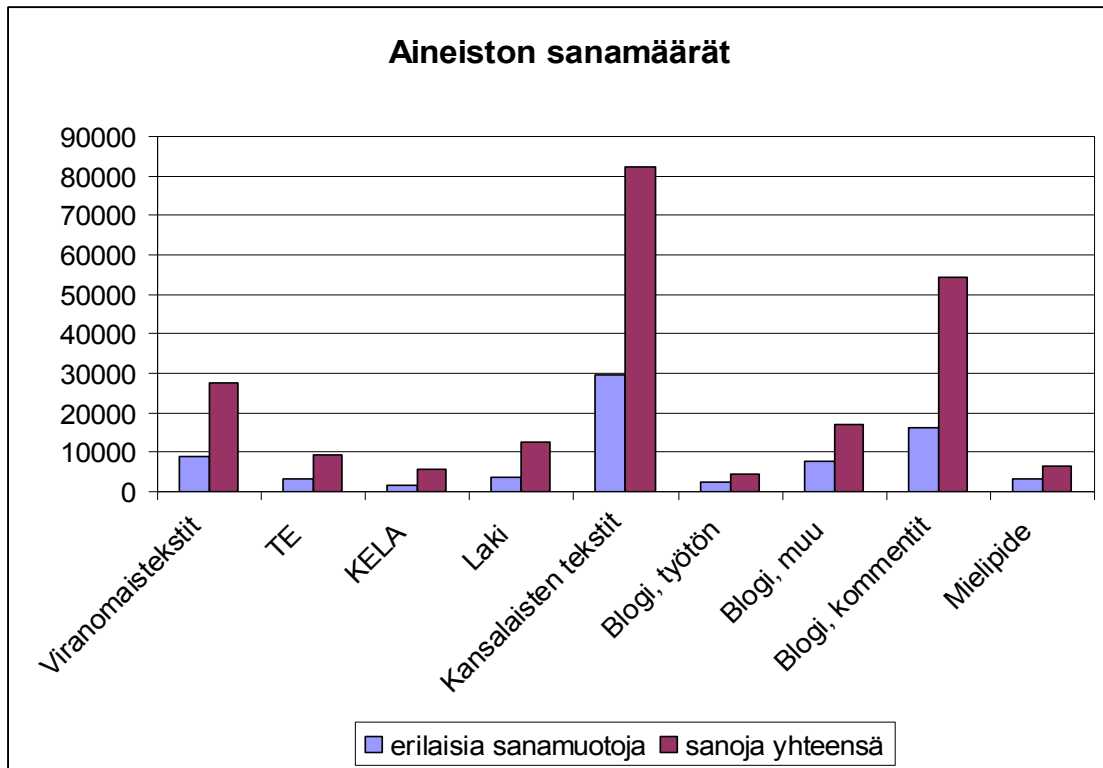
² Tekstistä tai blogin esittelystä käy tällöin selvästi ilmi henkilön olevan työtön. Mielipidekirjoituksissa on lisäksi muutama työttömän henkilön perheenjäsenen kirjoitus.

Viranomaistekstit ovat esitteitä (sähköisessä muodossa), tekstiä työnhakijoille suunnatuilta internetsivuilta sekä lakitekstiä. Tekstit on kerätty TE-toimiston ja Kelan internet-sivuilta. Lakitekstin otin mukaan, koska viranomaisten toiminta ja muut tekstit perustuvat lakiin, joka on myös heidän valtansa lähde.

Aineiston blogit ovat vuosilta 2008 ja 2009 ja ne on kerätty Googlen blogihaulla (<http://blogsearch.google.fi>) ja Blogihaku.com:lla (<http://blogihaku.com>), joka on suomalaisia blogisivuja löytämään räätälöity Google-haku. Hakusanoina käytin sanoja *työtön*, *työnhakija* ja *työttömyys* (hakukone löytää myös eri taivutusmuotoja) ja kunkin osalta kävin läpi ensimmäiset kolme tulossivua. Tämä hakusanarajaus lienee vaikuttanut aineiston koostumukseen painottaen näitä tapoja viitata työttömyyteen ja työttömiin. Mahdollisesti joitain muunlaisia puhetapoja on tämän vuoksi jäänyt pois, mutta aineisto on kuitenkin nähdäkseni melko monipuolista. Kokeilin myös eräitä muita hakusanoja, mutta niillä sain paljon samoja tuloksia, eivätkä tulokset muutenkaan näyttäneet merkittävästi erityyppisiltä. Lisäksi mikä tahansa muukin haun rajaus olisi vienyt aineiston painopistettä johonkin suuntaan, joten mielestäni tämä rajoite on tässä yhteydessä hyväksyttävä.

Kaikki hakutulokset eivät suinkaan olleet edellä esitetyn määritelmän mukaisia blogeja, joten olen suorittanut karsintaa tämän perustella. Jätin pois myös tekstejä, joissa työttömyyttä ei varsinaisesti käsitelty, vaan hakusana mainittiin vain ohimennen. Joissain blogiteksteissä ja keskusteluissa kuitenkin vain osa tekstistä liittyy tähän aiheeseen. Lisäksi rajasin aineiston ulkopuolelle muuta kuin suomalaista yhteiskuntaa käsittelevät tekstit.

Korpuksen koko on yhteensä noin 110 000 sanaesiintymää, joihin sisältyy vajaat 40 000 erilaista sananmuotoa. Tätä määrää voidaan verrata esimerkiksi Hardt-Mautnerin (1995) käyttämään noin 160 000 sanan itse kerättyyn korpukseen. Suuret yleisessä käytössä olevat korpukset voivat olla jopa satojen miljoonien sanojen kokoisia, mutta itse koottujen korpusten etuna on, että niissä keskitytään tiettyä mielenkiinnon kohdetta käsitteleviin teksteihin. Mautner (2009) on esimerkiksi hakenut sanaa *unemployed* noin 60 miljoonan sanan *The Times* -korpuksesta, ja löytänyt 567 osumaa. Omassa aineistossani puolestaan sana *työtön* (eri taivutusmuodoissaan) esiintyy 789 kertaa.

Kuvio 1. Aineiston sanamäärät tyypeittäin.

Kuvio 1 havainnollistaa aineiston koostumusta. Kansalaisten tekstejä on selvästi enemmän kuin viranomaisten tekstejä. Tämä on nähdäkseni perusteltua, sillä viranomaisten puhe perustuu yhteen politiikkaan ja on siksi yhdenmukaisempaa kuin kansalaisten puhe, jossa taas ei teoriassa ole mitään rajoitteita erilaisten mielipiteiden ja puhetapojen määrän suhteen. Lakitekstit olivat hyvin pitkiä, joten niiden pituutta on rajoitettu, jotteivät ne muodostaisi liian suurta osuutta viranomaisteksteistä.

Työttömien blogikirjoituksia löysin aineistonhakumenetelmilläni selvästi vähemmän kuin muiden kirjoittamia blogeja. Tämän vuoksi täydensin aineistoa myös työttömien (tai heidän läheistensä) kirjoittamista mielipidekirjoituksista koostuvalla osa-aineistolla. Nämä kirjoitukset on julkaistu Helsingin Sanomien mielipidesivuilla vuosina 2007–2009.

Keskustelua puolestaan on sanamääräisesti selvästi enemmän kuin blogeja, jotka ovat toimineet sen innoittajina. Olen rajoittanut keskustelujen maksimipituutta, jotta yhdessä keskustelussa mahdollisesti toistuvat näkemykset ja ilmaisutavat eivät pääsisi liian merkittäviksi aineiston kokonaisuudessa. Keskustelupuheenvuorot ovat tästä huolimattakin aineiston laajin osio.

2 Työ, työttömyys ja diskurssit

Tässä luvussa tarkastelen työttömyyskeskustelun taustaa aiemman tutkimuksen valossa. Suhtautuminen työhön on keskeinen selittävä tekijä siinä, miten työn puuttumiseen suhtaudutaan, joten taustoitan asiaa ensin tästä näkökulmasta. Seuraavaksi käsittelen erilaisia *työttömän* ja muiden työttömyyteen liittyvien käsitteiden määritelmiä. Tämän jälkeen paneudun työttömyyden syihin ja seurauksiin – asioihin, joihin työttömyyskeskustelussa palataan kerta toisensa jälkeen – sekä työvoimapolitiikkaan. Lopuksi luon katseen aiempiin havaintoihin työttömyyttä ja työttömiä koskevista diskursseista.

2.1 Suhtautuminen työhön

Suhtautuminen työhön liittyy keskeisesti siihen, miten työttömyys ymmärretään ja miten siihen suhtaudutaan. Työnteon ja erityisesti kovan, ahkeran työnteon nähdään (ainakin länsimaissa) yleensä olevan välttämätöntä – jollei elossapysymiselle niin moraalisesti hyvälle elämälle. Tairan (2006a, 3) mukaan työtä pidetään uskonnonkaltaisena sitoumuksena ja arvona, joka on jokseenkin kyseenalaistamaton. Kyseessä on siis hegemoninen diskurssi (vrt. Jokinen & Juhila 1993, 81) – vastakkaiset käsitykset (ks. alla) tuntuvat oudoilta ja radikaaleilta, eikä niitä kovin usein kuule. Tämä yleinen työkäsitys on yhdistetty kristillisyyteen ja erityisesti protestanttisuuteen (Weber 1980). Sanotaanhan tunnetussa Raamatun sitaatissa ”kuka ei tahdo työtä tehdä, ei hänen syömänkään pidä” (Pyhä Raamattu, 2. Tess. 3:10). On helppo nähdä, kuinka tällainen moraaliohje voi vaikuttaa siihen, miten työttömiin suhtaudutaan.

Kriitikkoja kuitenkin on. Bertrand Russell (1935) arvosteli työtä ihannoivaa etiikkaa. Hänen mielestään työn tehostuminen koneiden avulla mahdollistaisi sen, että kaikki työskentelisivät vain neljä tuntia päivässä ja käyttäisivät loput haluamallaan tavalla esimerkiksi taiteen tai tieteen harrastamiseen tai vain onnellisen elämän elämiseen. ”The morality of work is the morality of slaves, and the modern world has no need of slavery.”, hän kirjoitti. (Mt.) Samankaltaisia ajatuksia ovat esittäneet myös mm. Paul Lafargue (2005 [1881]) ja Bob Black (1985).

Suomessa kriittiset äänet liittyvät erityisesti 2000-luvun laajaan keskusteluun työelämän murroksesta (tai peräti *huonontumisesta*, ks. Siltala 2004) – muuttuuko myös suhtautuminen työhön? Siltalan mukaan hyvinvointivaltion kultakausi on päättynyt, ja on alkanut hyperkilpailun aika, jossa työntekijöiltä vaaditaan aina vain enemmän, ja näin huononnetaan työn vaihtosuhdetta eli työstä saatavaa korvausta. Tämä on näkynyt muun muassa niin, että vuodesta 2001 alkaen suurempi osuus kaikkien palkansaajaryhmien työntekijöistä on nähnyt työnteon mielekkyyden muuttuneen huonompaan kuin parempaan suuntaan (Alasoini 2006). Samaan aikaan on syntynyt rakenteellinen työttömyys ja alityöllisyys, joka ilmenee ns. pätkäteinä ja osaatäteinä. Tällaiset työsuhdemallit yleistyvät ja niissä työskentelevien oikeuksia peräävä Prekariaatti-liike vaatii perustuloa palkaksi uudelleen määritellystä yhteiskunnallisesta työstä, jota kaikki tekevät ja joka ei (enää) tapahdu vain tietyllä työpaikalla tiettyä aikana (Korhonen ym. 2009, 99). Yhteiskunnassa, jossa vaaditaan jatkuvaa oppimista ja osaamisen ylläpitoa sekä luovuutta, työ voitaisiin siis nähdä muunakin kuin palkkatyönä.

Toinen yleistä työkäsitystä koskeva kysymys liittyy siihen, *miksi* työ on välttämätöntä (jos siis oletetaan että näin on). Siltala (2004, 26–41) erottelee neljä työmotiivien tyyppiä, joita kuvaavat sanat *duunari*, *urakoitsija*, *diakonissa* ja *itsensä toteuttaja*. Ensimmäiset kaksi tekevät työtä vain toimeentulon saadakseen, jälkimmäisille se tuo jotain hyvää itsessään. Tuntuukin, että työ- ja työttömyysdiskurssi sisältää usein ajatuksen, että kaikkeen työhön pitäisi suhtautua lähes itseisarvona. Taira (2006a, 4–5) puolestaan on sitä mieltä, että siinä missä työn arvo oli ennen tekemisessä itsessään, nykyisin osalle on tullut työstä myös itsensä toteuttamisen ja sisäisen kasvun alue.

2.2 Käsitteiden määritelmiä

Työttömän määrittelemisen ei ole aivan yksinkertaista: esimerkiksi Suomen Tilastokeskus käyttää eri tilastoissaan kolmea eri määritelmää. Ensimmäisen, tulonjakotilastossa käytettävän määritelmän mukaan työtön on henkilö, joka on ollut vuoden aikana työttömänä vähintään 6 kuukautta. Toisessa määritelmässä tukeudutaan työministeriön työnhakijarekisteriin, ja työtömiksi luetaan vuoden viimeisenä työpäivänä työttömänä olleet 15–74-vuotiaat henkilöt. Näin määritellään työtön työvoima koulutukseen hakeutumista, opintojen kulkua, koulutuksen jälkeistä sijoittumista ja työssäkäyntiä koskevissa tilastoissa. (Tilastokeskus a.) Viimeinen

määritelmä on keskeisin, koska sitä hyödynnetään työvoimatutkimuksissa, joissa mitataan Suomen virallinen *työttömyysaste* (lasketaan 15–74-vuotiaiden työttömien prosenttiosuutena samanikäisestä työvoimasta) (Tilastokeskus a). Määritelmä on yhdenmukainen kansainvälisen työjärjestön ILO:n ja Eurostatin määritelmien kanssa (Tilastokeskus b). Sen mukaan työtön on

[...] henkilö, joka tutkimusviikolla on työtä vailla, on etsinyt työtä aktiivisesti viimeisen neljän viikon aikana palkansaajana tai yrittäjänä ja voisi vastaanottaa työtä kahden viikon kuluessa. [...] (Tilastokeskus a.)

Edellisen määritelmän mukaiset tilastokeskuksen viralliset työttömyysluvut ovat matalampia kuin työvoimaviranomaisten rekistereihin perustuvat luvut. Tähän Tilastokeskus mainitsee syyksi sen, että työvoimaviranomaisten rekistereissä on runsaasti ns. eläkeputkessa olevia ja työttömyysturvaa saavia henkilöitä, jotka itse ilmoittavat, etteivät enää etsi työtä (Tilastokeskus b). Toisaalta virallisen määritelmän mukaista työttömien määrää suurempia ovat myös ihmisten omaan määrittelyyn perustuvat määrät (Penttilä & Keinänen 2005, 35). Virallisen luvun ulkopuolelle jää siis ihmisiä, joita kutsutaan *piilotyöttömiksi* tai *työvoiman ulkopuolella oleviksi*. He ovat niitä, jotka eivät täytä työn hakemiseen liittyvää kriteeriä. *Pitkäaikaistyöttömät* puolestaan ovat työttömiä, joiden työttömyys on kestänyt yhtäjaksoisesti yli vuoden. *Nuorisotyöttömyydellä* tarkoitetaan yleensä alle 20- tai alle 24-vuotiaiden työttömyyttä. (Tilastokeskus b.)

Työttömyyteen liittyy myös seuraavia käsitteitä: *Kitkatyöttömyys* merkitsee lyhytaikaista viivettä työnhakijan ja avoimen työpaikan välisessä kohtaamisessa. *Kausityöttömyys* puolestaan johtuu työvoiman kysynnän vaihtelusta vuodenaikojen mukaan (niin sanottu kausitasoitettu luku on sellainen, josta tämä säännönmukainen kausivaihtelu on puhdistettu pois). Sen sijaan *suhdannetyöttömyys* on työttömyyden yleistymistä taloudellisen matalasuhdanteen aikana. (Tilastokeskus b.) Työttömyys voi olla myös *rakenteellista*, eli sellaista, että se ei poistu korkeaan työvoiman kysynnän myötä (Aho & Arnkil 2008, 57). Rakenteellinen työttömyys johtuu Suomessa ilmeisesti erityisesti työvoiman kysynnän tarjontaa nopeammasta laadullisesta muutoksesta (mp.). Syntyy esimerkiksi uusia aloja ja työpaikkoja, joihin tarvitaan uudenlaisia taitoja, jolloin tietyn ajanjakson aikana työn tarjonta ja kysyntä eivät kohtaa. Rakenteellisesta työttömyydestä on Suomessa alettu puhua vasta 1990-luvulla, kun työttömyysaste oli korkea ja työttömyysjaksojen kestot pidentyivät (Tilastokeskus b).

Arkinäkökulmasta työttömän määritelmää voidaan lähestyä esimerkiksi tarkastelemalla, mitä sanakirjoissa asiasta todetaan. Suomen perussanakirja (PS) tuntee sanalle *työtön* kaksi merkitystä, joista ensimmäinen liittyy ansiotyön puuttumiseen, toinen taas yleisesti työn puuttumiseen:

työtön 34*C

1. työn puutteen takia ansiotyötä vailla oleva. *Työtön metsuri. Pitkäaikaistyötön. Joutua, jäädä työttömäksi. Mies on ollut työttömänä puoli vuotta.*

Substantiivina *Rakennusalan työtön, työttömät.*

2. yl. työtä vailla oleva. *Pienten lasten äiti ei ole koskaan työtön*

Nykysuomen sanakirjassa (NS) ensimmäiset kaksi merkitystä ovat olennaisin osin samat kuin PS:ssa. Ensimmäisessä on kuitenkin tarkennus: *työkykyisestä ja työhaluisesta, normaalisti palkkatyöllään itsensä elättävästä ihmisestä*. Kolmatta merkitystä on kuvattu kansanomaisesti: *joka ei halua tai osaa tehdä työtä, työtä vieroksuva, laiska*. Tämä merkitys ei välttämättä liity työn puuttumiseen, vaan enemmän ahkeruuden puuttumiseen. Työssä olijakin voi nähdäkseni olla työtön tässä merkityksessä. Silti NS viittaa selvästi kahteen ryhmään: työhaluisiin ja työtä vieroksuviin. PS:ssa tällainen ei jako näy yhtä selvästi, korkeintaan rivien välissä: *työn puutteen* mainitseminen työttömyyden syyksi voi vihjata, että vaikka ihminen voikin olla ilman työtä myös muusta syystä, vain työn puutteen vuoksi ilman työtä olevat lasketaan ”oikeiksi” työttömiksi. Jaon häivytyks ei liene yleisempi ajallinen muutos, koska myös uudehkoissa Gummeruksen suuressa suomen kielen sanakirjassa (GSS) viitataan kahdenlaisiin työttömiin:

Työtön

1 subst. ja adj. jolle ei ole tarjolla työtä, työtä vailla oleva *Työttömien määrä on lisääntynyt. Joutua tilapäisesti työttömäksi.*

2 joka ei viitsi tehdä työtä, joka ei tee työtä *Eleli työttömänä omaa laiskuuttaan.*

3 joutilas, käyttämättömänä oleva *Kone on seissyt jo pitkään työttömänä.*

On siis työttömiä, joille *ei ole tarjolla* työtä, ja toisia, jotka *eivät viitsi* tehdä työtä. Kiinnostavaa on, että siinä missä PS:ssa ja NS:ssa ensimmäinen merkitys liittyy *ansiotyön* puuttumiseen, GSS:ssa sitä ei mainita. Näin ei enää ole kovin selvästi kyse kahdesta eri merkityksestä, vaan kohdat 1 ja 2 voisi tulkita kahdeksi ihmisryhmäksi, jotka sisältyvät yleisimmän työttömän määritelmän piiriin (vailla ansiotyötä). Esimerkit (*joutua tilapäisesti / omaa laiskuuttaan*) tukevat mielestäni tällaista tulkintaa.

Seuraavassa käy ilmi, että tällainen jaottelu työhaluisiin ja työtä vieroksuviin on yleinen myös työttömyyden tieteellisessä tarkastelussa.

2.3 Työttömyyden syyt ja seuraukset

Seuraavassa käsittelen näkemyksiä siitä, mistä työttömyys johtuu ja toisaalta millaisia seurauksia sillä on.

2.3.1 Syyt

Taloustieteessä työttömyyttä on yritetty selittää erilaisilla teorioilla. Aikoinaan työttömyyttä pidettiin väliaikaisena ongelmana ja sen syinä palkkarakenteen vinoutumista tai kilpailun puutetta. 1930-luvulla syntyi keynesiläinen teoria, jossa työttömyyden syynä pidetään kokonaiskysynnän riittämättömyyttä. Uusklassisessa teoriassa työttömyyden nähdään kuitenkin olevan joko *vapaaehtoista* tai johtuvan kilpailun toimimattomuudesta – vapaassa kilpailussa palkat siis sopeutuisivat tasolle, jolla kaikilla olisi töitä, mutta erilaiset tekijät kuten työehtosopimusjärjestelmä estävät tuon sopeutumisen. Tämän teorian mukaan (varsinainen, ei-vapaaehtoinen) työttömyys johtuisi siis tällaisista markkinoiden vapauden rajoituksista. (Pohjola 1998, 10–11.)

Kolmas lähestymistapa on uudempi teoria (mm. Pohjola 1998), jolla on kolme lähtökohtaa. Ensinnäkin työmarkkinoilla on aina liikettä työpaikasta toiseen ja tämä siirtyminen vie aikaa, niinpä (vaihtuva) osa työvoimasta on aina tämän vuoksi työttömänä (em. kitkatyöttömyys). Tämä ei kuitenkaan selitä kuin osan havaitusta työttömyydestä. Toinen lähtökohta koskee palkkavaatimuksia. Työntekijät haluavat parantaa ostovoimaansa vaatimalla suurempaa palkkaa ja yritykset puolestaan reagoivat suurempiin palkkoihin nostamalla hintoja, mistä seuraa inflaatio. Työttömyys hillitsee tätä kehitystä – niinpä työttömyyteen vaikuttavat tämän teorian mukaan ne tekijät, jotka ovat myös palkkojen ja hintojen määräytymisen taustalla. Teorian kolmas osa-alue on talouden tasapaino, joka saavutetaan silloin, kun palkkojen ja hintojen toteutunut taso vastaa työntekijöiden ja työnantajien odotuksia. Tällaisessa tasapainossa markkinoilla voi vallita suurikin tahaton työttömyys³, eikä niillä jotka voivat vaikuttaa tilanteeseen

³ Luonnollinen, rakenteellinen tai *NAIRU* (*Non-Accelerating Inflation Rate of Unemployment*) -taso.

(työnantajat ja työntekijät järjestöineen) välttämättä ole tarvetta muuttaa sitä. (Pohjola 1998, 11–12.)

Edes vain kansantaloustieteen näkökulmasta ei siis ole yhtä ainoaa käsitystä työttömyyden syistä. Eri vaihtoehdot jakaantuvat talouden makrorakenteita korostaviin (kilpailun esteet, kysynnän riittämättömyys) ja yksilöstä johtuviin (vapaaehtoinen työttömyys). Perinteisessä työmarkkinamallissa oletetaan, että kilpailu on täydellistä ja työllisyys ja palkat määräytyvät kysynnän ja tarjonnan tasapainosta, mikä tarkoittaisi, että työttömyys on vapaaehtoista (ihmiset eivät ole halukkaita tarjoamaan työtä liian alhaisella palkkatasolla) (Pehkonen 1998, 88). Tällaisen mallin on kuitenkin todettu sopivan huonosti työmarkkinoiden toiminnan kuvaamiseen (ms. 53). Pohjola (1998, 11) toteaa myös, että ”työttömyyden taloudelliset ja henkiset kustannukset ovat niin suuret, ettei työttömyys pääsääntöisesti voi olla vapaaehtoista, vaan se on tahatonta”. (Palaan näihin kustannuksiin seuraavassa alaluvussa.) Samoilla linjoilla on Kiander: ”ei ole todennäköistä, että työttömyys olisi harkittu seuraus sosiaaliturvien ja vapaaajan maksimoinnista” (1998, 259). Kaikki eivät kuitenkaan ole asiasta yhtä mieltä, sillä vapaaehtoisesta työttömyydestä puhutaan yleisesti – kiista siitä, onko työttömyys pääosin vapaaehtoista vai pääosin tahatonta näyttäytyykin alan keskeisimpänä kysymyksenä, johon oikeistolainen vastaus on ollut ”vapaaehtoista” ja vasemmistolainen ”tahatonta” (Clark & Oswald 1994, 648). Luvussa 2.4 palaan siihen, kuinka tämä näky konkreettisesti politiikassa.

Vapaaehtoisuusajattelun ohessa voidaan nähdä toinen teoria ainakin osin ihmisestä itsestään johtuvasta työttömyyden syystä. Soininvaara (1999, 35) kirjoittaa, että työllistymistä estää toisaalta työpaikkojen, asuntojen ja työvoiman väärä sijainti toisiinsa nähden ja toisaalta se, että olemassa oleva *työvoima ei kelpaa* työnantajille. Syyksi työnantajien vaatimustason nousulle hän arvioi työn rakennemuutoksen, joka johtaa aivotyön osuuden lisääntymiseen kaikesta työstä – aivotyössä taas yksilöiden väliset kyvykkyuserot ovat paljon suurempia kuin suorittavassa työssä: ”huonon suunnittelijan työn arvo on nolla tai suorastaan negatiivinen” (mts. 60–61). Esimerkiksi Sackmanin ym. (1968) tutkimuksen mukaan parhaiden ja huonoimpien ohjelmoijien tehokkuuserot voivat olla jopa 28-kertaisia. Tutkimusta on tosin kritisoitu myöhemmin muun muassa liian pienestä aineistosta ja Prechelt (1999) onkin havainnut maksimierojen suhteeksi ”vain” 1:14. Voidaan varmaan kuitenkin päätellä, että yksilöiden väliset erot todellakin voivat aivotyössä olla erittäin suuria. Osa ihmisistä saattaa siis tämän

näkemyksen mukaan olla työttömänä, ei omasta tahdostaan, mutta siksi etteivät ole työnantaji-en mielestä tarpeeksi kyvykkäitä.

2.3.2 Seuraukset

Työttömyydellä on sekä taloudellisia että sosiaalisia negatiivisia vaikutuksia niin yhteiskuntaan yleensä kuin yksittäiseen ihmiseenkin. Työttömyyden taloudelliset seuraukset yhteiskunnalle jakautuvat useaan luokkaan. Ensinnäkin menetetään se tuotanto, jonka työttömät olisivat työssä ollessaan tuottaneet. Toisaalta julkiselle sektorille koituu kuluja verotulojen menetyksen ja työttömyysturvamaksujen sekä muiden kulujen myötä. Yhteiskunnassa työttömyys aiheuttaa myös eriarvoisuutta, ja toisaalta yleistä epävarmuuden tunnetta, koska työssä olevatkin saattavat pelätä työttömäksi joutumista. (Pohjola 1998, 3–5.) 1990-luvun laman pahimpina työttömyysvuosina 1993 ja 1994 työttömäksi jäämistä pelkäsi noin 40 prosenttia alle 35-vuotiaista (Kontula ym. 1998, 34). Saloniemen ja Virtasen (2008, 96) aineistossa (vuodelta 2003) 27 prosenttia kaikista vastaajista arvioi työpaikkansa uhatuksi – teollisuudessa ja rakennusalailla luvut olivat vielä selvästi suuremmat, 35 ja 43 prosenttia. Työttömyyden pelosta johtuen ihmiset saattavat sietää helpommin huonojakin työoloja, mikä voi johtaa elämänlaadun huononemiseen ja sairastumisiin.

Yksittäiselle työttömällekin koituu luonnollisesti tulonmenetyksiä. Penttilän ja Keinäsen mukaan työttömyyttä kokeneista henkilöistä vain noin puolet oli tyytyväisiä taloudelliseen tilanteeseensa (2005, 44). Rahan menetys ei ehkä kuitenkaan ole suurin ongelma: Oswald (1997) on havainnut, että tulotaso ei korreloi onnellisuuden kanssa mutta että työssä olevat ovat onnellisempia kuin työttömät – työttömien vähäisemmän onnellisuuden olisi siis johduttava muista kuin tulojen pienenemiseen liittyvistä syistä. Toisaalta Böckerman ja Ilmakunnas (2006) ovat Suomen 1990-luvun laman osalta todenneet, että työttömyyden dramaattinen lisääntyminen ei aiheuttanut keskimääräisen onnellisuustason alenemista – ei itsenäisesti, mutta sen sijaan kyllä tulotason alenemisen kautta. Suurtyöttömyys on tosin saattanut vaikuttaa tähän tulokseen vähentämällä työttömyyden aiheuttamaa sosiaalista stigmaa, ja pitkäaikainen työttömyys on voinut johtaa yksilöiden sopeutumiseen. (Mas. 161–162.) Lisäksi tämän tutkimuksen mukaan työttömyyden kokeminen vähensi tyytyväisyyttä elämään, ja näyttää siltä, että erittäin onnellisiin ihmisiin työttömyys ei vaikuttanut, mutta valmiiksi vähemmän onnellisiin kylläkin (mas. 163–164).

Työttömyyden ja terveydentilan yhteyttä on tutkittu paljon erityisesti 1980 ja -90 luvuilla. Sekä maailmalla että Suomessa on lukuisissa tutkimuksissa todettu työttömien terveyden olevan muita huonompi ja heidän kuolleisuusriskinsä muita suurempi (Kontula ym. 1998, 9). Kontulan ym. vuosia 1993–97 koskeneessa tutkimuksessa selvisi muun muassa, että työttömät miehet ja yli kuusi kuukautta työttömänä olleet naiset arvioivat terveydentilansa huonoksi kaksi kertaa useammin kuin työssä olijat. Myös laman jälkeistä aikaa 1996–2001 tutkineet Penttilä ja Keinänen (2005, 46) ovat todenneet työttömällä olleen muita enemmän sairauksia. Kontulan ym. (1998, 55) mukaan työttömät miehet käyttivät unilääkkeitä tai rauhoittavia lääkkeitä kaksi kertaa useammin kuin työssä käyvät. Naisilla samojen lääkkeiden käyttöä esiintyi yhtä usein työttömällä kuin työttömyyttä pelkäävillä. (Mts. 53.) Työttömällä oli myös muita useammin mielenterveysoireita, he käyttivät mielenterveyspalveluja noin kaksi kertaa enemmän kuin muut ja he ajattelivat useammin itsemurhaa kuin työssä olevat (mts. 106). Claussen (1998) on tutkinut itsemurha-ajatusten yleisyyttä norjalaisilla pitkäaikaistyöttömällä: alkutilanteessa niitä oli 17 prosentilla, viiden vuoden kuluttua tehdyssä seurannassa luku oli työllistyneillä pudonnut kuuteen prosenttiin, kun taas edelleen työttömänä olleilla osuus oli noussut 22:een. Kontulan ym. mukaan työttömät tunsivat itsensä usein arvottomiksi ja onnettomiksi ja he olivat menettäneet itseluottamusta (1998, 70–71). Toisaalta taas työttömällä on kyllä enemmän aikaa naapureiden, ystävien ja sukulaisten tapaamiseen (Penttilä ja Keinänen 2005, 46). Myös Nyman (2002, 137) on havainnut työttömällä muita enemmän henkistä pahoinvointia, minkä hän arvelee voivan myös vaikuttaa merkittävästi työnhakuun: masentuneisuus, huono itsetunto ja pessimismi eivät varmastikaan edistä menestymistä työpaikkahaastattelussa. Onkin huomattava, että työllisyystilanne voi vaikuttaa henkilön terveydentilaan, mutta toisaalta myös terveydentila voi vaikuttaa työllisyystilanteeseen. Molemmat syy-seuraussuhteet selittänevät osaltaan tutkimusten tuloksia.

Työttömyys aiheuttaa siis yhteiskunnallista epätasa-arvoa siten, että työttömien taloudelliset resurssit ovat heikommat ja terveys sekä onnellisuus voivat kärsiä työttömyyden seurauksena. Toisaalta työttömyys liittyy myös ikäryhmittäiseen, alueelliseen ja sukupuolten väliseen epätasa-arvoon: Esimerkiksi marraskuussa 2009 työttömyysaste oli työvoimatilaston mukaan 8,5 prosenttia (Tilastokeskus c) – miehillä luku oli kuitenkin 9,3 prosenttia ja naisilla 7,7 prosent-

tia. 15–24-vuotiailla työttömyysaste oli 21,1 prosenttia. Vähäisintä työttömyys oli Etelä-Suomen läänissä, 7,6 prosenttia, ja suurinta Lapin läänissä, 12,5 prosenttia (mp.).

Voisi olettaa, että erityisesti työttömien psyykkiseen terveyteen ja onnellisuuteen saattavat vaikuttaa yhteisössä mahdollisesti vallalla olevat negatiiviset asenteet ja puhekäytännöt (stigma). Jos näin on, on selvää, että diskursseilla on hyvin konkreettisia ja vakavia seurauksia.

2.4 Työvoimapolitiikka

Työvoimapolitiikka oli Suomessa pitkään työllistämistöiden järjestämistä hätäapuna. 1960- ja 1970-lukujen taitteesta alkaen siirryttiin moderniin työvoimapolitiikkaan ja kehitettiin vähitellen ns. *aktiivista työvoimapolitiikkaa*, kuten erilaisia työllistämistukia ja työvoimapolitiittista koulutusta. 1990-luvun lama merkitsi vedenjakajaa työvoimapolitiikan kehityksessä. Sitä ennen korostettiin *oikeutta työhön*. Muutaman vuoden (1987–1993) oli laissa työllistämismääräys, joka toteutti tuon oikeuden käytännössä, mutta se poistettiin, kun valtio ei laman aikana pystynyt enää järjestämään tukityöpaikkoja. Samoihin aikoihin tapahtui politiikassa aatteellinen muutos, jossa siirryttiin sosialismista liberalismiin suuntaan. Keskiöön nousivat markkinoiden toimivuuden takaaminen ja huolehtiminen sosiaaliturvan *työhön kannustavuudesta*. Vastaavaa kehitystä oli tapahtunut Euroopassa 1980-luvulta alkaen. (Aho & Arnkil 2008, 47–51.)

Kun talouskasvun myötä työllisyys ei alentunutkaan nopeasti, arveltiin syyksi kannustinongelmia eli liian hyvää työttömyysturvaa (Aho & Arnkil 2008, 54). Esimerkiksi Kettusen (1996, 48) mielestä hyvän työllisyyden vallitessa lisätty työttömyysturvan anteliaisuus toi työmarkkinoille rakenteellisia ongelmia huonon taloustilanteen aikana. Kettunen (mts. 50) analysoi suomalaisen järjestelmän ongelmia seuraavasti: ”Mikäli henkilö haluaa olla työttömänä, hänellä ei ole kovin suurta työttömyyspäivärahan menettämisen riskiä”. Verotukseen ja sosiaaliturvajärjestelmään tehtiinkin tuona aikana useita korjauksia ja leikkauksia (Aho & Arnkil 2008, 54).

1990-luvulla tehty linjaus on jatkunut ja vahvistunut: keskeistä on ollut muutos kohti rajatumpia sosiaalisia oikeuksia ja laajempia velvollisuuksia. Tärkeimpiä muutoksia ovat olleet työs-

säoloehdon pidentäminen, nuorten työmarkkinatukioikeuden kytkeminen kouluttautumiseen ja työmarkkinatuen aktivointi eli vastikkeellistaminen. (Aho & Arnkil 2008, 72.) Osin ristiriitaisista Ahon ja Arnkilin mielestä on kuitenkin aktiivitoimenpiteiden käyttö sosiaalipolitiikan välineinä – ei välttämättä uskota niiden työllistävään vaikutukseen, vaan pyritään vain ehkäisemään syrjäytymistä.

Usko kannustinloukkujen merkitykseen työttömyyden kannalta perustuu aiemmin mainittuun ajatukseen vapaaehtoisesta työttömyydestä. Rantala (1998, 359) summaa, että toisaalta yliimitetun ansiosidonnaisen työttömyysturvan on ajateltu pitkittäneen työttömyysjaksoja, sillä kannustin työn pikaiseen hankkimiseen on puuttunut. Toisaalta taas vastakkaisena mielipiteenä on esitetty, ettei työttömyys johdu työhaluttomuudesta, vaan avointen työpaikkojen puutteesta (Rantala, mp.; ks. myös Clark & Oswald 1994, 648). Ahon ja Arnkilin (2008, 57) mukaan Suomen sitkeä työttömyysongelma ei ole ollut eikä ole olennaisesti seurausta kannustinongelmista, koska toisaalta työllisyys ei ole loukkujen purkamisen myötä lisääntynyt ja koska toisaalta sosiaaliturvaa oli 1990-luvun loppupuolella jo leikattu monesti ja se oli paljon 1980-lukua ”kannustavampi”. He suhtautuvat siis kriittisesti aktivointipolitiikkaan, jonka tarkoituksena on vaikuttaa työvoiman tarjontaan, koska heidän mukaansa Suomen työttömyysongelma ei ainakaan tähän mennessä ole ollut tarjontaongelma (mas. 76).

2.5 Työttömyysdiskurssit

Työttömyyttä käsittelevää tutkimuskirjallisuutta on saatavilla runsaasti ja työttömyysdiskurssistakin on kirjoitettu jonkin verran. Diskurssia korostavilla tutkijoilla on hyvinkin erilaisia taustoja: Suomessa uskontotieteilijä Taira (2006a; 2006b) on tutkinut työttömien elämäkerrallisia kertomuksia. Samankaltaista aineistoa on Ruotsissa analysoinut etnologi Andersson (2003). Tiedotusopin tutkijat Renvall ja Vehkalahti (Renvall 2001, Renvall & Vehkalahti 2002) ovat tarkastelleet sanomalehtien työttömyyskerrontaa. Helsingin Sanomien työttömyyskirjoittelua ovat pro gradu -töissä analysoineet myös Haavisto (2001) ja Lepistö (2001). Kielentutkimuksen keinoin työttömyysdiskurssia on käsitelty Suomessa kuitenkin vain vähän: ainoastaan Haavisto (2001) on lähestynyt tätä kysymystä kielitieteeseen pohjautuvalla menetelmällä. Korpuslähestymistapaa ei aihealueen tutkimukseen ole Suomessa sovellettu.

Muualla maailmassa erityisesti poliittisia työttömyysdiskursseja ovat tutkineet mm. Wodak ja van Leeuwen (2002), Muntigl (2002) sekä Graham ja Paulsen (2002). Graham ja Paulsen (ma.) ovat käyttäneet työssään korpusta, mutta analyysissä se ei juuri näy, vaan sen käyttö lienee ollut vain hakukonemaista (eli käsitellyt katkelmat on etsitty korpuksesta hakusanojen avulla). Lisäksi Mautner (2009) on havainnollistanut korpusten hyödyntämistä kriittisessä diskurssianalyysissä työttömyysaiheisen esimerkin avulla.

2.5.1 Työttömiä koskevia puhetapoja

Renvall (2001, 145) kuvailee tiedotusvälineiden työttömyyskerrontaa kaksiaäniseksi kertomukseksi, jossa kaikuu yhtä aikaa ”sosiaalipummeja” kohtaan tunnettu epäluulo ja tieteellinen asiantuntijapuhe – nämä äänet sopivat hyvin yhteen. Edellä käsittelemistäni työn etiikkaan perustuvista käsityksistä ja taloustieteen näkemyksistä on siis nähtävissä jälkiä lehtikielessä. Myös Haavisto (2001) katsoo, että hänen tarkastelemansa työttömyysuutiset vahvistavat stereotyyppiä työttömistä työhaluttomina, ja työnsaanti esitetään henkilön omasta halusta tai viitelseliäisyydestä riippuvana.

Andersson (2003) puolestaan on huomannut, että työttömät jaetaan työmoraalin perusteella kahteen luokkaan: kunnollisiin, jotka osoittavat noudattavansa vallitsevaa moraalikäsitystä tai toisiin, jotka eivät niin tee. Wodak ja Leeuwen (2002, 352) ovat huomanneet saman kahtiajaon *the Sun* -lehden kirjoittelussa: lehti erotti toisistaan työttömät, jotka haluavat tehdä työtä ja työttömät, jotka eivät sitä halua. Renvall nimittää näitä kahta luokkaa *uhreiksi* ja *konniksi* sekä lisää kolmannen, *sankarin* roolin, joka on esimerkillinen, ylistetty ja useimmille tavoittamaton ideaali (2001, 151). Renvall ja Vehkalahti (2002) puhuvat myös *normaalin* työttömän kuvasta, joka on hieman sankaria vähemmän vaativa, mutta legitimoitua vallitsevaa työttömyyspolitiikka. Normaali työtön on sellainen, joka hakee aktiivisesti töitä ja jota autetaan aktiivisuuden avulla.

Taira (2006b) on todennut, että työttömien omaelämäkerrallisissa tarinoissa nousee usein esiin kysymys työn merkityksestä. Kertomukset saatetaan jäsentää *vastapuheeksi* palkkatyön korostuneelle asemalle ja työttömyyden stereotyyppioille. (Mts. 106–210.) Näiden kirjoittajien ajattelu liikkuu siis samoilla linjoilla aiemmin mainitsemieni työn etiikan kriitikkojen kanssa. Tämä ei kuitenkaan merkitse työn tai toimeliaisuuden merkityksen kiistämistä – kirjoittajat kuvaavat itsensä aktiivisiksi harrastajiksi ja osaamisensa kehittäjiksi vastustaen siten stereotyyppistä ku-

vaa passiivisesta eli laiskasta työttömästä (mts. 148). Näin yritetään välttää *konnaksi* leimautumista. Ilmeisesti työn ja ahkeruuden välttämättömyyttä korostavaa hegemonista diskurssia ei siis pohjimmiltaan juuri koskaan kyseenalaisteta.

Renvall (2001, 149) arvioi, että lehdistössä erilaisia työvoima- ja sosiaalipoliittisia tarinoita on karkeasti neljänlaisia. *Sosiaalitarinalle* on tyypillistä, että joku puhuu tarpeessa olevien puolesta. *Kriisitarinaa* puolestaan luonnehtii ”välttämättömyyspuhe” eli muutoksia perustellaan ulkopuolelta tulevalla pakolla. Haavistokin (2001) on huomannut, että työttömät ovat uutisissa useimmiten toiminnan kohteita, ja toisaalta abstraktioiden asettaminen agentin asemaan saa päättäjät vaikuttamaan voimattomilta työttömyyden edessä. Kolmas tarinatyyppi on Renvallin mukaan *moralistinen kontrollitarina*, jossa ”me” kerromme, mitä ”niiden/niille” pitäisi tehdä (Renvall 2001, 149; Renvall & Vehkalahti 2002, 253). Neljäs tyyppi voisi olla sellainen, jossa kansalaiset itse alkaisivat käydä keskustelua eri ryhmien välisistä suhteista (Renvall 2001, 152).

2.5.2 Poliittinen työttömyysdiskurssi

Stakesin entisen ylijohdajan Matti Heikkilän (2004, 17) mukaan 2000-luvun sosiaalipolitiikan avainsanastoon kuuluvat Suomessa esimerkiksi *aktivointi*, *kannustavuus*, *tuottavuus* ja *tehokkuus*, jotka haastavat sellaiset vanhat käsitteet kuin *tasa-arvo*, *oikeudenmukaisuus* ja *positiivinen diskriminointi*. Usein toistuva *aktivointi* on paradoksaalisuudessaan kiinnostava käsite (vrt. Kotiranta 2008): kun jotakuta aktivoidaan, hänet halutaan muuttaa aktiiviseksi, mutta samalla hänet asetetaan aktivoinnin passiiviseksi kohteeksi (aktivointi on siis suomeksi sitä, että työtön on tiettyjen ”toimenpiteiden” kohteena). Renvall ja Vehkalahti näkevät puolestaan aktiivisuuden diskurssin siinä mielessä paradoksaalisena, että siinä kehoitetaan rangaistuksen uhalla tekemään jotain, mikä on (työttömän näkökulmasta) mahdotonta (2002, 257).

Aho ja Arnkil (2008, 47) huomauttavat myös kiinnostavasta *aktiivisuuden* subjektin vaihdoksesta: ennen puhuttiin aktiivisesta ja passiivisesta työvoimapolitiikasta siinä merkityksessä, lähestyykö julkinen valta työttömyyden hoitoa passiivisin (työttömyysturva) vai aktiivisin keinoin (työllisyyden parantaminen). Vähitellen on tapahtunut siirtymä kohti ajattelua, jossa huomio kohdistuu siihen, seuraako politiikasta sen kohteiden eli työttömien ”passivoitumisen” riski vai ”aktivoituminen” (mp.). Aktiivisuus- ja kannustavuuspuhe näyttää siis sekin liittyvän

työn etiikkaan ja siitä juontuvaan stereotyyppiin, jossa työtön on yhtä kuin laiska. Se, että nykyään puhutaan usein aktivointipolitiikasta aktiivisen työvoimapolitiikan sijaan, on osoitus siitä, että poliittinen työttömyysdiskurssi ei ole staattista vaan muuntuu ainakin hieman politiikan suuntausten mukana.

Kotiranta (2008, 21–23) toteaa, että Suomessa työttömyyteen liitetään *aktivoinnin* lisäksi käsite *kuntoutus* (*kuntouttava työtoiminta*), kun taas muualla Euroopassa puhutaan vain aktivoinnista. Tämä rinnastaa Kotirannan mukaan työttömyyden sairauteen tai vajaakuntoisuuteen, ja samalla tämäkin ajattelutapa vääristää työttömyysongelman yksilölliseksi ja henkilökohtaiseksi ilmiöksi (mt.). Esimerkiksi alkoholismi liitetään Suomessa usein työttömyyteen (ks. Taira 2006b, 146). Samanlaista suhtautumista on havaittu myös Australiassa: McDonald ym. (2003, 520) näkevät Australian työvoimapolitiikalle luonteenomaisena keskittymisen työttömien henkilökohtaisiin ja psyykkisiin puutteisiin, jotka näyttäytyvät siten työttömyysongelman syinä. Ratkaisuksi tarjotaan *terapeuttista korjaamista* (mp.).

Työttömyyden käsittäminen yksilöllisenä ongelmana näkyy myös Muntiglin (2002) käsittelemissä vuoden 1998 EU:n työllisyyspolitiikan linjauksissa. Muntiglin (ma.) mukaan ne ”opettavat” uusliberalistista kuvaa todellisuudesta: ne puoltavat (vaihtoehdottomana esitettyä) käsitystä työllisyydestä työpaikkojen luomisena parantamalla *yksilöiden työllistettävyyttä, joustavuutta ja yrittäjyyttä*. Uusliberalistisen näkemyksen korostaminen puolestaan jättää varjoonsa sosiaalisemmat näkökulmat työttömyyteen (ma.). Renvall ja Vehkalahti (2002) näkevät politiikan väitetyt uskonservatiivisen⁴ käänteen merkkeinä työttömien kuvaamisen aktivointia tarvitsevinä sosiaaliturvan väärinkäyttäjinä ja työtä pelkäävinä (minkä vuoksi heihin on syytä soveltaa keppiä, ei porkkanaa) tai joissain tapauksissa esimerkillisinä sankareina, jotka pitävät työtä itseisarvona (ja tekevät työtä vaikka ilmaiseksi).

Sen lisäksi, että politiikassa luodaan käsitteitä, jotka kuvaavat maailmaa tietystä näkökulmasta (kuten *aktivointi* tai *kuntouttava työtoiminta*) saatetaan vanhoille käsitteille rakentaa uudenlaista sisältöä. Graham ja Paulsen (2002) ovat tutkineet erimaalaisten työttömyyttä koskevien poliittisten tekstien retoriikkaa. Näissä teksteissä *kolmas sektori* esitetään radikaalin uudenaikaisena, julkisen ja yksityisen sektorin työn (eli palkkatyön) vaihtoehtona – itse asiassa ilmaus

⁴ Vaikka kummassakaan mainituista artikkeleista ei ko. termejä varsinaisesti määritellä, oletan että käytetyt *neo-liberal* ja *neoconservative* viittaavat ainakin olennaisin osin samaan ilmiöön.

toimii eufemismina, jolla tarkoitetaan erittäin matalapalkkaista työtä, johon työttömät pakotetaan työttömyystuen menettämisen uhallalla (mas. 456). Tässä diskurssissa määritellään uudelleen sellaisia käsitteitä kuin *skilled worker*, *unemployed*, *welfare* ja *work*, ja Grahamin ja Paulsenin mukaan sen tavoitteena on, että työttömyys käsitteenä lakkaisi olemasta ja ongelma tulisi näin ratkaistuksi (ma.).

3 Teoreettinen perusta ja menetelmät

Tämä tutkielma lukeutuu kriittisen diskurssianalyysin piiriin – tästä teoreettisesta perustasta kerron seuraavaksi. Sen jälkeen käsittelen varsinaisena menetelmänä käyttämäni korpustutkimusta.

3.1 Kriittinen diskurssianalyysi

Kieli on lähtökohtaisesti sosiaalinen ilmiö. Tätä korosti jo Saussure (1967 [1916]): kieli on arbitraarisia (ei-luonnollisia), yhteisössä sovittuja sääntöjä, jotka yhdistävät tietyn äänneasun tiettyyn merkitykseen. Kieli ei kuvaa maailmaa objektiivisesti, vaan erilaiset jaottelut ja näkökulmat, jotka siinä ilmenevät, ovat vain yksi vaihtoehto muiden joukossa. Yksilö oppii nämä säännöt ja tavat jäsentää maailmaa sosiaalisen kanssakäymisen avulla ja käyttää kieltä vuoro-vaikutukseen muiden kanssa. Toisaalta kieli on osin myös ajattelun väline, joten nämä sovinnaiset ilmaisun tavat ohjaavat ja rajoittavat osaltaan yksilön ajatusmaailmaa.

Kun puhun *diskurssista*, tarkoitan juuri tällaisia kielessä muodostuneita näkökulmia maailmaan. Fairclough'n (1992, 3) mukaan diskurssin käsite on vaikea lähinnä siksi, että sitä käytetään monissa ristiriitaisissa ja päällekkäisissä merkityksissä: kielitieteessä diskurssilla saatetaan tarkoittaa vain lausetta pidempää kielinäytettä, sosiaaliteoriassa puolestaan viitataan erilaisiin tapoihin strukturoida tietoa ja sosiaalisia käytäntöjä. Fairclough'n mielestä kielitieteellä ja sosiaalitieteillä on tässä suhteessa opittavaa toisiltaan ja hän onkin muodostanut synteesin näistä eri käsityksistä. (Mts. 3–4.) Fairclough'n ja Wodakin (1997, 258) mukaan diskursseilla on seuraavia piirteitä:

- Diskurssi on puhuttua tai kirjoitettua kielenkäyttöä.
- Diskurssi on sosiaalinen käytänne.
- Tilanne sekä ympäröivät instituutiot ja sosiaaliset rakenteet vaikuttavat diskurssitapahtumaan, mutta toisaalta se myös itse vaikuttaa niihin.
- Diskurssit vaikuttavat valtasuhteisiin.

Kriittinen diskurssianalyysi on kielen, yhteiskunnan ja kulttuurin tutkimusta leikkaava tutkimussuuntaus, jossa tutkitaan tällaisia diskursseja niiden sosiaalisessa ja poliittisessä kontekstissa. Kriittinen diskurssianalyysin olennaisia teemoja ovat poliittiset kysymykset, sosiaaliset suhteet – erityisesti valtasuhteet – ja ideologiat. Perusoletuksena on, että kieli sekä heijastaa että osaltaan rakentaa sosiaalisia suhteita (sosiaalinen konstruktionismi). (Paltridge 2006, 1, 179.)

Kielet ovat monimuotoisia ja asiat voi yleensä ilmaista monella eri tavalla ja monesta näkökulmasta. Samasta asiasta voikin olla erilaisia diskursseja. Yksilö voi valita näistä mieleisensä, mutta käytännössä jokin diskurssi on yleensä vallitseva. On helpointa valita yleisin tapa puhua asiasta, sillä se on ”päällimmäisenä aivoissa”. Näillä vallitsevilla jäsennostavoilla on valtaa, koska ne ohjaavat ajattelua – tietyt asiat ja ajattelun tavat muodostuvat kulttuurissa niin itsestään selviksi ja luonnollisiksi, ettei niitä tarvitse perustella tai edes lausua ääneen (ks. Fairclough 2001 [1989], 64–90).

Ideologiat ovat tällaisia julkilausumattomia taustaoletuksia ja *vallan* käyttö tapahtuu puolestaan nyky-yhteiskunnassa yhä enenevässä määrin ideologioiden, erityisesti kielen ideologisen toiminnan avulla (mts. 2–3). Valta on siis paitsi tekoja myös kieltä, mutta toisaalta kielikin on tekoja – jonkin sanominen on jonkin tekemistä (Austin 1962, 12). Tämän vuoksi on vaikeaa selkeärajaisesti erottaa toisistaan kielellisesti ja toiminnassa ilmenevää valtaa. Esimerkiksi viranomaisten valta on usein päätöksiä, jotka ilmoitetaan sanallisesti. On vaikea sanoa, onko varsinainen päätös erillinen sitä koskevista sanoista.

Kriittinen merkitsee tässä yhteydessä pyrkimystä osoittaa piileviä yhteyksiä esimerkiksi kielen, vallan ja ideologian välillä (Fairclough 2001 [1989], 5), eli erityisenä kiinnostuksenkohteena on juuri taustaoletuksien paljastaminen. Kriittisyys on siis julkilausuttu tavoite lisätä tietoisuutta diskursseissa piilevistä epäoikeudenmukaisuuksista tieteellisen analyysin avulla, ja siten edistää niiden muuttumista (Fairclough & Wodak 1997, 258–259). Kriittinen diskurssianalyysi on heterogeeninen koulukunta, joka ei muodosta eikä pyri muodostamaan yhtä yhtenäistä teoriaa tai metodologiaa (Wodak & Meyer 2009, 5). Tämä mahdollistaa kriittisen suhtautumisen myös koulukuntaa itseään kohtaan.

Kriittinen diskurssianalyysi ei siis ole metodi eikä varsinainen teoria, sen sijaan se tarjoaa työle päämäärän ja ”taustaoletukset”. Menetelmäni tässä työssä käytän kvantitatiivisia, korpuslingvistisiä analyysitapoja yhdistettynä kvalitatiiviseen, yksityiskohtaisempaan tarkasteluun. Menetelmää käsittelen seuraavaksi.

3.2 Korpustutkimus

Korpustutkimus on kielitieteellinen tutkimusmenetelmä, jossa analysoidaan tietokoneavusteisesti suuria tekstimääriä, jotka on kerätty korpukseksi kutsutuksi kokoelmaksi. Korpuksia on käytetty kielitieteessä 1960-luvulta ja enenevässä määrin 1980-luvulta alkaen (McEnery ym. 2006, 4). Korpuksia on hyödynnetty muun muassa sanastontutkimuksessa sanojen todellisten esiintymiskontekstien ja merkitysvivahteiden selvittämiseen, mutta korpustutkimusta voidaan käyttää myös diskurssianalyysin menetelmänä – tämä ei tosin vielä ole kovin yleistä.

Korpuksen määrittelyssä ollaan yleisesti yhtä mieltä siitä, että korpus on kokoelma *koneellisesti luettavia, autenttisia tekstejä* (kirjallisia tai suullisten litteraatteja). Monet lisäävät, että korpukset koostuvat *tekstinäytteistä*, joilla pyritään *edustavuuteen* (jonkin kielimuodon osalta). Laajaan edustavuuteen pyrkivien, tasapainoisten korpusten ohella on erikoistuneita, suppeampaa kielimuotoa tai genreä kuvaavia korpuksia. Erikoistuneet korpukset saattavat keskittyä esimerkiksi vain lehtikieleen tai tiettyä aihepiiriä käsitteleviin teksteihin. (McEnery ym. 2006, 5; Baker 2006, 26–27.)

Diskurssianalytikoille soveltuvat usein juuri erikoistuneet korpukset – jollainen omanikin on – koska he haluavat yleensä tutkia tiettyihin sosiaalisiin ilmiöihin liittyviä diskurssikäytäntöjä, ja suurissakin yleiskorpuksissa kiinnostuksen kohteena olevaan aiheeseen liittyvää materiaalia voi olla liian vähän. Toisaalta erikoistunutta korpusta käyttävä tutkija voi hyödyntää yleiskorpuksia vertailuaineistona, jonka avulla voi selvittää, ilmeneekö havaittuja ilmiöitä paljon myös muissa yhteyksissä ja muissa tekstityypeissä, vai ovatko ne vain tutkitulle aineistolle tyypillisiä. (McEnery & Wilson 2001, 114.)

Rajoituksensa korpustutkimukselle asettavat ensinnäkin käytetyt korpukset ja toisaalta ohjelmitot (Mautner 2009, 124). Korpukset voivat olla joko *annotoituja* – joissa sanoille tai muille

tekstin osille on merkitty tietyt ominaisuudet, esimerkiksi sanaluokka – tai *annotoimattomia*. Nämä tarjoavat korpustutkimukselle erilaisia mahdollisuuksia. Annotoitujen korpusten koaminen on erittäin suuritöistä, mutta ne tarjoavat myös enemmän mahdollisuuksia kuin korpukset, jotka eivät sisällä tällaisia metatietoja. Nykyisellään korpusten käytön rajoituksena on sanalähtöisyys: hakea voi ainoastaan erilaisia merkkijonoja (tai korpukseen mahdollisesti lisättyjä metatietoja), joskin haut voivat tarpeen vaatiessa olla hyvinkin monimutkaisia. Kuten Mautner (2009, 124) asian ilmaisee, sana toimii kuitenkin ”koukkuna”, johon kaikki muu riipustetaan – mitä tahansa ei siis voi tällä menetelmällä tutkia, vaan jotta korpustutkimusta voitaisiin hyödyntää menetelmänä, tutkittavan asian on ilmentävä jotenkin sanatasolla. Esimerkkinä tällaisesta tutkimuskohteesta voisi mainita Heikkisen ja Lounelan (2009) tarkastelemat presidenttien uudenvuodenpuheiden minä-viittaukset. Työttömyysaiheisessa tutkimuksessa tällaisia ”koukkuja” voisivat puolestaan olla erilaiset aiheeseen liittyvät käsitteet, esimerkiksi *työtön*, *työttömyys* ja *aktivointi*, tai toisaalta vaikka juuri pronominit – sen mukaan mikä aineistossa nousee keskeiseksi.

Korpustutkimus mielletään usein kvantitatiiviseksi menetelmäksi (Baker 2006, 47), vaikka se ei täysin pidä paikkaansa. Korpustutkimus mahdollistaa sekä kvantitatiivisen että kvalitatiivisen tutkimusotteen (Mautner 2009, 123). Kvantitatiivinen osa tarjoaa mahdollisuuden tutkia sanojen esiintymisfrekvenssejä ja vertailla eri aineistoja frekvenssien osalta sekä saada tietoa siitä, mitkä sanat ovat *kollokaatteja* eli esiintyvät usein yhdessä. Yhdessä esiintymisen tilastollista merkitysvyyttä voidaan laskea erilaisin tavoin. Toisaalta korpustutkimuksessa käytetyt tietokoneohjelmat toimivat aineiston hakukoneena ja ”käyttöliittymänä”: hakusanoja syöttämällä saadaan lista tekstikatkelmia, joita voidaan puolestaan tutkia erilaisin kvalitatiivisin menetelmin.

Hyvinkin kvantitatiivista lähestymistapaa edustaa ranskalainen *leksikometriana* tunnettu menetelmä, jota on harjoitettu 1960-luvulta alkaen erityisesti poliittisten tekstien tutkimuksessa (Saint-Clou’n koulukunta). Menetelmä perustuu ainoastaan korpustutkimuksen kvantitatiiviseen puoleen, sananmuotojen laskemiseen sekä esimerkiksi niiden esiintymistiheyksien ja -rytmien vertailuun. (Bonnafous & Tournier 1995.) Ongelmana on muun muassa polysemian ja esiintymiskontekstien huomioimisen vaikeus. On helppo nähdä, että tällainen lähestymistapa mahdollistaa vain osittaisen käsityksen syntymisen tutkittavista teksteistä. Niinpä konkori-

danssirivejä (hakusanan sisältäviä tekstikatkelmia) tuottavien ohjelmien kehittäminen onkin merkinnyt suurta edistysaskelta tietokoneavusteisessa kielentutkimuksessa. Silti kontekstin puuttumista pidetään vieläkin yhtenä menetelmän huomattavimmista rajoitteista (näistä lisää seuraavassa luvussa).

3.2.1 Korpustutkimus kriittisen diskurssianalyysin menetelmänä

Toistaiseksi korpustutkimusta on käytetty melko vähän kriittisen diskurssianalyysin menetelmänä, mutta sen suosio on kasvussa (Baker ym. 2008, 275). Korpustutkimus on herättänyt kiinnostusta, koska mahdollistamalla suurten aineistojen käsittelyn se vahvistaa tutkimuksen empiiristä pohjaa ja se voi siten paitsi tuottaa luotettavampia tuloksia, myös lisätä kriittisen diskurssianalyysin uskottavuutta (Mautner 2009, 123).

Ihminen ei välttämättä tiedosta omia ennakkokäsityksiään, ja tutkija saattaakin huomaamattaan valita esimerkkejä, jotka tukevat hänen ennako-oletuksiaan. Tällaisia ongelmia voidaan korpusten käytöllä ainakin vähentää, joskaan ei täysin poistaa: korpustutkimuksessakin tehdään valintoja ja tulkitaan tuloksia. Toisaalta korpusten avulla voidaan saada käsitys jonkin tietyn diskurssin yleisyydestä (jos sitä ilmentävät keskeisesti jotkin tietyt sanat), kun yleisyyden arviointi muuten jäisi helposti tutkijan intuition varaan. (Baker 2006, 11–13.)

Korpustutkimukseen kohdistuu toki myös kritiikkiä. Baker (2006, 17) mainitsee ensinnäkin, että korpusanalyysissä keskitytään vain kieleen, vaikka kaikki diskurssit eivät ole kielellisiä. Tämä koskee tietenkin kaikkea tekstintutkimusta ja ei yleisesti ottaen liene merkittävä ongelma – joissain tutkimuksissa keskitytään kielellisiin ilmiöihin, joissain taas muihin asioihin, kuten kuviin tai eleisiin. Toinen, usein esitetty kritiikki on se, että korpuksen sisältämät tekstit ovat dekontekstualisoituja (mts. 18). Korpustutkimus ei tämän käsityksen mukaan tarjoaisi vastauksia kysymyksiin tekstien tuottamiseen ja tulkintaan liittyvistä sosiaalisista prosesseista, jotka ovat diskurssianalyysin kannalta tärkeitä (mp.). Toisaalta tekstit itsessään mahdollistavat vain osittaisia päätelmiä kirjoittajista, heidän motiiveistaan ja vastaanottajien reaktioista (Fairclough 1992, 72) – riippumatta siitä käsitelläänkö tekstejä tietokoneavusteisesti tai ei. Ne tiedot, joita teksteistä käy ilmi näistä asioista ovat toki jäljellä myös korpusmuotoisessa aineistossa, vaikka ne eivät suoraan esimerkiksi frekvenssiluettelosta käykään ilmi. Dekon-

tekstualisoitumiseen liittyviä ongelmia voidaankin vähentää siten, että tutkija tutustuu aineistoon esimerkiksi sen keräämisen yhteydessä (Baker 2006, 25), kuten itse olen tehnyt.

Toisaalta kaikilla korpuksen teksteillä ei välttämättä ole ollut samaa yleisömäärää ja auktoriteettia, joten pelkillä frekvensseillä ei ehkä voida tehdä suoria päätelmiä teksteissä ilmenevien diskurssien valtasuhteista (Baker 2006, 19). Tekstien lähteet on siis tarpeen merkitä muistiin niin, että näitä kysymyksiä voidaan arvioida. Lisäksi diskurssianalyysissä ovat usein tärkeitä itsestään selvinä pidetyt taustaoletukset eli se, mitä ei sanota. Tällaisten oletusten löytäminen sanahauilla ei tietenkään ole mahdollista, mutta tässä asiassa voivat auttaa tutkijan ennakkotiedot ja intuitio sekä vertailukorpuksen käyttö (mp.).

Sokea usko numeroiden voimaan lienee kielentutkimuksessa yleensä ja erityisesti diskurssianalyysissä huono ratkaisu (vrt. Hardt-Mautner 1995, 23). Korpustutkimukseen liittyviä ongelmia voidaan välttää tasapainoisella lähestymistavalla, joka ei yksinomaan tukeudu menetelmän kvantitatiiviseen puoleen vaan säilyttää yhteyden teksteihin. Esimerkiksi Orpin (2005, 59) ja Mautner (2009, 124) ovatkin todenneet, että korpuslingvistikilla menetelmillä ei pitäisi korvata vaan täydentää aiemmin kriittisessä diskurssianalyysissä käytettyjä menetelmiä.

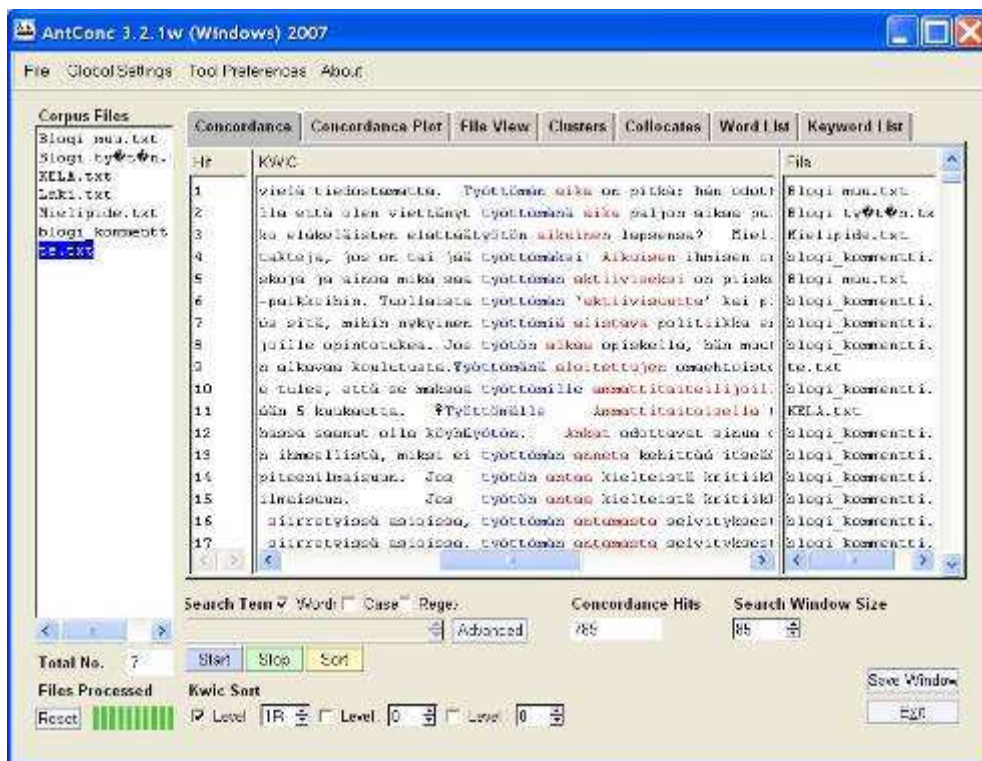
3.2.2 Konkordanssiohjelman käyttö

Korpustutkimuksessa käytetään niin sanottuja konkordanssiohjelmiä, joilla voidaan suorittaa edellä mainittuja kvantitatiivisia laskelmia ja tehdä tekstihakuja. Lähestyn seuraavaksi käytännön korpusanalyysiä tässä työssä käytetyn konkordanssiohjelman näkökulmasta, joskin eri ohjelmien ominaisuudet ovat samankaltaisia.

AntConc-ohjelman (versio 3.2.1w; ks. kuvaa 1) on käyttäjäpalautetta hyödyntäen kehittänyt Laurence Anthony japanilaisesta Wasedan yliopistosta ja se on saatavissa ilmaiseksi. Kuten muillakin vastaavilla ohjelmilla, AntConcilla voi tehdä luettelon korpuksen kaikista sanoista ja niiden määristä eli *frekvensseistä* yleisyysjärjestyksessä (*word list*). Prosentuaalisia frekvenssejä, jotka saattavat myös olla tarpeellisia, ohjelma ei laske (vaan ne on tarvittaessa laskettava erikseen esimerkiksi taulukkolaskentaohjelmassa). *Concordance plot* -toiminto havainnollistaa hakusanan esiintymien sijaintia korpuksen eri tiedostoissa – sen avulla voidaan esimerkiksi helposti havaita, esiintyykö jokin ilmaus vain tietyssä kohdassa korpusta vai jakautuvatko

esiintymät tasaisesti. Tämä saattaa olla hyvinkin relevanttia frekvenssin merkitystä arvioitaessa.

Ohjelmalla on lisäksi mahdollista vertailla sanojen yleisyyksiä kahden eri korpuksen (tai korpuksen osan) välillä (*keyword list*). Nämä *avainsanat* ovat sellaisia, jotka ovat tarkasteltavassa korpuksessa selvästi yleisempiä kuin vertailukorpuksessa (toiminnon käyttöön tarvitaan siis aina kaksi korpusta). Jos eri sananmuotojen sijasta halutaan tietoa yleisesti tietyn lekseemin (tai tiettyjen lekseemien) esiintymistä, ohjelmalle voi myös syöttää sanan eri taivutusmuodot. Sanalistat ja avainsanalistat voivat olla hyviä analyysin aloituskohtia: niiden avulla löytyy sanoja, joita kannattaa tutkia tarkemmin tavoilla, joita käsittelen seuraavaksi.

Kuva 1. AntConc-konkordanssiohjelmalla on tässä haettu *työtön*-sanan (sinisellä) kaikki muodot (ei kuitenkaan yhdyssanoja) käyttämällä *advanced*-hakutoimintoa ja tulokset on järjestetty aakkosiin seuraavan sanan mukaan (punaisella).

Konkordanssiohjelmien tärkeimpiä toimintoja on *konkordanssirivien* eli *KWIC-rivien* (*keyword in context*) hakeminen. Konkordanssirivit ovat yksinkertaisesti hakusanan esiintymiä välittömine ympäristöineen (näytetyn ympäristön pituuden voi määrittellä). Tulosten hakutermejä (kuvassa 1 sinisellä) klikkaamalla voi siirtyä tiedostonäkymään (*file view*), jossa kontekstia voi tarkastella rajattomasti. Hakutulosten käsittelyä helpottaa se, että ne voi järjestää

aakkosjärjestykseen hakusanan itsensä tai minkä tahansa sitä seuraavan tai edeltävän sanan mukaan.

Clusters-haulla haetaan sanaryhmiä eli *klustereita*, joissa hakutermi esiintyy. Sanojen määrän voi määritellä haluamalleen välille (esim. kaksi sanaa tai kahdesta neljään sanaa). *Collocates*-haku muistuttaa klusterihakua, mutta on ”väljempi”. Sillä saadaan lista sanoista, jotka esiintyvät hakutermin läheisyydessä (etäisyyden voi määritellä) – kollokaatit eivät siis välttämättä ole aivan vierekkäisiä sanoja.

Kollokaateista voidaan lukumääräisen yleisyyden lisäksi laskea tilastolliset tunnusluvut *T-score* ja *MI (mutual information)*, jotka saadaan Stubbsin (1995) mainitsemilla kaavoilla. MI-arvossa verrataan kollokaattien yhteisesiintymien yleisyyttä kyseisten sanojen erillisten esiintymien yleisyyteen (jolloin erityisen harvinaisen sanan sisältävät parit voivat nousta suhteetoman korkealle). T-scoren merkittävin tekijä taas on yhteisesiintymien määrä, eli sitä voidaan käyttää varmistamaan, että kollokaattien yhteys on todellinen. (Stubbs 1995, 9.) Stubbsin (ma.) mukaan käytettävissä luvuissa on ongelmansa, mutta ne on käytännössä havaittu hyödyllisiksi. Hän kehottaa tutkijoita kuitenkin pitämään tarkasti silmällä myös varsinaisia, muuntamattomia frekvenssejä (mas. 13). Lisäksi tässä yhteydessä voidaan todeta, että ylipäättään klusterien tai kollokaattien koneellinen selvittäminen, tunnuslukujen laskemisesta puhumattaakaan, on erityisen hyödyllistä vain suurissa korpuksissa tai kun hakusana on korpuksessa yleinen – pienemmät hakutulospäämäärät on helppoa (ja mahdollisesti luotettavampaakin) analysoida käsin. Etenkin pienempien korpusten analyysissä konkordanssihaut ovat siis tärkein tämän tyyppisten ohjelmistojen tarjoama työkalu.

4 Aineiston analyysi

Korpustutkimuksessa frekvenssiluettelot tarjoavat mahdollisuuden ensimmäiseen kurkistukseen aineistoon ja sen aihepiireihin. Poimin aineistoni frekvenssilistan kärkeen yltävät sisällys sanat (tässä vain substantiivit): yleisimpiä ovat *työtön* ja *työ* eri muodoissaan. Työn merkitystä työttömyyden yhteydessä kuvaa se, että sana *työ* on jopa yleisempi kuin *työtön*, vaikka aineiston valinta on suurelta osin tehty *työtön*-sanana sisältävin hain. Muita yleisiä substantiiveja ovat *euro*, *oikeus*, *vuosi*, *työttömyys*, *suomi*, *valtio*, *kuukausi*, *laki*, *työmarkkinatuki*, *työnantaja*, *aika*, *momentti*, *päivä*, *henkilö*, *työnhakija*, *yhteiskunta*, *koulutus*, *palkka*, *kela* ja *työvoimatoimisto* (isoja kirjaimia ei ole huomioitu haussa). Tämä kertoo teksteistä hyvin yleisellä tasolla – eikä siis ehkä mitään kovin yllättävää. Esimeriksi raha on keskeinen asia, kun puhutaan työttömyydestä (*euro*, *palkka*). Keskeisiksi toimijoiksi voi tämän perusteella arvella *valtiota* (myös *yhteiskunta* ja sen instituutiot *Kela* ja *työvoimatoimisto*) sekä toisaalta *työnantajaa*, *henkilöä* ja *työnhakijaa*.

Yleisiä verbejä puolestaan ovat *olla*- ja kieltoverbin lisäksi mm. modaaliset *voida*, *saada*, *pitää* ja (osittain) *tulla*. *Työhön* voisivat liittyä *löytyä*, *hakea* ja osin myös *tehdä*, *ottaa* ja *mennä*. Viranomaisten toimintaan liittyvät todennäköisesti *maksaa* ja *säätää*.

Tämä konteksteista irrotettujen sanojen tarkastelu antaa tietenkin vain hyvin alustavan kuvan aineistosta. Tarkastelenkin seuraavaksi aineistoa tarkemmin kahdessa suuressa kokonaisuudessa: erikseen kansalaisten ja viranomaisten tyypiltään hyvin erilaisia tekstejä. Kansalaisten tekstejä käsittelevissä luvuissa nostan esiin myös työttömien oman äänen. Kummankin osan aineiston käsittelyni olen jakanut määrälliseen ja laadulliseen analyysiin.

Frekvenssien tarkastelussa on hyödynnetty *lemmaluetteloa*, jonka avulla konkordanssiohjelmalle kerrotaan, mitkä muodot on yhdistettävä saman perusmuodon eli *lemman* alle. Lemmaluettelo on koottu sanamuotojen frekvenssien perusteella yleisimmistä substantiiveista (ks. taulukot 1 ja 2 jäljempänä).

Jatkossa mainitut kollokaatit on haettu seuraavasti: ”Hakuikkunana” on 3:3 eli haettavan sanan ympäristö kolme sanaa vasemmalle ja kolme sanaa oikealle, minkä havaitsin sopivaksi kokei-

lemalla eri vaihtoehtoja. Sopivasta ikkunan koosta ei kirjallisuudessa ole yksimielisyyttä, mutta usein käytettyjä ovat 3:3 ja 2:2 (Stubbs 1995, 8). Silloin kun sananmuotolista on ollut valmiina (lemmaluettelossa), sitä on käytetty haussa – mutta myös jokerimerkkejä (erityisesti sanan katkaisua) on käytetty. Isoja ja pieniä kirjaimia ei ole huomioitu. Minimifrekvenssinä on hauissa ollut 3, vaikkakin yleensä otan esiin vain muutamia yleisimpiä kollokaatteja, joten rajalla ei sinänsä ole juurikaan merkitystä. Tilastollisia tunnuslukuja olen kyllä tarkastellut, mutta en varsinaisesti käytä niitä, koska frekvenssi osoittautui riittäväksi mittariksi tarkoitukseen.

Pienemmän korpuksen suhteellisten frekvenssien vertaaminen suureen referenssikorpukseen on tapa todeta, esiintyykö tietty sana aineistossa useammin kuin olisi odotuksenmukaista (Baker 2006, 68). Käytänkin ajoittain frekvenssien vertailuun suuren Parole-korpuksen taajuuslistoja (Parole). Koska se sisältää yleiskielisiä tekstejä, sen avulla voidaan osoittaa aineiston tekstilajikohtaisia erikoispiirteitä. Sen sijaan työttömyyskeskustelun piirteistä verrattuna muusta aiheesta käytyyn keskusteluun voisi saada luotettavampaa tietoa samantyyppisten tekstien korpuksia vertailemalla⁵. Toisaalta vertaan myös oman aineistoni osia (ks. 1.3.2) koko aineistooni, ja osoitan näin eroja niiden välillä (avainsanat, luvut 4.1.2 ja 4.3.2).

4.1 Viranomaisten tekstien määrällinen analyysi

Seuraavaksi käsittelen aineistooni kuuluvia viranomaisten tekstejä, joita ovat työttömyyttä koskevat TE-toimiston ja Kelan tekstit sekä lakiteksti. Tässä luvussa tarkastelen näitä tekstejä ensin sanojen frekvenssien ja yleisten kollokaattien ja sen jälkeen avainsanojen avulla.

4.1.1 Frekvenssit ja kollokaatit

Seuraavassa analysoin viranomaisten tekstien yleisimpiä sanoja teemoittain. Kollokaattien avulla pyrin selittämään näiden sanojen yleisyyttä ja kuvaamaan niiden esiintymisympäristöä.

Sanojen frekvenssejä tarkastelemalla voidaan tehdä tiettyjä päätelmiä sekä tekstien rakenteellisista että temaattisista piirteistä. Frekvenssiluettelojen alkupäässä on aina paljon ”kieliopilli-

⁵ Tällaisten vertailukorpuksien kerääminen olisi kuitenkin huomattava lisäponnistus, johon ei ole tämän tutkimuksen yhteydessä ollut resursseja.

sia” sanoja. Viranomaistekstien frekvenssiluetteloa tarkasteltaessa huomataan *ja*-sanan yleisyys – sen osuus on viranomaistekstiaineistossa 3,970 %, kun taas kansalaisten teksteissä vain 2,953 % ja Parole-korpuksessa 3,136 %. Vastaavasti *sekä*-sanan osuus on viranomaisteksteissä 0,562 %, kansalaisteksteissä 0,091 % ja Parole-korpuksessa 0,159 %. Suhteellisen yleisiä ovat myös *tai* ja *taikka*. Tämä saattaa kertoa pitkistä virkkeistä, joita on erityisesti lakikielen osuudessa. En ole voinut luotettavasti laskea virkkeiden tai lauseiden keskipituutta johtuen siitä, että lause- tai virkerajoja ei ole koodattu korpukseen⁶. Microsoft Wordin yksinkertaiseen luetavuusanalyysiin perustuen voin kuitenkin todeta, että lakitekstien virkkeet ovat koko aineiston pisimpiä. Hiidenmaan (2001, 49) mukaan nykyistä hallinnon kieltä eivät tavallisesti rasita polveilevat ja peräkkäiset sivulauseet – kun lauseita yhdistetään, kyseessä ovat useimmiten samanarvoisten päälauseiden rinnastukset. Toisaalta lausekkeiden rinnastusten on havaittu olevan vielä yleisempiä kuin kokonaisten lauseiden rinnastusten (mas. 51). Tämä siis selittää rinnastuskonjunktioiden määrää.

Rinnastuksen yleisyys institutionaalisissa teksteissä johtuu Hiidenmaan mukaan pyrkimyksestä täsmällisyyteen (todellisuuden tarkan jaottelun avulla) ja siten vakuuttavuuteen. (Mas. 51–53.) Frekvenssiluettelo siis vihjaa tekstilajin olennaisesta piirteestä. Erityisesti lausekkeiden rinnastukset saattavat myös kertoa diskurssintutkijalle jotain kiinnostavaa siitä, minkälaisia asioita pidetään rinnasteisina ja yhdistetään siis esimerkiksi *ja*- tai *tai*-sanalla (ks. erityisesti luku 4.2.3).

Tarkastellakseni koko aineiston temaattisia piirteitä olen käyttänyt lemmaluetteloa. Taulukossa 1 on esitetty sekä lemموjen (merkitty pienin suuraakkosin) että sananmuotojen osalta viranomaisaineiston substantiivien 25:n kärki: vasemmalla ovat yksittäisten muotojen frekvenssit, oikealla lemmaluettelon avulla yhdistetyt lekseemit. Myös lemموjen joukkoon on tosin noussut joitain sananmuotoja, jotka eivät olleet mukana lemmaluettelossa.

Ensimmäiset sisältösanat esiintyvät huomattavan ylhäällä frekvenssiluettelossa (vrt. Parole, jossa ensimmäisenä sisältösanan sijalla 28 on *suomen*, 0,167 % sananmuodoista). Virkakielen leksikaalisen tiheyden eli leksikaalisten sanojen osuuden kaikista sanoista onkin havaittu olevan kohtalaisen suuri, suurempi kuin esimerkiksi lehtitekstissä (Hiidenmaa 2001, 45–46). Tätä

⁶ Esimerkiksi otsikot ja luettelon kohdat, irralliset päivämäärät ym. lasketaan virkkeiksi, ja ne alentavat keskiarvoa.

selittää rinnastusten ohella pitkien lausekkeiden (pääsana ja määritteet) käyttö – näihin on vaikea viitata pronomiinilla, joten käytetään toistoa. (Mp.)

Taulukko 1. Frekvenssit viranomaisteksteissä.

<i>sija</i>	<i>kpl</i>	<i>sananmuodot</i>	<i>%</i>	<i>sija</i>	<i>kpl</i>	<i>lemmat</i>	<i>%</i>
5	226	työ	0,825 %	4	499	TYÖ	1,824 %
17	87	oikeus	0,317 %	5	297	TYÖNHAKIJA	1,084 %
19	84	työtä	0,307 %	8	206	TYÖTÖN	0,752 %
21	80	luvun	0,292 %	9	192	TYÖMARKKINATUKI	0,701 %
22	77	momentissa	0,281 %	10	188	AIKA	0,686 %
24	74	lain	0,270 %	11	173	HENKILO	0,631 %
30	71	työmarkkinatukea	0,259 %	13	149	TYÖNANTAJA	0,544 %
38	64	ajalta	0,234 %	14	146	LUKU	0,533 %
39	64	työnhakijan	0,234 %	15	142	OIKEUS	0,518 %
40	62	aikana	0,226 %	16	138	TYÖTTÖMYYSETUUS	0,504 %
43	58	henkilö	0,212 %	17	131	KUUKAUSI	0,478 %
45	55	henkilön	0,201 %	18	126	LAKI	0,460 %
48	53	kuukauden	0,193 %	21	123	MOMENTTI	0,449 %
50	52	työnhakijalla	0,190 %	24	110	PÄIVÄ	0,401 %
51	52	työttömyysetuuteen	0,190 %	27	97	VUOSI	0,354 %
52	51	luku	0,186 %	46	61	SUOMI	0,223 %
53	51	työnhakija	0,186 %	53	51	TYÖTTÖMYYS	0,186 %
56	49	vuotta	0,179 %	57	47	kelan	0,171 %
57	48	työnantajan	0,175 %	58	47	koulutuksen	0,171 %
58	48	työssä	0,175 %	60	47	työssäoloehdon	0,171 %
59	48	työstä	0,175 %	61	46	kela	0,168 %
62	47	koulutuksen	0,171 %	65	46	työvoimatoimiston	0,168 %
64	47	työssäoloehdon	0,171 %	66	44	OSA	0,161 %
65	46	kela	0,168 %	68	43	VALTIO	0,157 %
66	46	kuukautta	0,168 %	71	41	EURO	0,150 %

Sanamuoto- ja lemmataulukoista on huomautettava, että niihin sisältyy myös yhdyssanojen osia, jos yhdysmerkki on osunut sopivaan kohtaan. Suurempaa merkitystä tällä lienee vain *työ*-sanan kohdalla. Taulukossa 1 yleisin lemma on selvästi *työ*, mutta juuri sen muotoihin sisältyy paljon yhdyssanan osia: muodon *työ* yleisin kollokaatti on *elinkeino toimisto*, toisin sanoen se esiintyy hyvin usein nimessä *Työ- ja elinkeino toimisto*. Merkkijono *työ* esiintyy viranomaisaineistossa yhdysmerkin (-) seuraamana 200 kertaa. Nämä yhdyssanat poisluettunakin *työ* päihittää niukasti *työnhakijan* aineiston yleisimpänä substantiivina.

Lekseemin *työ* kollokaatteja ovat muiden muassa *työtön* ja *työnhakija* eri muodoissaan, sekä lisäksi *vastaan*, *ottaa* (ja *vastaanottamiselle*), *koulutusta*, *työssäolohtoon*, *kieltäytyä*, *hakea*,

työssäkäyntialueensa (ulkopuolelta/ulkopuolella), tarjotusta, ilmoittautunut ja tiiviisti yhdessä esiintyvä pari *omassa työssä/työssään*. Erityisesti Työ- ja elinkeinotoimistoon näistä näyttävät liittyvän *ilmoittautunut* sekä osin myös *työttömän* ja *työnhakijan* muodot. Diskurssianalyytisesti on kiinnostavaa, että verbi *kieltäytyä* esiintyy *työn* yhteydessä yhtä usein kuin *hakea*, ja *ottaa vastaan / vastaanottaa* on huomattavasti yleisempi kuin esimerkiksi *saada*. *Työn* kollokaatit vaikuttavatkin hyviltä jatkotarkastelun kohteilta (ks. 4.2.1 ja 4.2.3). Viranomaistekstien yleisimpiin sanoihin kuuluu myös *koulutus* – lekseemit *koulutus* ja *työ* ovat toistensa kollokaatteja ja ne liittyvät yleensä toisiinsa rinnastuskonjunktioilla *tai* tai *ja*. Tämä *työn* ja koulutuksen rinnastaminen (ks. tarkemmin 4.2.3) selittää osaltaan *koulutus*-sanan yleisyyttä.

Työn ohella tekstin yleistä aihepiiriä kuvaa myös *työttömyys*. Työttömyydestä ei puhuta niinkään yleisenä ilmiönä, vaan jonkun henkilön työttömänä olemisena: sen yhteydessä yleisimpiä sanoja ovat *aikana* ja erilaiset ajanmääreet (*kuukauden, viikkoa*) sekä *työmarkkinatukea* ja *työnhakusuunnitelma*.

Henkilöihin ja toimijoihin viranomaisteksteissä liittyvät usein *työnhakija, työtön, henkilö* ja toisaalta *työnantaja, kela* ja *työvoimatoimisto*. Viimeiset kaksi mainitaan erityisen usein niiden omista teksteissä. Tietyt sanat taas viittaavat lakitekstin osuuteen aineistossa (*luku, laki, momentti*). Yleisiä viranomaisaineistossa ovat myös sanat *suomi* ja *valtio*, jotka tavallaan viittaavat samaan tarkoitteeseen. *Suomi* näyttää kuitenkin esiintyvän usein sanojen *ulkomailta* tai *ulkomaille* yhteydessä eli se kuvaa sijaintia. Ehkä muissa yhteyksissä Suomi on kontekstina itsestään selvä ja siksi turha mainita. *Suomi*-lekseemin yhteydessä puhutaan myös *työnhausta*. *Valtio* puolestaan kuvaa kontekstin sijasta enemmän toimijaa tai virkakoneistoa: *laitos, virasto, lainsäädäntö* ja *talousarvio* -sanojen muotoja esiintyy sen yhteydessä eniten.

Virkakielessä esiintyy runsaasti yhdyssanoja (Hiidenmaa 2001, 58). Näitä ovatkin aineistossani muiden muassa yleisimpiin lekseemeihin kuuluvat *työmarkkinatuki, työttömyysetuus* ja *työssäoloehto*. Lisäksi virkakielessä esiintyy kiteymiä, erityisesti sanaliittoja, joita toistetaan usein sellaisenaan, muuntelematta (mas. 59). Ne ovat siis yleisiä kollokaatteja. Erityisen yleinen kollokaattipari aineistossani on *työtön työnhakija*. Sanapari on esimerkki todellisuuden tarkkaan jaotteluun pyrkimisestä: *työtön* voi olla olematta *työnhakija* ja *työnhakija* voi olla

olematta työtön – molempien ehtojen on toteuduttava, jotta henkilö kuuluisi työttömyysetuuk-
sien piiriin.

Lekseemin *työnhakija* kollokaatteja viranomaisaineistossa ovat *työttömän* lisäksi eri muodois-
sa muiden muassa *työ- ja elinkeinotoimisto, oikeus, velvollisuus, pätevä syy* (toistensa tiiviit
kollokaatit), *työttömyysetuus, maksaa, palvelut, ilmoittautua, työ, työttömyys* ja *kieltäytyminen*.
Sanaparin *työtön työnhakija* eri muotojen yhteydessä kollokaatteja ovat edellä mainituista muut
paitsi *pätevä, syy, palvelut, kieltäytyminen ja työttömyysetuus*⁷. *Oikeudet* ja *velvollisuudet* ko-
rostuvat, sillä niiden lisäksi esiintyy myös *yhteistyövelvollisuus*. *Työttömyysetuuden* sijasta
tässä yhteydessä esiintyvät *työttömyysturva* ja *tuki*. Muita kollokaatteja ovat muodot *työelä-
mävalmennukseen, toimeentulon ja turvaamiseksi*. Mielestäni erityisen kiinnostavia ehdokkai-
ta konkordanssirivianalyysiin ovat *syy* ja *kieltäytyä* (ks. 4.2.1) sekä toisaalta *oikeus* ja
velvollisuus (ks. 4.2.2).

Viranomaisten teksteille ovat tyypillisiä erilaiset etuuksia koskevat säännöt, ja etuuksiin viit-
taaminen onkin hyvin yleistä. Erityisesti sana *työmarkkinatuki* on yleinen ja myös yläkäsite
työttömyysetuus on noussut taulukon 1 listoille. Nämä esiintyvät usein erityisesti lekseemien
maksaa ja *oikeus* yhteydessä. On yleistä, että teksteissä määritellään kenellä (*työnhakijalla,
henkilöllä, työttömällä, opiskelijalla*) on *oikeus* erilaisiin asioihin, lähinnä etuuksiin (*työttö-
myysetuuteen, työmarkkinatukeen, työttömyyspäivärahaan, työttömyysturvaan, peruspäivära-
haan ja ansiopäivärahaan*).

Yleinen on myös rahasummien yhteydessä esiintyvä *euro*. *Euroon* liittyy usein tarkkoja ajan-
määreitä, esimerkiksi *euroa kuukaudessa* tai *päivässä*. Tällaisia ajanmääreitä (*aika, kuukausi,
päivä, vuosi*) on aineistossa paljon, ja ne esiintyvät usein lukusanojen yhteydessä. *Päivä*-sanan
yleisimpiä kollokaatteja ovat sanat *enintään, vähintään, maksetaan, euroa, ajalta* ja *työttö-
myysetuuteen*, eli *päivä* näyttää usein esiintyvän juuri etuuksiin ja niiden maksamiseen liitty-
vän puheen yhteydessä. Sana *kuukausi* liittyy erityisesti käsitteisiin *tarkastelujakso* ja
työssäoloehto – vuosi taas tiettyjen vuosien täyttämiseen ja *työhistorian* pituuteen. Nämä kaik-
ki sanat siis liittyvät tavalla tai toisella viranomaisten yksityiskohtaisiin sääntöihin.

⁷ Tässä tapauksessa kollokaatit on haettu jokerimerkkien avulla: *työt* työnhakij**. Tällä tavalla mukaan tulee
muutama muukin sanayhdistelmä, mutta määrä on niin pieni, ettei sillä ole merkitystä. Käytetyllä ohjelmalla ei
ole muulla tavalla mahdollista hakea tietyssä järjestyksessä esiintyvän sanaparin muita kollokaatteja.

4.1.2 Avainsanat

Avainsanat (key words) kertovat korpuksen sanoista suhteessa toiseen korpukseseen: ne ovat tarkasteltavassa korpuksessa suhteessa yleisempiä kuin vertailukorpuksessa. Niiden avulla voidaan siis tuoda esiin korpuksen erityispiirteitä. Seuraavassa tarkastelen viranomaistekstien osa-aineistojen (TE-toimisto, Kela ja laki) piirteitä suhteessa koko aineistoon. Käsittelen pääosin kunkin osa-aineiston 50–100 ensimmäisen avainsanan joukossa esiintyviä sanoja, jotka muodostavat jonkinlaisen kategorian. En mainitse tarkkoja sijoja tai konkordanssiohjelman laskemia ”keyness”-vertailulukuja, koska mielestäni ainoastaan yleiset suuntaviivat ovat tässä yhteydessä kiinnostavia.

TE-toimiston teksteistä voidaan todeta, että niissä puhutaan muita aineistoja huomattavasti enemmän TE-toimistosta itsestään, mikä on tietenkin ymmärrettävää. Yleisiä ovat sanat *te*⁸, *toimisto*, *työ* sekä *elinkeinotoimisto* (eri taivutusmuotoja). Myös aiempaa nimeä *työvoimatoimisto* esiintyy paljon suhteessa muihin teksteihin. Vastaavasti Kelan avainsanojen kärkeen yltää juuri *kela*. Lakitekstissä on siinäkin paljon sanoja, joilla viitataan lakiin tai johonkin sen kohtaan, esimerkiksi sanat *momentti*, *luku* ja *laki* eri muodoissaan. Lisäksi sille ovat tyypillisiä muun muassa sanat *mukaisesti*, *edellä*, *johdosta* ja *nojalla* sekä verbien passiivimuodot *annettun*, *tarkoitettun*, *säädetään* ja *voidaan*.

TE-toimiston sisältösanoista korkealle yltävät erilaisia etuuksia merkitsevät sanat kuten *työttömyysetuuden*, *työttömyysturva* ja *työmarkkinatukea*. Myös Kelalla yleisiä ovat eri muodoissaan muun muassa *työmarkkinatuki*, *peruspäiväraha*, *työttömyyspäiväraha*, *työttömyyseläke*, *koulutustuki* ja pelkkä *tuki*. Eräs viranomaisten diskurssille tyypillinen piirre näyttäisikin olevan erilaisten termien moninaisuus ja siten koko järjestelmän vaikeaselkoisuus. Aiemmin mainituista yksityiskohtaisista määräyksistä puolestaan kertovat lukumäärien yhteydessä esiintyvät sanat *vähintään* ja *enintään*, joita viranomaisteksteissä on erittäin paljon verrattuna kansalaisteksteihin.

⁸ Isoja ja pieniä kirjaimia ei otettu haussa huomioon. Konkordanssirivitarkastelun perusteella yksikään viranomaisaineiston *te*-esiintymä ei kuitenkaan ole monikon toiseen persoonaan viittaava pronomini, ja suurin osa esiintyy nimenomaan yhdyssanassa *TE-toimisto* (lisäksi *TE-toimikunta* ja *TE-keskus*).

Toisaalta TE-toimistolla esiintyy sen omaan toimintaan liittyviä sanoja kuten *työnhaku*, *työelämä*, *avoin* ja *työpaikka*. Selkeämmin viranomaisdiskurssiin kuuluvia, TE-toimiston toimintaan liittyviä käsitteitä ovat erilaisiin työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin viittaavat *kuntouttava*, *työtoiminta*, *työharjoittelu*, *aktivointisuunnitelma*, *työnhakusuunnitelma* ja *muutosturva*. Eräät sanat liittyvät siihen kuinka TE-toimisto kuvaa omaa toimintaansa: tällaisia ovat muodot *tietoa*, *opastusta*, *lisätietoa*, *palvelu*, *palvelut* ja *tarjoaa*.

Kelan tekstissä ovat yleisiä sen toimintaan liittyvät termit *työssäoloehto* ja *tarveharkinta*. Lisäksi sen avainsanoihin kuuluvat *tulot* sekä useita *maksamiseen* liittyviä sanoja, samoin kuin myös *saada*, *euroa* ja erilaisia ajanmääreitä (esim. *vuotta*, *kuukautta*, *päivässä*). Lakitekstille tyypillisimpiä termejä ovat puolestaan *työvoimapalvelu*, *työvoimatoimisto*, *työssäoloehto*, *työvoimaviranomainen*, *työllistämistuki*, *työsopimuslaki* ja *palkkatuki*.

TE-toimiston tekstissä ja lakitekstissä mainitut ihmiset näyttävät olevan muunlaisia tekstejä useammin *työnhakijoita* tai *henkilöitä*. Laissa käytetään lisäksi paljon *hän*-pronomia. Kelan tekstissä puolestaan esiintyy usein sana *työttömälle* – tämä sanamuoto on kyseisen esitteen nimi, ja toistuu joka sivulla. Tällainen persoonaton lähestymistapa on tyypillinen virkakielelle: instituutio institutionaalistaa myös kansalaiset, heidät lokeroidaan ja nimetään institutionaalisilla nimillä kuten *työtön työnhakija*, *turvapaikan anoja* tai *rikoksesta epäilty* (Heikkinen 2001, 113). Persoonattoman lähestymistavan ohella käytetään kuitenkin myös toisenlaista puhetapaa: johtuen esitetekstien selvästi rajatusta kohderyhmästä (työttömät), lukijaan viittavat *sinä*-muodot ovat yleisiä. TE-toimistolla muodot *saat* ja *voit* ovat yleisiä. Kelalla puolestaan sinuttelu on vielä yleisempää, sillä avainsanalistan kärjessä on sana *voit* ja korkealle yltävät myös *olet*, *haet*, *täytät* ja *saat*. Kelalla esiintyy myös *sinä*-pronominin muotoja ja possessiivisuffikseja (*saamasi*). Erityisesti Kelan tekstissä on myös käskymuotoja. Kelan avainsanalistauksessa melko ylhäällä esiintyvät muodot *täytä* (osa esiintyy kieltosanan yhteydessä) sekä *liitä*, *ilmoittaudu* ja *toimita* (käskymuotoja). Nämä esiintyvät erityisissä ohjelistoissa (”näin haet” tiettyä etuutta).

Sana *oikeus* ja erityisesti kieltosanan yhteydessä esiintyvä muoto *oikeutta* on yleinen lakitekstissä. Juuri oikeuksien määrittely onkin tietysti lain tehtävä, mutta on kiinnostavaa, kuinka siinä korostuvat sellaisten tilanteiden määrittely, joissa oikeutta tiettyyn etuuteen *ei* ole. Myös

Kelan ja TE-toimiston teksteissä puhutaan oikeuksista melko paljon ja kyse on yleensä juuri näistä lain määrittämistä oikeuksista (oikeuksista lisää luvussa 4.2.2). Muita lakitekstille tyypillisiä sanoja ovat *pätevä* ja *kieltäytyä*, jotka esiintyvät kiteymissä *pätevä syy kieltäytyä* ja *kieltäytyä ilman pätevää syytä*. Sanaa *kieltäytyä* tosin esiintyy myös muissa viranomaisteksteissä, ja kansalaisteksteissäkin jonkin verran. Näiden sanojen käytöstä kerron lisää seuraavaksi.

4.2 Viranomaisten tekstien laadullinen analyysi

Seuraavaksi palaan tarkemmin muutamaaan edellisen luvun yleistarkastelusta nousevaan kysymykseen konkordanssirivien avulla ja pohdin, minkälaista on viranomaisten työttömiä koskeva diskurssi.

4.2.1 Kieltäytyminen ja pätevät syyt

Työnhakija, syy, pätevä, ilman ja kieltäytyä ovat kaikki toistensa kollokaatteja ja niiden yhteydessä esiintyvät usein myös *työ, koulutus, vastaan, ottaa, vastaanottaa* ja *erota*. Tarkastelen näitä ensin *syyn* näkökulmasta.

Sanaa *syy* edeltää puolessa tapauksista adjektiivi *pätevä* ja useassa tapauksessa *hyväksyttävä, perusteltu* tai *painava*. Kollokaattiparin *pätevä syy* yhteydessä esiintyvät varsin usein sanamuodot *työnhakijalla, kieltäytyä, työstä, vastaanottamasta* ja *erota*:

Esimerkki 1

- a. Henkilöllä on **pätevä syy** *erota työstä* työsopimuslain 8 luvun 1 §:n 2 momentissa (purkamisperuste) tarkoitetuissa tapauksissa, tai silloin, kun työtä hänen työkykynsä huomioon ottaen ei voida pitää sopivana.
- b. Työnhakijalla on **pätevä syy** *kieltäytyä ottamasta vastaan työtä* työssäkäyntialueensa ulkopuolelta, jos työn vastaanottamista hänen kielitaitonsa huomioon ottaen on pidettävä kohtuuttomana.
- c. Henkilöllä on **pätevä syy** *olla poissa työmarkkinoilta* sairauden, laitoshoidon, kuntoutuksen, asevelvollisuuden, siviilipalveluksen, vapausrangaistuksen, opintojen, apurahakauden, lapsen syntymän, alle kouluikäisen lapsen hoidon, vammaisen tai vanhuksen hoidon tai muun näihin verrattavan syyn johdosta.

Kuten esimerkistä 1 huomataan, pätevät syyt, joita työnhakija tarvitsee, liittyvät siis muun muassa *työstä eroamiseen*, siitä *kieltäytymiseen* ja *olemiseen poissa työmarkkinoilta*. Tällaisten ilmausten yleisyys rakentaa mielikuvaa, että myös muun muassa työstä kieltäytyminen ja eroaminen ovat yleisiä työttömien keskuudessa. Ne voi nähdä luvussa 2 mainitun aktiivi-

suus/passiivisuusdiskurssin osana: jos henkilö ei ”halua” tehdä työtä – ja tämän syydiskurssin oletuksena on, ettei se ole merkityksettömän harvinaista – hän tarvitsee yhteiskunnan hyväksymän, kelvollisen syyn, jollaisista muutamia on mainittu esimerkissä 1c. Myös sana *ilman* on erittäin yleinen *syyn* yhteydessä, mikä vielä korostaa, että kelvollisia syitä ei välttämättä ole:

Esimerkki 2

- a. Henkilö, joka on saanut työttömyyden perusteella työmarkkinatukea vähintään 500 päivältä tai työttömyyspäivärahan enimmäisajan täytyttyä työmarkkinatukea työttömyyden perusteella vähintään 180 päivältä, saatetaan menettää oikeuden työttömyysaikaiseen työmarkkinatukeeseen, mikäli hän **ilman pätevää syytä** kieltäytyy, eroaa tai erotetaan työstä tai työvoimapolitiittisista toimenpiteistä.
- b. Jos saat työmarkkinatukea ja **ilman perusteltua syytä** kieltäydyt osallistumasta aktivointisuunnitelman laatimiseen, menetät oikeutesi työmarkkinatukeeseen 60 päivän ajaksi kieltäytymisestä lukien.
- c. Työnhakijalla, joka **ilman pätevää syytä** on eronnut työstään tai joka on itse aiheuttanut työsuhteen päättämisen, ei ole oikeutta työttömyysetuuteen 90 päivän ajalta työsuhteen päättymisestä lukien.

”Pätevät” syyt on lueteltu laissa, joskaan listat eivät ole tyhjentyviä. Siksi syyn kollokaatteja ovat myös jossakin lainkohdassa *tarkoitettu* tai johonkin *rinnastettava, vastaava* tai *verrattava*, kuten seuraavassa.

Esimerkki 3

Jos henkilö sairauden, laitoshoidon, kuntoutuksen, asevelvollisuuden, siviilipalveluksen, päätoimisten opintojen, apurahakauden, lapsen syntymän, enintään 3-vuotiaan lapsen hoidon tai **muun näihin verrattavan hyväksyttävän syyn** johdosta on *estynyt olemasta työmarkkinoilla*, edellä 1 tai 2 momentissa mainittua tarkastelujaksoa pidennetään vastaavasti, kuitenkin enintään seitsemän vuotta.

Tässä esimerkissä *estynyt* viittaa nähdäkseni siihen, että hyväksyttävät syyt ovat pakon sanelemia. Ihminen ei saa itse valita olevansa poissa työmarkkinoilta, ”sapattivapaalla”, edes ilman korvausta – se ei ole *hyväksyttävää* (vrt. edellä esim. 1c). Aineistossani on myös mielipidekirjoitus, jossa kritisoidaan tätä otsikolla *Miksi yhteiskunnalta on pakko vastaanottaa tukea?* Esimerkin 3 voisi käsittää osoituksena siitä, että työn (tai sen puuttuessa hyväksyttävän syyn) itseisarvoisuus on kirjoitettu lakiin.

Sana *oma* esiintyy *syyn* kanssa seuraavanlaisessa yhteydessä (vrt. myös *itse* 2c:ssä):

Esimerkki 4

Jos olet 18–24-vuotias työtön, jolla ei ole ammatillista koulutusta, voit saada työmarkkinatukea työttömyysajalta vain, jos olet hakenut sinulle soveltuvaan ammatilliseen koulutukseen, etkä ole *kieltäytynyt, eronnut tai omasta syystä erotettu* tällaisesta koulutuksesta.

Erottaminen on eksplisiittisesti henkilön *oma syy*, samoin toki kieltäytyminen ja eroaminen. Lauseessa tuodaan siis esiin erilaisia mahdollisia syitä siihen, että henkilön työttömyys on hänen oma syynsä.

Seuraava esimerkki avaa lisää ajatusta *omasta syyistä*. Sana *kieltäytyä* tuo mieleen tilanteen, jossa sanotaan ”ei kiitos”: se on (tietoinen) päätös siitä ettei halua jotakin – mutta yleensä kai myös tuon päätöksen ilmaiseminen. Aineistossa on kuitenkin tapauksia, jotka esittävät sanan merkityksen hieman erilaisessa valossa:

Esimerkki 5

Jos työnhakija on *omalla menettelyllään aiheuttanut sen, ettei työsuhdetta ole syntynyt*, hänen **katsotaan kieltäytyneen työstä**.

Henkilön voidaan *katsoa kieltäytyneen*, vaikkei hän olisi lausunut kieltäytymistä ääneen. Se, että työnhakija *omalla menettelyllään* aiheuttaa, ettei työsuhdetta synny, vaikuttaa vähintäänkin kaksitulkintaiselta: on varsin mahdollista menetellä tuollaisella tavalla joko tahallaan tai tahattomasti. Jos oletuksena on, että työnhakijan kieltäytyminen on tietoista, työnhakijasta syntyy kuva ovelana ja manipuloivana ihmisenä, jonka sanaan ei voi luottaa. Toisaalta jos oletuksena on, että työsuhteen syntymisen estävä menettely voi tapahtua vahingossa, se merkitsee, että työnhakijaa voidaan rangaista siitä, ettei hän ole tarpeeksi taitava työnhaussa – tai siitä että joku on muuten saanut hänestä huonon vaikutelman. Tätä esimerkkiä voi verrata edellä olleeseen *omasta syystään erottamiseen*. Erottamiseen kuitenkin vaaditaan peruste siltä joka erottaa, kun taas jätettäessä joku valitsematta tiettyyn työpaikkaan kyse voi olla hyvin subjektiivisesta päätöksestä eikä varsinaisia perusteita tarvita. Yhden henkilön (työnantajan) sanaan siis luotetaan, toisen (työnhakijan) ei.

Esimerkki 6

Jos työnhakija toistuvasti ilman pätevää syytä **kieltäytyy vastaanottamasta** 12 §:ssä tarkoitettua työtä tai menemästä 16 §:ssä tarkoitettuun koulutukseen tai *hänen tätä vastaavasta menettelystään muutoin voidaan päätellä, ettei hän halua ottaa vastaan työtä* taikka osallistua koulutukseen tai työllistymistään edistäviin toimenpiteisiin, hänellä ei ole oikeutta työttömyysetuuteen ennen kuin hän on ollut työssäoloehtoon luettavassa työssä tai ollut koulutuksessa vähintään kolme kuukautta (työssäolovelvoite).

Myös esimerkistä 6 ilmenee sama periaate: Henkilön toiminnasta saatetaan *päätellä* hänen työhön (tai toimenpiteeseen) *haluamisensa* aste. (Viranomaisaineistossa esiintyy myös sana *työhaluttomuus*, tosin vain kerran.) Tämä luo kuvaa viranomaisista kaikkietävinä ja mukana

on pelotteen sävyä: työnhakijaa valvotaan ja väärä toiminta voi johtaa rangaistukseen. Taustaoletuksena on jälleen, että on sellaisia henkilöitä, jotka eivät halua työhön (tms.) ja että kyseinen ilmiö on niin merkittävä joko yleisyyden tai muun syyn (moraalin?) vuoksi, että siitä on erikseen säädettävä laissa. Taustalla on myös ajatus, että hyvä työnhakija tottelee, eikä kieltäydy työstä, tai mistä tahansa minkä viranomaiset päättävät siihen rinnastaa. Tämäkään ei kuitenkaan riitä – hyvä työnhakija myös todella *haluaa* kyseisiä asioita. Tämä esimerkki on Työttömyysturvalaista, ja erityisen hätkähdyttävää onkin mielestäni katkelman tarkastelu sen valossa, kuinka tarkoin pohdittua lakitekstin luulisi olevan.

4.2.2 Oikeudet ja velvollisuudet

Oikeus kuuluu viranomaisaineiston kaikkein yleisimpiin sanoihin (142 kpl) ja on aineistossa huomattavasti *velvollisuutta* (30 kpl) yleisempi lekseemi. Käsittelen seuraavassa kuitenkin molempia, sillä ne ovat kiinteästi yhteydessä toisiinsa, ja kuten edellä todettiin, molemmat ovat *työnhakijan* yleisiä kollokaatteja.

Oikeus, kuten myöskin on jo todettu, liittyy usein erilaisiin etuuksiin ja lisäksi siihen, milloin on oikeus *kieltäytyä*, sekä kieltäytymisistä johtuviin oikeuden menetyksiin. Muitakin tapauksia kuitenkin on, ja keskitynkin seuraavassa lähinnä niihin. Työnhakijan oikeuksia ja velvollisuuksia näytetään korostavan, sillä sekä laissa että TE-toimiston esitteessä on erillinen osio pelkästään niiden käsittelyyn. Molemmissa teksteissä on myös mainittu suurin piirtein samat asiat. Seuraava esimerkki on TE-toimiston tekstistä (otsikkona *Työttömän työnhakijan oikeudet ja velvollisuudet*):

Esimerkki 7

a. Työttömäksi työnhakijaksi ilmoittautuneella henkilöllä on oikeus

- b. - työ- ja elinkeinotoimiston (TE-toimiston) tarjoamiin *työvoimapalveluihin* ja säädetyin edellytyksin työttömyysturvaan
- c. - tehdä yhdessä TE-toimiston kanssa *työnhakusuunnitelma*
- d. - tehdä yhdessä TE-toimiston kanssa työllistymisohjelma, jos hän täyttää työllistymisohjelman edellytykset
- e. Työttömyysetuutta saavalla tai hakevalla työnhakijalla on velvollisuus**
- f. - hakea kokoaikatyötä ja olla työmarkkinoiden käytettävissä
- g. - ottaa vastaan tarjottua työtä ja koulutusta
- h. - osallistua tarjottuihin *työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin*
- i. - saapua TE-toimiston kutsusta *työnhakuhaastatteluun*
- j. - osallistua *työnhakusuunnitelman* laatimiseen
- k. - osallistua työnhakusuunnitelman tai työllistymisohjelman tarkistamiseen
- l. - osallistua työnhakusuunnitelman tai työllistymisohjelman toteuttamiseen
- m. - olla TE-toimiston tavoitettavissa ja pitää työnhaku voimassa

On mielenkiintoista, että esimerkiksi *työnhakusuunnitelman* laatiminen yhdessä TE-toimiston kanssa on mainittu sekä oikeutena että velvollisuutena. Myös b:ssä mainitut *työvoimapalvelut* sisältävät muun muassa h:n ja i:n. Toki tässä on erona, että oikeudet koskevat työttömäksi työnhakijaksi ilmoittautuneita ja velvollisuudet työttömyysetuutta saavia tai hakevia, mutta suurin piirtein kyseessä ovat kuitenkin samat ihmiset. Voiko sama asia olla yhtä aikaa sekä oikeus että velvollisuus, ainakaan samassa määrin? Esimerkiksi äänestäminen on oikeus, mutta sitä sanotaan joskus myös velvollisuudeksi. Ensi sijassa se on kuitenkin oikeus, koska se ei todellisuudessa ole pakollista. TE-toimiston mainitsemat ”oikeus-velvollisuudet” puolestaan ovat lain ja viranomaiskäytännön mukaan pakollisia, joten nähdäkseni ne ovat siksi ensi sijassa velvollisuuksia. Lisäksi niiden tekemättä jättämisestä lankeaa seuraamuksia – työnhakijalle. TE-toimistolle ei suunnitelman laiminlyönnistä oletettavasti tapahdu mitään:

Esimerkki 8

Jos työnhakija ei osallistu suunnitelman tekoon tai noudata siinä sovittuja toimenpiteitä, *hän saattaa menettää työttömyyspäivärahasensa tai työmarkkinatukensa.*

Oikeus on sanakirjan mukaan jollekulle kuuluva *etu* tai *valta tehdä jotakin* (PS, *oikeus*), eli kyseessä on lähtökohtaisesti myönteinen asia. Ehkä samojen asioiden listaaminen oikeuksina ja velvollisuuksina vihjaa, että vaikka kyseessä ovat pakolliset velvoitteet, ne kuuluisi nähdä myönteisinä etuina (eli niitä pitäisi *haluta*, vrt. esim. 6).

Kiinnostavaa on myös, että esitteessä on erillisessä listassa lisää oikeuksia (esim. 9), joita ei kuitenkaan nimetä oikeuksiksi, vaan otsikkona on *Työttömyysetuutta saava henkilö voi muun muassa*. Nämä ovat todellisia oikeuksia: asioita, joita henkilöllä on lupa, muttei pakko tehdä. Itse asiassa nämä luvat ovat poikkeuksia yleisiin kieltoihin (esim. työn ei voi opiskella päätoimisesti).

Esimerkki 9

- a. opiskella sivutoimisesti
- b. osallistua vapaaehtois- tai talkootyöhön
- c. tehdä lyhyen ja satunnaisen ulkomaanmatkan
- d. harjoittaa sivutoimista yritystoimintaa tai olla osa-aikatyössä

Etuuksien maksajana Kelalla on hieman erilainen näkökulma: se mainitsee sanan *oikeus* yhteydessä pääasiassa erilaisia etuuksia. Lisäksi sen mukaan *Työttömällä työnhakijalla on oikeus*

perustoimeentulon turvaan. Kuten esimerkki 8 osoitti, tämän oikeuden voi kuitenkin menettää, sillä sen ehtona on mainittujen velvollisuuksien täyttäminen.

Esimerkki 10

- a. Työttömän työnhakijan yleisenä **velvollisuutena** on hakea *aktiivisesti* työtä ja koulutusta sekä tarvittaessa hakeutua ja osallistua työnhakuaan *tukeviin* sekä työmarkkinavalmiuksiaan ja työllistymistään *edistäviin* palveluihin ja toimenpiteisiin.
- b. *Työttömän työnhakijan yhteistyövelvollisuus*
Työtön työnhakija on **velvollinen** osallistumaan työnhakuhaastatteluihin sekä työnhaku- tai aktivointisuunnitelman laatimiseen samoin kuin osallistumaan työnhaku- tai aktivointisuunnitelmassa sovittuihin palveluihin ja toimenpiteisiin.

Velvollisuuksista voidaan vielä mainita esimerkin 10 a-kohdassa eksplisiittisesti ilmenevä *aktiivisuus* – aktiivisuutta ei tosin määritellä missään. Esimerkissä puhutaan myös *työnhakua tukevista* ja *työllistymistä edistäivistä* palveluista – mainitsematta jää kenen mielestä palvelujen on oltava tällaisia. Valtasuhteita koskevan yleistiedon perusteella on kuitenkin selvää, että viranomaiset tekevät päätökset tällaisesta hyödyllisyydestä, ja sama koskee myös aktiivisuuden määrittelyä. Itse asiassa velvollisuutena on siis totella viranomaisten käskyjä. Sama on astetta eksplisiittisemmin sanottu myös b-kohdassa: laissa tätä velvollisuutta kutsutaan nimellä *työttömän työnhakijan yhteistyövelvollisuus*.

4.2.3 Käsityksiä työstä

Kun sanan *työ* kollokaatit haetaan ainoastaan muille taivutusmuodoille kuin *työ*, saadaan joukosta poistettua *työ-* ja *elinkeinotoimiston* kollokaatit. Yleisin *työn* kollokaatti on *koulutus*, joka esiintyy listan kärjessä useassa eri taivutusmuodossa. Edellä onkin jo todettu että *työ* ja *koulutus* rinnastetaan usein *ja-* tai erityisesti *tai-*sanalla. Seuraavassa on esimerkkejä erilaisista *työ-*sanan sisältävistä rinnastuksista.

Esimerkki 11

- a. Saadakseen työttömyysturvaa työttömän henkilön on haettava aktiivisesti **työtä ja koulutusta**.
- b. Tämä edellyttää työssäolovelvoitteesta riippuen 3 tai 5 kuukauden pituista **työssä tai työvoimapolitiisessa koulutuksessa** oloa.
- c. Pitkään työmarkkinatukea saaneille henkilöille osoitetaan tehostetusti **työtä ja työvoimapolitiisia toimenpiteitä**.
- d. - laatia yhdessä työ- ja elinkeinotoimiston kanssa työnhakusuunnitelma, jossa sovitaan siitä, miten työnhakija **etsii työtä tai parantaa osaamistaan** sijoittuakseen työmarkkinoille

Suurimmassa osassa tapauksia *ja-* tai *tai-*sanalla rinnastetaan tosiaan *työ* ja *koulutus* (a). Useinkaan ei tarkenneta, kuten b:ssä, että kyseessä olisi työvoimapolitiittinen koulutus, vaikkakin se sisältynee pelkkään sanaan *koulutus*. *Työvoimapolitiittinen koulutus* sisältyy toisaalta myös kategoriaan *työvoimapolitiittiset toimenpiteet* (c). Esimerkissä 11d voidaan tulkita, että *parantaa osaamistaan* viittaa arvottavasti näihin samoihin – koulutukseen tai toimenpiteisiin osallistumiseen. Näissä esimerkeissä TE-toimisto esittää järjestämänsä toimenpiteet (d: *parantaa*) ja oman toimintansa (c: *tehostetusti*) itsestäänselvästi tehokkaina. Koulutus ja toimenpiteet näyttävän lukuisten esimerkkien valossa olevan viranomaisten toiminnan kannalta (lähes) työhön rinnastettavia asioita. Esimerkistä 12 ilmenee, että koulutus, johon viranomaiset pyrkivät *ohjaamaan*, on tosiaan ensisijaista ainakin huomattavia määrärahoja edellyttäviin työllistämistoimenpiteisiin nähden. Tähän ensisijaisuuteen viittaa myös sanan yleisyys aineistossa.

Esimerkki 12

Työttömälle työnhakijalle pyritään järjestämään mahdollisuus tehdä työtä työllisyysmäärärahojen avulla, *jollei hän työllisty 1 momentin mukaisesti eikä häntä onnistuta ohjaamaan koulutukseen* niin kuin tässä laissa tai erikseen säädetään.

Esimerkki 13

- a. Työnhakijan katsotaan olleen työmarkkinoilla, jos hän on ollut työssäoloeseen luettavassa **työssä** tai työllistynyt **yritystoiminnassa** tai **omassa työssä** taikka ollut **työvoimapolitiittisessa toimenpiteessä** tai ollut **työtömänä työnhakijana** työvoimatoimistossa.
- b. *Omassa työssä* työllistyminen tarkoittaa työllistymistä esimerkiksi omaishoitajana.

Erilainen rinnastustilanne on 13a:ssa, jossa määritellään *työmarkkinoilla oleminen* (vrt. esim. 3). Työn merkityksen hahmottumisen kannalta kiinnostava tapaus on tiiviisti yhdessä esiintyvä kollokaattipari *oma työ*: samoin kuin toimenpiteiden rinnastaminen työhön, myös käsite *oma työ* vahvistaa tulkintaa, jonka mukaan viranomaisten työkäsitys sisältää paljon muutakin kuin palkkatyön.

Työn kollokaatti, muoto *työssäoloeseen* esiintyy usein lausekkeessa *työssäoloeseen luettava työ* (tms.). Esimerkistä 14 huomataan, että työhön luettavat tai rinnastettavat eri vaihtoehdot eivät kuitenkaan ole tasaveroisia: ”ensimmäisen luokan” työ on määritelty 14a:ssa, mutta on myös huomattavassa asemassa tehtävää työtä (b ja c). Eroa rakennetaan muun muassa erilaisilla termeillä, kuten *kuntouttava työtoiminta*.

Esimerkki 14

- a. Palkansaajan **työssäolohehtoon luetaan** kalenteriviikot, joina henkilö on ollut *vakuutusenalaisessa työaika* ja *palkkaa koskevat edellytykset täyttävässä työssä*.
- b. **Työssäolohehtoon ei lueta työtä**, jota henkilö on tehnyt *osasairauspäivärahaa saadessaan*.
- c. *Osallistumista kuntouttavaan työtoimintaan ei lueta* työttömyysturvalain **työssäolohehtoon** oikeuttavaksi ajanjaksoksi eikä toiminta kartuta eläketurvaasi.

Koulutuksen ohella muut *työn* yleisimmät kollokaatit esiintyvät lähinnä tietyissä fraaseissa, esimerkiksi *ottaa vastaan työtä* (tähän liittyy joskus myös *kieltäytyä: kieltäytyä ottamasta vastaan työtä*) ja muodot *vastaanottamiselle* ja *esteenä* lausekkeessa *esteenä kokoaikaisen työn vastaanottamiselle*. Myös verbin *kieltäytyä* muodot ja *tarjotusta työstä* esiintyvät yhdessä useita kertoja. *Kieltäytymisen* (vrt. 4.2.1) ja *työn vastaanottamisen* korostaminen liittyvät samaan retoriikkaan. Voisi kuvitella olevan harvinaista, että henkilölle tarjotaan työtä, jota hän ei olisi ainakin jonkinlaista kiinnostusta osoittaen itse hakenut – ja että hän ei sitten ottaisi paikkaa vastaan. Tämä vaihtoehto kuitenkin korostuu aineistossa, kun puhutaan esimerkiksi *työn saamisen* sijasta *työn vastaanottamisesta*.

Seuraavassa on vielä esimerkki tilanteesta, jolloin kieltäytyminen on sallittua:

Esimerkki 15

Ammattitaitosuoja

Ammattitaitoinen henkilö voi menettämättä oikeuttaan työttömyysetuuteen kolmen ensimmäisen työttömyyskautensa aikana kieltäytyä **työstä**, jota ei voida pitää hänen ammattitaitonsa huomioon ottaen hänelle sopivana.

Tässä on mielestäni mielenkiintoista kyseisen säännön nimitys, *ammattitaitosuoja*. Onko kyseessä ammattitaitoon kohdistuva suoja (ammattitaito voisi ruostua tai mennä hukkaan jos henkilö siirtyisi aivan muulle alalle) vai toimiiko ammattitaito henkilön suojana? Kummassakin tapauksessa uhkana, jolta suoja saadaan, näyttäisivät olevan viranomaiset tai säännöt. Näin ollen lauseeseen sisältyy vihje siitä, että *työ* (*kieltäytymisen* kohde) on työnhakijan mielestä epämieluisaa ja siksi eräänlainen rangaistus, jolta voi saada suojan.

Tarjota-verbistä voidaan todeta, että se esiintyy aineistossa lähinnä passiivissa (*tarjottu työ*): ei kerrota kuka työn tarjoaa. Toisaalta passiivikin voi yhteydestä riippuen viitata selkeästi tiettyyn tahoon, kuten 11c:ssä TE-toimistoon. Kyseisessä esimerkissä käytetään verbiä *osoittaa*: toisin kuin voisi tulkita, tämä ei suinkaan tarkoita varman työpaikan tarjoamista, vaan käskyä hakea tiettyä avointa paikkaa. TE-toimiston verkkosivuilla selitetään käsite näin:

Kun työ- ja elinkeinotoimisto lähettää **osoituksen työpaikkaan**, virkailija on katsonut, että työ sopii hakijalle ja hakija on työttömyysetuuden saamisen edellytyksenä velvollinen ottamaan välittömästi tai hakuajallisissa paikoissa hakuajan kuluessa yhteyttä työnantajaan ja *hakemaan paikkaa*. (TE-toimisto)

Tarjota-verbin käyttö passiivissa ja *osoittaa*-verbin käyttö yllämääritellyssä merkityksessä voivat synnyttää kuvan, että TE-toimisto tarjoaa työnhakijoille töitä, jotka tarvitsee ainoastaan *ottaa vastaan* ja joista kuitenkin myös *kieltäydytään*. Näin viranomaisdiskurssi luo ja/tai vahvistaa mielikuvaa työhaluttomista työttömistä.

Tässä luvussa on todettu, että viranomaisten työkäsitys on ristiriitainen: Kun on kyse etuukseen myöntämisestä, työ määritellään suppeasti vain tietynlaisena ansiotyönä. Kun taas on kyse TE-toimiston toiminnasta (mihin se pyrkii työttömiä sijoittamaan), tämä ”oikea” työ rinnastetaan erilaisiin toimenpiteisiin, kuten kursseihin ja työttömyysetuudella tehtäviin harjoitteluihin tai muihin vastaaviin. Myös työn haluaminen rinnastetaan näin sellaisiin toimenpiteisiin haluamiseen, joista henkilö ei ansaitse elantoaan. Tämä, kuten myös pakko hakea sellaisiin paikkoihin, joista ihminen ei itse ole välttämättä kiinnostunut, saattavat itse asiassa selittää työhaluttomuuden ilmiötä: viranomaiset saattavat omilla ennako-oletuksillaan, itseään toteuttavan ennustuksen lailla jopa luoda ”työhaluttomuuden” ilmiön.

4.2.4 Aktivointia ja tarveharkintaa

TE-toimiston tekstissä yleisiä ovat erityisesti työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin liittyvät käsitteet: *aktivointisuunnitelma*, *kuntouttava työtoiminta*, *työharjoittelu*, *työnhakusuunnitelma* ja *muutosturva*. Aktivointisuunnitelma on yleisin sanamuodon tasolla *aktiivisuuteen* viittaava termi (ks. myös esim. 10a), ja se liittyy läheisesti muihin mainittuihin toimenpiteisiin (16b).

Esimerkki 16

- a. **Aktivointisuunnitelman** laatimisen tavoitteena on *löytää pitkään työttömänä olleelle polku työelämään*.
- b. **Aktivointisuunnitelmaan** voidaan sisällyttää *työllistymistä edistäviä työvoimatoimiston palveluja, erilaisia sosiaali-, terveys-, koulutus- ja kuntoutuspalveluja sekä kuntouttavaa työtoimintaa*.
- c. Kuntouttavasta työtoiminnasta annettu laki (189/2001) velvoittaa kunnan sosiaalitoimen ja työvoimatoimiston tekemään **aktivointisuunnitelman** *yhteistyössä pitkään työttömänä olleen, työmarkkinatukea tai toimeentulotukea saaneen henkilön kanssa*.
- d. Työharjoittelu ja työelämävalmennus *valmentavat* työntekijäksi

Aktivointisuunnitelman tavoitteena on henkilön työllistyminen (a). *Aktivointi* esitetään siis keinona tähän ja taustaoletuksena on, että henkilön pitkä työttömyys johtuu *aktiivisuuden* puutteesta. Toisaalta aktivointisuunnitelmaan mahdollisesti sisältyvät eri palvelut (b) viittaavat siihen, että työttömyyden (ja aktiivisuuden puutteen) taustalla voivat olla erilaiset syyt kuten sosiaaliset tai terveydelliset ongelmat tai koulutuksen puute. Oikean terveydenhoidon lisäksi työttömiä saatetaan ”hoitaa” *kuntouttavan työtoiminnan* avulla (b) tai työntekoa voidaan opettaa erilaisilla työharjoitteluilla (d). Palkatonta työtä (josta ei myöskään kerry eläkettä, vrt. 14c) pidetään siis monipuolisena lääkkeenä edellä mainittuihin ongelmiin – ottamatta huomioon sitä mahdollisuutta, että palkka saattaisi olla merkittävä tekijä työn mahdollisissa myönteisissä vaikutuksissa esimerkiksi itsetuntoon tai itsenäistymiseen.

Aktivointisuunnitelma koskee pitkään työttömänä olleita, työmarkkinatukea tai toimeentulotukea saaneita henkilöitä (16c), joten oletuksena lienee myös, että muita etuuksia saavilla ei ole erityistä tarvetta tällaisille palveluille. Näin työttömistä tehdään työelämätaustan perusteella yleistäviä päätelmiä ja heidät asetetaan keskenään eriarvoiseen asemaan.

Kelan tekstissä puolestaan esiintyy usein käsite *tarveharkinta*:

Esimerkki 17

- a. Työmarkkinatuki on **tarveharkintainen**. Se tarkoittaa, että työmarkkinatukeen vaikuttavat myös puoliso tulot* sekä omat pääoma- ja muut tulot. Lisäksi tukeen vaikuttavat vanhempiesi tulot*, jos et ole täyttänyt työssäoloahtoa ja asut heidän kanssaan samassa taloudessa.
- b. Aktivointitoimenpiteiden ajalta saat työmarkkinatuen ilman **tarveharkintaa**.

Siinä missä 16c:n perusteella työmarkkinatuen saajilla on suuremmat tarpeet erilaisten palvelujen suhteen, asetetaan esimerkissä 17 kyseenalaiseksi heidän rahallisen tuen tarpeensa. *Tarveharkinta* merkitsee, että omat ja puolison/vanhempien tulot vähentävät saatavaa etuutta (a). Työmarkkinatuen ja muiden etuuksien perusta on siis erilainen. Työttömyyspäiväraha on subjektiivinen oikeus, jonka ansaitsemiseksi ei tarvitse tehdä mitään (ei enää: henkilö on ollut riittävän pitkään viranomaisten arvostamassa ”1. luokan työssä”). Työmarkkinatukea henkilö saa vain, jos hänellä ei ole mahdollisuutta selvittää esimerkiksi läheistensä kustannuksella. Sen sijaan tukea maksetaan *aktiivitoimenpiteiden* (eli työvoimapoliittisten toimenpiteiden) ajalta (b). Koska todellinen tarve ei liene silloin merkittävästi suurempi tai pienempi kuin muuten-

kaan, tämä näyttäytyy jonkinlaisena poikkeuksena henkilölle annettuun rangaistukseen – ajalta jolloin hän on aktiivinen.

4.3 Kansalaisten tekstien määrällinen analyysi

Seuraavaksi tarkastelen kansalaisten teksteiksi kutsumaani osa-aineistoa, johon kuuluvat blogikirjoitukset, niihin liittyvät kommentit sekä mielipidekirjoitukset. Tässä luvussa kerron näiden tekstien yleispiirteistä frekvenssien ja kollokaattien sekä avainsanojen valossa.

4.3.1 Frekvenssit ja kollokaatit

Kansalaistekstikorpuksen frekvenssiluettelon alkupään sanat paljastavat puhekielen piirteitä: *se* on kansalaisteksteissä hieman yleisempi (0,734 %) kuin Parole-korpuksessa (0,508 %). Sen sijaan *hän* on Paroleessa yleisempi (0,493 %) kuin näissä teksteissä (0,164 %). Kiinnostavaa on myös *ei*-sanon yleisyys (1,527 %) verrattuna Paroleen (0,932 %) ja erityisesti viranomaisteksteihin (0,795 %). Myös kielteisten muotojen osana esiintyvä *ole* on vastaavasti kansalaisteksteissä yleisempi, sijalla 7 (0,613 %), kun taas Paroleessa se on sijalla 13 (0,347 %) – tämän voisi ajatella ainakin osin selittyvän aiheen poleemisuudella, jonka vuoksi se aiheuttaa ”väitteilyä”.

Tyypillistä on myös minämuotoinen puhe, sillä *olen*-sanon osuus on 0,347 % (Parole 0,063 %) ja *en*-muodon 0,327 % (Parole 0,100 %). Viranomaistekstiaineistossani puolestaan *en* esiintyy vain yhden kerran ja persoonapronomini *minä* ei kertaakaan. Sekä työttömät että muut kansalaiset kertovatkin aineistossa yleisesti omia kokemuksiaan ja näkemyksiään.

Taulukossa 2 on esitetty kansalaistekstiaineiston substantiivien 25:n kärki sananmuotojen ja lemموjen osalta.⁹

⁹ Olen jättänyt pois muutamia sanoja, joiden esiintymistä pääosa ei sisälly varsinaisiin teksteihin vaan blogeissa ja niiden kommentteissa esiintyviin automaattisesti generoituihin teksteihin (*kirjoitti*, *kommento*i, *kirjoittaa*, *vastaa*, *kello* ja kuukausien nimet).

Taulukko 2. Frekvenssit kansalaisteksteissä.

<i>sija</i>	<i>kpl</i>	<i>sananmuodot</i>	<i>%</i>	<i>sija</i>	<i>kpl</i>	<i>lemmat</i>	<i>%</i>
42	160	työtä	0,194 %	5	745	TYÖ	0,905 %
47	148	töitä	0,180 %	7	583	TYÖTÖN	0,708 %
48	146	työtön	0,177 %	17	322	ASIA	0,391 %
65	107	työ	0,130 %	18	301	AIKA	0,366 %
80	91	työttömyys	0,111 %	19	301	IHMINEN	0,366 %
84	87	työn	0,106 %	32	230	VUOSI	0,279 %
87	84	osa	0,102 %	34	221	SUOMI	0,268 %
91	81	euroa	0,098 %	39	204	TYÖTTÖMYYS	0,248 %
99	77	suomen	0,094 %	55	148	OSA	0,180 %
101	76	suomessa	0,092 %	57	145	TYÖNANTAJA	0,176 %
106	74	työttömien	0,090 %	61	136	YHTEISKUNTA	0,165 %
108	72	yhteiskunnan	0,087 %	66	126	PÄIVÄ	0,153 %
118	64	töihin	0,078 %	67	124	RAHA	0,151 %
121	62	valtion	0,075 %	72	117	VALTIO	0,142 %
122	62	vuotta	0,075 %	78	102	EURO	0,124 %
124	61	ihmiset	0,074 %	91	91	ONGELMA	0,111 %
127	61	työttömän	0,074 %	93	88	KUUKAUSI	0,107 %
128	59	ihmisiä	0,072 %	108	76	LUKU	0,092 %
130	59	työttömänä	0,072 %	113	73	LAKI	0,089 %
132	59	vuoden	0,072 %	117	70	esimerkiksi	0,085 %
137	56	asia	0,068 %	122	65	TYÖNHAKIJA	0,079 %
138	56	rahaa	0,068 %	125	64	OIKEUS	0,078 %
144	55	työttömiä	0,067 %	151	52	palkkaa	0,063 %
146	54	ihminen	0,066 %	157	50	HENKILÖ	0,061 %
156	52	palkkaa	0,063 %	191	42	PAKKO	0,051 %

Kuten viranomaisaineistossa, kansalaistenkin teksteissä *työ* on yleisin sisältösana. Lekseemin *työ* yleisimmät kollokaatit kansalaisten teksteissä ovat verbimuodot *tehdä*, johon *työ* liittyy useimmiten objektina (*tehdä työtä/töitä*) ja *saa*, joka ei tosin liity niin usein suoraan työn saamiseen, vaan myös esimerkiksi rahan saamiseen tai aivan muihin asioihin. Yleisiä kollokaatteja ovat myös muodot *jokaisella*, *aina* (mm. *olen aina saanut töitä*; ks. luku 4.4.5) sekä *oikeus* (esim. *oikeus työhön*), *löytyy* ja *palkkaa*. Viranomaistekstien tapaan *ottaa* ja *vastaa* esiintyvät kansalaistenkin teksteissä usein *työn* yhteydessä. Tämä onkin *saada* ja *hakea*-verbien muotojen esiintymisen ohella ainoa merkittävä yhteinen piirre verrattuna viranomaisteksteissä esiintyviin *työn* yleisimpiin kollokaatteihin. Esimerkiksi *koulutusta* ei kansalaisaineistossa rinnasteta *työhön*, ja *koulutus* onkin tässä aineiston osassa selvästi harvinaisempi kuin viranomaisteksteissä.

Työtön on frekvenssilistalla toisena, ja myös *työnhakija* on listalla – mutta nämä kaksi eivät esiinny yhtä tiiviisti yhdessä kuin viranomaisteksteissä. Kansalaisten teksteissä *työnhakija*

esiintyy noin viidesosassa tapauksista sanan *työtön* yhteydessä, kun taas viranomaisten teksteissä osuus yksi kolmasosa. Viranomaisdiskurssiin viittaavia lekseimin *työtön* kollokaatteja ovat muun muassa *työvoimatoimisto*, *ilmoittautua* ja *kieltäytyminen*, samoin *toimenpide*, *muutoksenhakumahdollisuus* ja *oikeusturva*. Kollokaateissa on monia negatiivisia sanoja kuten *katkeruus*, vallankäyttöön viittaavat *rangaista*, *kieltää*, *syylittää* ja *määrätä* sekä rahan puutteeseen viittaavat *palkaton* ja *rahaton*. Työttömän yhteydessä esiintyi melko usein myös sana *kotona*, jota tarkastelen luvussa 4.4.3. Kansalaisaineiston heterogeenisuudesta johtuen sekä *työttömällä* että muilla tarkastelemillani sanoilla on paljon kollokaatteja, eikä kovin selkeitä ”voittajia” nouse. Tarkentaakseni kuvaa sanasta *työtön* tutkin jatkossa tarkemmin siihen liittyviä predikatiivisia ilmauksia, rinnasteisia sanoja ja adjektiiveja (4.4.1 ja 4.4.2).

Kansalaisteksteissä eivät työttömyysetuuksiin liittyvät käsitteet ole nousseet yleisimpien substantiivien joukkoon, mikä onkin ymmärrettävää, koska ne kuuluvat selvästi viranomaisdiskurssiin (samoin on esimerkiksi *työssäoloehdon* laita). Sen sijaan kansalaisten teksteissä esiintyy runsaammin muita rahaan liittyviä sanoja: *raha*, *euro* ja *palkka*. Näistä vain *euro* oli myös viranomaistekstien yleisimpien sanojen listalla. Se esiintyy kansalaistenkin teksteissä yleensä lukusanojen yhteydessä. Myös ajanmääreitä, kuten *aika* (mm. *laman aikana*), *vuosi*, *päivä* ja *kuukausi*, käytetään viranomaistekstien tavoin paljon.

Kansalaisaineiston yleisimpiin sanoihin eivät ymmärrettävästi kuulu myöskään *kela* ja *työvoimatoimisto*, jotka esiintyivät usein viranomaisteksteissä. Sen sijaan sanat *luku* ja *laki* ovat molemmilla listoilla. *Luku* ei kuitenkaan liity tässä osa-aineistossa lain lukuihin, vaan erityisesti vuosikymmeniin (esim. *90-luvulla*). Sen kollokaatteja ovat myös *tilastokeskuksen* ja *työministeriön*.

Oikeus, joka on yleinen myös viranomaisaineistossa, liittyy kansalaisten teksteissä lain ja etuuksien sijasta usein sanoihin *jokainen*, *työ*, *vapaa*, *sananvapaus*, *työntekijä*, *työnantaja* ja *ihminen*. Tämän perusteella voisi päätellä, että oikeuksista puhutaan kansalaisten teksteissä yleisemmällä ja ehkä idealistisemmalla tasolla kuin viranomaisteksteissä. Näissä teksteissä ei myöskään viranomaistekstien tapaan puhuta paljon siitä, mihin ei ole oikeutta, sillä muoto *oikeutta* esiintyy niissä vain neljä kertaa. *Oikeuteen* viitataan muutaman kerran myös merkityksessä ’oikeudenkäynti’.

Henkilöihin ja toimijoihin liittyvät viranomaisteksteissäkin yleiset *työtön, työnantaja, työnhakija* ja *henkilö* – selvästi *henkilöä* yleisempi on kansalaisteksteissä kuitenkin *ihminen*, joka esiintyy viranomaisteksteissä ainoastaan kerran. Tämä kertonee vähemmän muodollisesta tyylistä. Lisäksi kansalaisten teksteissä yleinen *yhteiskunta* on sana, jota ei viranomaisteksteissä esiinny lainkaan (niissä ovat sen sijaan yleisiä *suomi* ja *valtio*).

Myöskään sanaa *pakko* ei viranomaisteksteissä esiinny, mutta kansalaisten teksteissä se on melko yleinen ja sitä esiintyy muun muassa seuraavanlaisissa yhteyksissä: *työtä on pakko ottaa vastaan* tai *pakko hakeutua rangaistuksen uhalla*. *Pakko* vertautuu viranomaisteksteissä käytettyyn sanaan *velvollisuus*, jota kyllä esiintyy kansalaisaineistossakin, mutta selvästi vähemmän. Lisäksi voisi mainita, että kansalaisten teksteissä on käytetty melko paljon myös sanoja *rangaistus* ja *rangaista* sekä niistä muodostettuja yhdyssanoja (32 kpl). Tällä viitataan TE-toimiston määräämiin karensseihin ja työvelvoitteisiin. Kansalaisteksteissä yleinen on myös sana *ongelma*, joka esiintyy viranomaisaineistossa vain kerran. Ei liene yllättävää, että työttömyyden ja työttömien yhteydessä puhutaan ongelmista. Mainitut ongelmat ovat ilmeisesti moninaisia, koska *ongelmalle* ei nouse vahvoja kollokaatteja.

4.3.2 Avainsanat

Seuraavaksi tarkastelen, mitä avainsanat kertovat kansalaisten teksteistä suhteessa koko aineistoon.

Työttömien blogeissa korostuu henkilökohtaisuus, sillä niissä esiintyy erityisen runsaasti *minä*-pronominin muotoja (*mä, minua, mun, minulle*), yksikön ensimmäisen persoonan verbi-muotoja (*olen, olin, en, oon, haen, joudun, katson*) sekä sanoja, joihin sisältyy yksikön ensimmäisen persoonan possessiivisuffiksi (*mielestäni, elämäni, työttömydestäni*). Lisäksi sanoja *työtön* ja *työttömyys* esiintyy jopa runsaammin kuin korpuksen muissa osissa. Kiinnostavalta tarkastelun kohteelta vaikuttaa listan alkupäässä esiintyvä sana *kivaa* (lisää luvussa 4.4.4).

Työttömien mielipidekirjoituksissa on niissäkin paljon *minä*-pronomeja, tosin vain kirjakielisiä yksikön ensimmäisen persoonan muotoja (*olen, etten, en, olisin, aloitin, saisin, asun, etsin, joudun, tiedustelin*) ja possessiivisuffikseja (*tyttäreni, mieheni, lapsemme, kohdallani*).

Mielipiteissä korostuu henkilökohtaisuuden ohella taloudellinen asema, esimerkiksi sanoissa *euroa, maksanut, työttömyyskorvausta, opintolainaa, vuokra, tuloja, köyhimmät*. Lisäksi puheena ovat viranomaiset: *työvoimatoimistoon, työvoimahallinnon*.

Muut blogit ovat hyvinkin erilaisia, sillä niissä näyttää avainsanojen perusteella korostuvan yhteiskunnallisen tason pohdinta. Tällaisia sanoja ovat *valtio, ansiosidonnaisen, työelämän, kunnat, yritysten, eläkerahastot, koulutukseen, yksityisen, sektorin, työsuhteita ja työllistää*. Sana *mä* on tälläkin avainsanalistalla noussut korkealle – oletettavasti siksi, että viranomais-teksteissä sitä ei esiinny lainkaan. Myös sana *jokainen* yltää listan kärkipäähän (vrt. luku 4.4.5).

Blogien kommentteissa näkyy henkilökohtaisuuden (*minä*) lisäksi vuorovaikutteisuus sellaisissa sanoissa kuin *kiitos* ja *itse* sekä evaluoinneissa, joita saattavat edustaa *hyvä* ja *oikeassa*. Sisältösanoista korkeimmalle yltää *yhteiskunnan*. Näissä teksteissä esiintyy myös varsin paljon sanoja *edes* ja *mitään*, joita käsittelem tarkemmin luvussa 4.4.5.

4.4 Kansalaisten tekstien laadullinen analyysi

Tässä luvussa siirryn edellä havaittujen kiinnostavien sanojen ja ilmiöiden konkordanssirivitarkasteluun. Erittelen kansalaisten teksteistä löytyvien diskurssien piirteitä ja analysoin, millä tavoin työttömien ja muiden kirjoittajien diskurssit eroavat toisistaan.

4.4.1 Millaisia työttömät ovat?

Seuraavassa pyrin selvittämään, miten työttömiä kansalaistekstien aineistossani kuvaillaan. Analysoin aluksi lauseita, joissa sanaa *työtön* (eri taivutusmuodoissa) seuraa *olla*-verbi, esimerkiksi *työttömät ovat*, ja tämän jälkeen predikatiivinen työttömiä luonnehtiva ilmaus. Tällaisiksi tulkitsin yhteensä 23 tapausta, jotka käsittelem tässä. Jätän siis tämän tarkastelun ulkopuolelle muiden muassa sellaiset tapaukset, joissa *olla*-verbi toimii liittomuodon osana.

Esimerkki 18

- a. Mutta ei, tämä ei sovi meikäläiseen malliin - jostain syystä meillä on vakaa usko siihen, että **työttömät ovat laiskoja ja ainoa mikä saa työttömän aktiiviseksi on piiska.**

- b. Pakko sanoa tuohon erään Anonyymin kommenttiin, joka sanoi, että **työttömät ovat laiskoja ja jättävät tarjottuja paikkoja ottamatta**.
- c. tärnäsin seuraaviin pinttyimiin, joita mikään tosiseikka ei järkyttänyt: **työttömät ovat kouluttamattomia, työttömät pakoilevat työtä ja nostavat vain perusteettomia etuuksia**,
- d. **työttömät ovat lihavia**,
- e. **työttömät ovat alkoholisoituneita**, työttömät eivät osaa käyttää uutta tietotekniikkaa,
- f. **työttömät ovat liian vanhoja palkattaviksi**.
- g. Minua on väitetty syyppääksi työttömyyteeni, niin laiskaksi ja huonoksi työntekijäksi, että siksi **olen työtön, työhaluttomaksi, työhön kelpaamattomaksi, osaamattomaksi, haluttomaksi muuttamaan työn perässä** jne. jne. jne.
- h. US:n kommentoijien mukaan **työttömät ovat syyllisiä työttömyyteensä ja moneen ja moneen muuhunkin asiaan**.
- i. Poliitikkojen hokema oli pitkään sellainen, että **työttömät ovat vähän koulutettuja** ja että yksilö varustautuu
- j. työväen presidentti (Sauli poika) vielä rinnastaa että **työttömät ovat suomen neekereitä**, ei oikeastaan jää
- k. Työttömät eivät suinkaan ole *niin passiivisia* kuin annetaan ymmärtää.

Esimerkin 18 lauseissa työttömien kuvailussa korostuu kaksi pääteemaa: toisaalta työhaluttomuus ja toisaalta työhön kelpaamattomuus. Työttömät siis *pakoilevat työtä* koska ovat *laiskoja, työhaluttomia* ja sanalla sanoen *passiivisia*. Muutenkin huono moraalitulee ilmi: he eivät halua tehdä uhrauksia (*muuttaa työn perässä*) ja he nostavat *perusteettomia etuuksia*. Toisaalta taas työnantajat eivät halua palkata heitä, koska he ovat *kouluttamattomia, osaamattomia, liian vanhoja* ja ehkä myös *lihavia* ja *alkoholisoituneita* tai muuten *huonoja työntekijöitä*. Se ettei henkilö työllisty johtuu siis joko siitä, ettei hän halua työtä tai siitä, ettei työnantaja halua häntä – nämä molemmat näkemykset tulivat esille jo kirjallisuuden käsittelyssä (luku 2). Kumpikin näkökulma pohjimmiltaan syyttää työtöntä itseään, sillä mielestäni kouluttamattomuus, osaamattomuus, lihavuus ja alkoholismi ovat kaikki asioita, jotka yleisesti nähdään johtuvan yksilön omasta saamattomuudesta ja itsekurin puutteesta – vanhuus siis ehkä ainoana poikkeuksena. Ilmauksesta *suomen neekereitä* puolestaan voidaan ajatella, että sanan *neekeri* rasistisissa konnotaatioissa yhdistyvät monet edellä mainitut ominaisuudet.

Esimerkin 1 lauseissa viitataan aina johonkin toiseen tahoon väitteen alkuperäisenä sanojana tai ajattelijana (vihje tästä alleviivattu). Tämä etäännyttää puhujan tuosta toisesta ja tuo ilmi puhujan kriittisyyden – erityisesti silloin, kun tällaisessa ”johtolauseessa” on mukana alkupe- räiseen sanojaan negatiiviseen sävyyn viittaava ilmaus. *Väittää*-verbi (esimerkki 18g) viittaa sanomiseen, jolle ei ole riittäviä perusteita, *pinttymä* (18c–f) puolestaan ajatusmalliin, joka on vanhaa perua ja jota ei kyseenalaisteta. *Pinttymää* muistuttaa myös *hokema* (18i), usein toistet- tu sanonta tai sanarimpu (PS, *hokema*), jota sitäkin toistellaan sellaisenaan, kyseenalaistamat- ta. Myös *usko* (18a) on ”tietoon perustumaton” (vakaa) käsitys eli luulo (PS, *usko*).

Esimerkki 19

Mielestäni on typerää yleistää, että kaikki yli 6kk **työttömänä olleet ovat lusmuja**, jotka eivät tee mitään työn saamisen eteen.

Esimerkissä 19 viitataan edellisten esimerkkien tavoin työhaluttomuuteen (*lusmuja*). Tämäkin esimerkki on jossain määrin kriittinen, ja siinäkin ajatus ilmaistaan toisen tai toisten sanomana (*on typerää yleistää* ilmaisee implisiittisesti, että joku yleistää). Tarkemmin katsottuna huomataan kuitenkin, että taustaoletus ”yli 6 kk työttömänä olleet ovat lusmuja” hyväksytään osittain: ainoastaan sen kattavuuden osalta on epäselvyyttä (*yleistää, kaikki*). Käsittelen myöhemmin tarkemmin tämän tyyppistä strategiaa (ks. 4.4.5).

Esimerkki 20

Tällä tavoin on paljon järkevämpää työllistää ,kuin pelkällä ”kepillä” eli 8 euroa päivä. Sitä eivät vaan TE-ministeriössä vaan ymmärretä, vaan kaikki **työttömät ovat vain numeroita tai lukuja** joista pitää päästä eroon.

Esimerkissä 20 paljastuu erilainen näkökulma: työttömät *numeroina tai lukuina*, siis ei yksilöinä, ihmisinä. Tässäkin ajatus pannaan toisen ”suuhun” (*TE-ministeriössä*), ja kirjoittaja kritisoi näin viranomaisten toimintaa.

Esimerkki 21

- Eikä ihme, jos työttömät ovat katkeria. Miten itse suhtautuisit, jos joutuisit työskentelemään toimittajan kohtuullisen hyvän palkan sijasta pelkän yhteiskunnan tuen turvin, kun vieressä työskentelevä saa normaalin palkan ja työsuhteen edut???
- Työttömät ovat** jo nyt *sosiaalipoliittinen kategoria, kuten elämäntaparikolliset*. Siksi heille tarjotaan ”kuntouttavaa työtoimintaa”, koska he ovat määritelmän mukaan vammaisia.
- Silti tämä on tulkittu niin, että sanoin kaikkien työttömien olevan vähälahjaisia.
- Tämä avaus ei tarkoita, että **työtön** olisi *vammainen*.

Esimerkkiryhmän 21 tapaukset ovat hiukan monimutkaisempia, mutta niissäkin on silti edellisten esimerkkien tapainen rakenne: itse väite on kyseenalaistettu muiden tulkintaan viittavalla osalla. 21a:ssa kirjoittaja perustelee, miksi on ymmärrettävää, että työttömät ovat *katkeria*. Jossain on siis niin sanottu – tässä tapauksessa blogikirjoituksessa, johon kirjoitetusta vastauksesta esimerkki on. 21b:ssä työttömät rinnastetaan *elämäntaparikollisiin*. Kirjoittajan tarkoituksena on kuitenkin nähdäkseni huomion kiinnittäminen ajattelutapaan ja diskurssiin, jossa tällainen rinnastus tehdään. Vaikka lause on muotoiltu tosiasian toteamukseksi, siinäkin itse asiassa lainataan toisen (sosiaalipolitiikan toimijat) diskurssia kritisointitarkoituksessa. Esimerkeissä 21b–d tulee ilmi ajatus työttömistä *vammaisina*. Diskurssi, jossa työttömien

”kuntouttaminen” nähdään tarpeelliseksi, onkin ollut esillä jo viranomaistekstien yhteydessä: b:ssä ja d:ssä lienee kyse tämän diskurssin kritisoinnista.

Esimerkissä 22 näkemykset esitetään puolestaan faktoina – nämä kirjoittajat seisovat sanojensa takana:

Esimerkki 22

- a. Totuushan on, että **työtön on rasite** valtionaloudessa, sen lisäksi että tuntee, itsensä täysin hyödyttömäksi :(
- b. Jokainen nuori **työtön on liikaa** ja 211 000 työtöntä on katastrofi.
- c. työnantajista, jotka eivät maksa lainkaan palkkaa. Työttömät ovat siis *työnantajalle ilmaistyneitä*.
- d. **Työttömät ovat yhteisen kiusaamisen kohde** (ja on sellaisia muitakin).
- e. Ne (me) **työttömät ovat ihan tavallisia**, ihan samalla koulutuksella, ihan yhtä tosissaan hakemassa vaki-duunia
- f. siinä on mukana myös sattumaa, mutta todennäköisyys joutua **työttömäksi on henkilökohtainen ominaisuus**.

Työtön on siis *rasite*, mikä voi olla vain negatiivista. Esimerkissä 22b hän on puolestaan *liikaa* – tosin tässä ei moitita yksilöä vaan nuorisotyöttömyyttä ilmiönä. Samoin on laita ilmausten *ilmaistyneitä* ja *yhteisen kiusaamisen kohde*. Esimerkki 22f ilmentää tuttua diskurssia, jossa työttömyys nähdään (pääosin) yksilön omana syynä: todennäköisyys joutua työttömäksi on *henkilökohtainen ominaisuus*. Ilmaus *ihan tavallisia* nousee kaikkien tässä luvussa esitettyjen esimerkkien joukosta poikkeuksena: kuvaus ei ole negatiivinen ja siinä sanotaan jotain omaa, ei ainoastaan kielletä muiden sanomaa. Tässä joukossa se vaikuttaa hyvinkin myönteiseltä näkemykseltä.

Lähes kaikki *olla*-verbin sanaan *työtön* yhdistämistä kuvauksista osoittautuivat siis negatiivisiksi. Ominaisuuksia, jotka tulivat toistuvasti esiin, olivat työhaluttomuus, työhön kelpaamattomuus ja vammaisuus. Tämä olikin odotettavissa sekä luvussa 2 käsiteltyjen asioiden että viranomaisdiskurssin analyysin valossa. Silmiinpistävää on *dialogisuuden*¹⁰ suuri merkitys näissä ilmauksissa: valtaosa tapauksista rakentuu kaavalla ”taho x sanoo/ajattelee (tms.), että työttömät ovat sellaisia ja sellaisia”. Usein näin esiin tuotu ajatus kielletään joko eksplisiittisesti tai implisiittisesti, mutta itse ajatus on silti vahvasti läsnä. Taustaoletus saatetaan myös kieltää vain osin.

¹⁰ Mihail Bahtinilta peräisin oleva käsite *dialogisuus* merkitsee kahden tai useamman äänen tai näkökulman kietoutumista yhteen samassa tekstissä. Myös käsitettä *moniäänisyys* käytetään.

4.4.2 Työttömät rinnastusten ja adjektiivien valossa

Seuraavassa tarkastelen, mitä lekseimin *työtön* rinnastukset kertovat työttömiin liittyvistä puhetavoista. Olen etsinyt aineistosta tapaukset, joissa *työtön* rinnastetaan *ja-* tai *tai-*sanalla toiseen ihmisryhmään (14 kappaletta):

Esimerkki 23.

- 70-vuotiaaksi asti, jos terveyttä piisaa. Joten te *lomautetut ja työttömät*, nämä ovat vain ennakkoeläkepäiviä.
- kuin vuoden 1991 syksyn alussa. Siis oma kriisimittarina on *työttömien ja vajaatyöllistettyjen* lukumäärä.
- Vinkiksi puolueille. *Prekariaatteja ja työttömiä* on Suomessa todella paljon. He ovat passiivisia vain sen
- Uskoisin, että nyt vuosina 2009-2010 *vapaalle tai työttömäksi jäävistä* löytyisi väkeä, jotka valitsisivat

Tapaukset jakaantuvat niin, että suurempi osa (10 kpl) rinnastaa työttömät toiseen työllisyyden astetta kuvaavaan termiin (esim. 23). Näitä ovat *lomautetut, vajaatyöllistetyt* (5 kpl), *alityöllistetyt, pätkätyöläiset ja prekariaatit*. Hieman erilaisena tapauksena esimerkissä 23d puhutaan yleisemmin *vapaalle jäävistä*.

Toisessa ryhmässä työttömät rinnastetaan *köyhiin* sekä (muihin) *huono-osaisiin ja laitapuolen [kulkijoihin?]*. Lisäksi rinnastetaan pitkäaikaistyöttömät ja *mielenterveysongelmista* kärsivät nuorisotyöttömät:

Esimerkki 24.

- 410 euroa. Kysyisinkin Suomen *köyhien ja työttömien* puolesta, miten vihreät hallituspuolueena ”kokee”
- kuinka suuri osa suomalaisista on oltava *työttöminä tai muuten huono-osaisena* ettei inflaatio karkaa
- hallituksen jäsen, että aatemaailma pitää näkyä *työttömien ja muiden laitapuolen* auttamisessa! Esitin
- Pitkäaikaistyöttömät ja mielenterveysongelmista yhä enenevästi kärsivät nuorisotyöttömät** on saatava töihin

Lisäksi sanaan *työtön* liittyi *ja-*sanalla kaksi adjektiivia:

Esimerkki 25.

- Vastikkeellinen työ aikaansaa yhteiskuntarauhaa. **Työtön** ja *aktiivinen* henkilö energioi tekemätöntä aikaansa muihin operaatioihin ja pelkää työtön on herkästi mukaan otettavissa eri tyyppisiin aktiviteetteihin.
- Omasta mielestäni on naaivia ja tietämättömyyttä yhdistää sanat **työtön** ja *laiska*. Harva on työtön omasta tahdostaan jo sanan antaman leiman vuoksi.

On mielenkiintoista, että esimerkissä 25a sana *aktiivinen* esiintyy hyvinkin kielteisessä yhteydessä, vaikka yleensä aktiivisuus on toivottava ominaisuus. Siinä vihjataan, että aktiivinen

työtön on uhka *yhteiskuntarauhalle*, koska hän tekemisen puutettaan lähtee mukaan erilaisiin *aktiviteetteihin*, mitä niillä sitten tarkoitetaankaan.

Tutkin myös tapauksia, joissa *työtön* esiintyi adjektiivin välittömässä yhteydessä (yhteensä 28 kpl). Nämä voidaan jakaa karkeasti kahteen ryhmään: sellaisiin, jotka kuvaavat työttömiä yleisesti ja sellaisiin, jotka rajaavat ryhmää tai kertovat erityispiirteitä. Esimerkin 26 valossa työttömät ovat yleisesti lähinnä köyhiä ja kaltoin kohdeltuja. 26g on hieman erilainen tapaus, jossa vihjataan ironisesti, että joku näkee tai työttömät yleensä nähdään ”spurguina” (’rappioalkoholisti’, PS, *spurgu*).

Esimerkki 26.

- a. Toisaalta työntekijöiden "turvallisuus" kohenee, kun "*epävakaita*" **työttömiä** ei tarvitse katsoa silmiin.
- b. Olen siis melko rauhassa saanut olla *köyhä työtön*.
- c. *Ahtaalle ajettu, väsynyt, lannistettu* sekä *rahaton työtön* on kuitenkin tilanteessa, jossa henkiset ja fyysiset
- d. Tsemppiä meille kaikille *ihmisarvonsa menettäneille työttömille!*
- e. ei itse työttömyyden vuoksi vaan sen pompotuksen takia, mihin *työtön parka* joutuu!
- f. Ilmeisesti viranomaiset oikein yrittävät saada *poloisen työttömän* tekemään jonkun ns. virheen, jonka
- g. Oon *huono työtön* muuten kun en oo spurgu.

Esimerkki 27.

- a. Nyt voisin melkein vaihtaa nimimerkiksi "*kiireinen työtön*", sen verran tässä on kaikkea tekemistä,
- b. jospa ne siellä ajattelvat minun parastani - että olisin *onnellinen työtön*. Olisin pätevä auttamaan muita
- c. Internetin keskustelupalstoilla muutamat *katkeroituneet työttömät* puhuvat ”loispummiyrityksistä”.
- d. #11 *Työssä käyvä työtön* (Työharjoittelija) kommentoi:
- e. Sinnemäki taas kannustaa *koulutettuja työttömiä* ja pätkätyöläisiä työllistämään itse itsensä.

Esimerkissä 27 on puolestaan kuvailtu jonkinlaisia työttömien erityistapauksia tai -ryhmiä: vain osa on *koulutettuja*, harvempi *kiireinen* ja muutamat *katkeroituneita*. Joku voi olla *työssä käyväkin* eli työharjoittelija.

Edellisten esimerkkien lisäksi aineistossa esiintyi *työttömän* yhteydessä adjektiivi *suomalainen* kaksi kertaa, samoin *tavallinen*. Ikään tai elämänvaiheeseen liittyviä adjektiiveja oli melko monta, kahdeksan tapausta (mm. *aikuinen, nuori, kolmikymppinen, vastavalmistunut*). Työttömyyden vaihetta puolestaan kuvasivat *100.000 uutta työtöntä* ja *työllistynyt työtön*.

4.4.3 Kotona työttömänä

Olen aiemmin todennut, että aineistoni on hankittu suureksi osaksi *työtön*-sanan sisältävin hauin. Tässä luvussa tuon esiin esimerkin viittaamisesta työttömyyteen hyvin erilaisella ilmaisulla: tarkastelen sananmuodon *kotona* esiintymiä.

Kotona esiintyy aineistossa 50 kertaa, joista vain yksi viranomaistekstissä (TE-toimiston esite: *Voit käyttää palveluja itsenäisesti netin kautta kotona*). Tapaukset jakautuvat kahteen pääryhmään: viittaukset työttömyyteen ja viittaukset lasten hoitoon (muutama tapaus kuuluu molempiin ryhmiin). Esiintymistä neljä ei lukeudu kumpaankaan ryhmään. Ensimmäinen ryhmä voidaan jakaa edelleen sen mukaan, värittykö kokona olo positiivisesti vai negatiivisesti ja tapahtuuko tämä ilmiön itsensä vai toimijana olevan henkilön vuoksi. Suurimman ryhmän muodostavat 25 tapausta, joissa negatiivisuus liittyy työttömään henkilöön.

Esimerkki 28.

- ei ole tarjolla. Itseäni ainakin ahdistaisi ajatus **kotona** *toimettomana hengailusta* ja elely muiden rahoilla..
- kelpaa, kuten asiakaspalvelu. Kelpaa kyllä *istua kotona* kun muut työssäkäyvät maksaa palkoistaan korkeat
- , joilla on siihen syy) ihminen voi *maata kotona* ja nostella sossusta satoja euroja kuukausitolkulla
- ja kuinka paljon - jos ei löydy töitä, älä ainakaan *makaa kotona* vain mene johonkin vapaa-ehtoistyöhön
- on väärin, että ihmiselle maksetaan siitä että hän *on kotona*! On myös väärin leimata työtöntä laiskaksi,
- muuksi muuttamaan. On aivan turhaa *taivastella kotona* sitä, että on työtön, eikä kukaan tee asialle mitään
- ihminen saa ammattisuojojansa nojalla *vetelehtia kotona* kun ei alan työtä löydy. Toimin itse lääkärinä, ja nyt

Kotona-sana liittyy esimerkissä 28 joutenoloon viittaaviin ilmauksiin. Erityisen yleisiä ovat verbit *maata* ja *istua*, jotka tässä yhteydessä saavat hyvinkin negatiivisen sävyn. Muitakin joutenolon semanttiseen kenttään kuuluvia sanoja esiintyy: *toimettomana hengailu*, *loikoa*, *lusmuilla*, *vetelehtiä*, tässä myös *taivastella*. Passiivisuutta voi näiden esimerkkien valossa harjoittaa melko aktiivisestikin: *lusmuilu*, *vetelehtiminen* ja *hengailu* ovat toimintaa, jossa huomio keskittyy juuri tekemisen välttelyyn. Esimerkkiryhmässä 28 kotona olija esitetäänkin tahallaan laiskottelevana ja moite kohdistuu nimenomaan henkilöön.

Olla-verbi on *kotona*-sanaan liittyvistä verbeistä neutraalein (esim. 28e, 29). *Olla kotona* kuuluu seuraavissa esimerkeissä selvästi samaan paradigmaan (kotona oleminen työttömyyden synonyyminä), mutta moite ei niissä välttämättä kohdistu henkilöön itseensä, vaan kotona olemiseen ilmiönä, joka on ikävä henkilön itsensä kannalta (esim. 29b–d). Tämä näkyy pakoon liittyvien modaalisten verbimuotojen *ettei tarvi* (b) ja *pitää* (c) käytössä. Lisäksi verbi

pitkittyä (d) liittyy usein nimenomaan ikäviin asioihin (internethaun mukaan erityisesti erilaisiin sairauksiin tai esimerkiksi talouskriisiin).

Esimerkki 29.

- a. perseestä. Otin itsekin sitten hetken **kotona** oltuani paskaduunin kun hain paikkaa ja sain sen. Nyt tienaan
- b. olen ilman palkkaa oman alan töissä, ihan vaan, *ettei tarvi kotona* olla ja möllöttää ja että ammattitaito
- c. , olet heti toimeentulovaikeuksissa. *Pitää olla kotona* passiivisena ja toimeettomana, jotta tuet eivät vaan
- d. Kuka tahansa saattaa tulla *pitkittyneen kotona* olemisen aikana vähän höperöksi, jos kontakti ulkomaailmaan

Esimerkki 30.

Lisäksi olen päättänyt loikoa täydet 500 ansiosidonnaista päivää **kotona** hakematta yhtään mitään töitä

On ymmärrettävää, että omista työttömyyskokemuksistaan kertovat (29a ja b) käyttävät neutraalimpaa ilmaisutapaa. Poikkeuksen muodostaa esimerkki 30, jossa työtön itse käyttää ilmaisuja *loikoa kotona*. Näin hän tavallaan omii diskurssin ja käyttää sitä uhittelevasti jonkinlaiseen ”vastaiskuun”. Edellä henkilö on pohtinut irtisanomisesta johtuvaa katkeruuttaan ja sitten todennut työttömyydessä olevan positiivisiakin puolia. Kappaleenvaihto ja *lisäksi* tämän jälkeen viittaavat kuitenkin näkökulman vaihtumiseen, joten loikomisen syynä ei välttämättä olekaan kotona olemisen mukavuus vaan ehkä jonkinlainen kosto tai velan periminen yhteiskunnalta.

Eräässä aineiston kommenttiketjussa *maata kotona* -ilmausta on vielä ryyditetty toisella dysfemismillä työttömänä olemiselle (esim. 31):

Esimerkki 31.

- a. muiden maksaessa järkyttäviä veroja **makaa kotona** ihmisiä **syljeksimässä kattoon**. Ei varmasti moni halua
- b. tukien lakkaamisen jälkeenkin vaan **makaisivat kotona sylkemässä kattoon** tai vetäisivät päätä täyteen
- c. Ärsyttää sellaiset ihmiset jotka just **makaa kotona räkimässä kattoon** ja elää pelkästään tuilla tai muiden

Kattoon syljeskely on sekin määritelty laiskotteluksi, makailuksi tai mitääntekemättömyydeksi (Urbaani sanakirja). Kahdessa yhteydessä tämä erittäin loukkaavalta tuntuva ilmaus esiintyy samassa merkityksessä myös ilman *kotona*-sanaa. Tällaisilla ilmaisutavoilla saadaan (varmaankin täysin tarkoituksellisesti) ”kärkevyyttä” internetin mielipidekirjoitteluun.

Vain kahdessa tapauksessa kotona olo esitetään melko positiivisena asiana. Nämä esimerkit (32a–b) poikkeavat edellisistä siinä, että niissä avautuu mahdollisuus, ettei kotona välttämättä tarvitse olla täysin toimeettomana: siellä voi *tehdä* mitä lystää tai *duunaila* vähän kaikenlaista.

Esimerkki 32.

- a. en käy töissä, olen huomannut miten kivaa on *olla kotona* ja *tehdä* mitä lystää ja omistautunut täydestä
- b. jättänyt hakematta mitään tukia. *Duunailut kotona* maatilalla vähän kaikenlaista ja syönyt vanhempien

Esimerkki 33.

- a. meidän lasten ollessa pieniä *hoiti meitä kotona*. meillä on pienestä pitäen *opittu että oma raha pitää ansaita*
- b. siskoni oli kerran myymässä lehtiä 1päivän ja alle 1v vauva *kotona* ja siskoni ei saanut yhtään palkkaa
- c. Toisaalta on epäilemättä mukavampaa olla kahdestaan *kotona* (lasten kanssa) kuin tehdä jotain paskahommia.

Lastenhoitoon liittyviä *kotona*-sanan esiintymiä oli 14. Näistä 3 liittyi myös työttömyyteen (esim. 33). Etenkin 33a:sta välittyi aivan erilainen sävy kuin aiemmista esimerkeistä, vaikka tässäkin kyse on kotona olevasta työttömästä. Kirjoittaja on kuvaillut, kuinka aktiivisia hänen vanhempansa olivat joutuessaan työttömiksi, ja onhan lasten hoitaminen paljon aktiivisempaa kuin esimerkiksi makaaminen.

Kotona oleminen/makaaminen/istuminen (jne.) on siis ilmaus, jota aineistossa käytetään viittaamaan työttömänä olemiseen. Valtaosassa tapauksia ilmaus on negatiivinen, ja negatiivinen sävy esitetään yleensä nimenomaan työttömään henkilöön liittyvänä: on väärin, että joku on kotona eikä tee työtä. Kotona oleminen nähdään siis miellyttävänä, mutta näille henkilöille epäoikeutettuna. Vaihtoehtoisessa diskurssissa tilanne on päinvastainen: kotona oleminen itsessään on negatiivista, ja kotona oleva henkilö joutuu kärsimään siitä. Vain muutama näistä tapauksista on neutraali tai positiivinen. Sen sijaan lasten hoitamisen yhteydessä *kotona*-sanalla on varsin erilainen konnotaatio: lasten hoitaminen näyttäytyy tekijänä, joka oikeuttaa kotona olemisen.

4.4.4 Onko työttömänä kivaa?

Avainsanojen tarkastelussa nousi mahdollisesti kiinnostavana tapauksena esiin sana *kiva*, jota esiintyi suhteellisen paljon työttömien blogikirjoituksissa. Erittelenkin seuraavassa tämän sanan käyttöä aineistossa. Eri muodoissa sana esiintyy 24 kertaa, ymmärrettävästi kaikki epämuodollisemmassa aineiston osassa eli blogeissa ja kommentteissa (onhan *kiva* melko arkikielinen sana). Tapauksista 11 liittyy tavalla tai toisella työttömyyteen. Sanaa käytetään kommentteissa myös toisten sanoman dialogisessa kommentoinnissa (5 tapausta, ks. esim. 34), eli tekstilaji selittää tälläkin tavoin sanan suhteellista yleisyyttä. Muita tapauksia, joihin en tässä puutu, on 8 kappaletta.

Esimerkki 34.

- a. **Kivat** sulle!
- b. Jee jee, **kiva** kuulla myös tämä.

Esimerkki 35.

- a. sossun rahoilla juhlivia kritisoiville voisin sanoa että siitä vain kokeilemaan. *Ei ole kiva*, *ei*.
- b. tarkoitukseni ei ole kirjoitella saadakseni säälipisteitä siitä miten työttömyys *ei ole kiva*, mutta eriarvoisuuden asetelmaa en kestä, ainakaan jos syyttelijät eivät tiedä mistä puhuvat.
- c. *Ei ole mitenkään kiva* olla työtön, rahaton ja ainaisen arvostelun kohteena.
- d. *Ei ole kiva* saada "valitettavasti sinua ei valittu" maileja,
- e. *eikä todellakaan ole kiva* anoa toimeentulotukea.
- f. *Eikä ole kiva* saada puhelinsoittoa sossusta "ei sulle nyt voi myöntää tätä tukea ollenkaan---" niistä ja näistä syistä, vaikka tililläni ei ollut yhtään rahaa.

On huomautettava, että esimerkit 35c–f ovat saman kirjoittajan tekstistä. Koska avainsanoiksi nousee suhteellisesti, eikä välttämättä kokonaismäärällisesti yleisiä sanoja, voi tapahtua juuri näin: jonkun yhden kirjoittajan valinta korostuu tuloksissa. Tämä ei kuitenkaan mielestäni vaikuta siihen, että *kiva*-sana on mielenkiintoinen esimerkki ja siksi käsittelemme sitä tässä kaikesta huolimatta.

Työttömyyden kannalta relevanttien *kiva*-esiintymien suurimman ryhmän muodostavat tapaukset, joissa sana on yhdistetty kieltomuotoon: *ei ole kiva*. Tämä paljastaa jo aiemmin esiin nousseen taustaoletuksen, että joidenkuiden mielestä työttömänä oleminen *on* kiva. Kaikki esimerkin lauseet ovat selvästi sellaisten henkilöiden kirjoittamia, joilla on jotain henkilökohtaista kokemusta työttömänä olemisesta: he tietävät, että se ei ole kiva: mitään modaalaisia ilmaisuja (esim. ehkä, uskoisin) ei käytetä, vaan asia ilmaistaan tosiasiana (vrt. Juhila 1993, 157: itse todettuun vetoava faktuaalistamisstrategia). Asiaa painotetaan toistolla (*ei* 35a:ssa, koko *ei ole kiva* -rakenne kohdissa c–f) tai vahvistavalla adverbillä (*mitenkään, todellakaan*). Näin voimistetaan sanoutumista irti ”työttömyys on kiva” -diskurssista.

Esimerkki 36.

Uskoisin, että harvalla työttömyys on **kiva** valinta, joka menisi työnteon edelle.

Esimerkki 36 muistuttaa edellisiä siinä, että oletus ”työttömyys on kiva valinta” on kyseenalaistettu. Erona on kuitenkin kahden rajoittavan elementin käyttö: *Uskoisin* tekee lauseesta epävarman eli enää ei ole kyseessä tosiasia. Sanan *harva* käyttö ehdottoman kiellon sijasta puolestaan osoittaa, että kirjoittajan mielestä on kuitenkin olemassa henkilöitä, joille työttö-

myys on kiva valinta. Kyseenalaistus ei siis kohdistukaan itse taustaoletukseen, vaan siihen mihin määrän ihmisiä se pätee. Niin tämä kuin myös seuraava esimerkki lukeutuvatkin mielestäni tähän ”työttömyys on kivaa” -diskurssiin.

Esimerkki 37.

Ei se paskatyön tekeminen tietenkään **kivaa** ole, mutta nyt puhutaan siitä, mikä on oikein ja väärin.

Esimerkissä 37 esitetään kaksi mustavalkoista vaihtoehtoa – oikea ja väärä, *paskatyö* ja (kontekstista ilmi käyvä) työttömyys. Jos *paskatyön* tekeminen on työttömyyden vaihtoehto ja vastakohta, ja näistä vaihtoehdoista työ ei ole kivaa, voidaan tulkita työttömyyden siis olevan kivaa.

Esimerkki 38.

Se oli sellaista **kivaa** ”sokkihoitoa”, jonkinlainen työnantajan loppukiitos hyvästä työstä minulle 24 vuoden jälkeen.

Esimerkki 21 ei suoraan liity työttömänä olemiseen, vaan työttömäksi joutumiseen, irtisanomiseen ja sen tapaan. Se osoittaa, että kyseenalaistaminen voidaan tehdä myös ironian avulla. On helppo nähdä, että *kiva sokkihoito* on ilmaisuna ristiriitainen, mikä johtaa tulkintaan, että kyseessä on ironia. Joskus on kuitenkin vaikeampi päätellä, onko tekstissä tällaista sävyä. Jo *kotona*-sanan yhteydessä esillä ollut tapaus on esimerkki tästä (39). Tulkintani on, että tämä kirjoittaja esittää ainakin lähes tosissaan työttömänä olemisen kivana.

Esimerkki 39.

Nyt kun en käy töissä, olen huomannut miten **kivaa** on olla kotona ja tehdä mitä lystää ja omistautunut täydestä sydämestäni nyt vapaalle elämälle.

Työttömyys-sanaa ei esimerkissä eksplisiittisesti mainita, mikä ehkä helpottaa asian esittämistä myönteisessä valossa: ilmaisu *kotona* on ehkä tässä enemmän eufemismi, eikä dysfemismi kuten monissa muissa esimerkeissä. Kun käytetään eri sanaa, erilainen näkökulmakin on mahdollinen. Tämä näkyy myös esimerkissä 40, jossa todetaan, että vaikka työttömänä oleminen ei ole kivaa (sama henkilö on aiemmin kirjoittanut esimerkin 35 kohdat c–f), *elämä* kuitenkin on.

Esimerkki 40.

Mutta en jaksakaan enempää valittaa. Elämä on kuitenkin **kivaa** köyhänäkin ja jotkut rahareitit (esim. kissat ja yksiössä asuminen) ovat omia valintoja.

Tarkastelussa ilmeni, että sanaa *kiva* esiintyy todellakin eniten juuri työttömien tai työttömiin myönteisesti suhtautuvien teksteissä, silloin kun se ylipäättään liittyy työttömyyteen. Se edustaa heidän tulkintaansa työttömiin negatiivisesti suhtautuvasta diskurssista, josta he sanoutuvat irti tyypillisesti kieltosanan käytöllä ja saattavat voimistaa näkemystä vahvistavilla adverbeilla ja itse todettuun vetoavalla faktuaalistamisstrategialla. Negatiivisesti suhtautuvasta diskurssista oli myös esimerkkejä. Niissä taustaoletus oli hieman enemmän ”piilossa” kuin diskurssia vastustavissa esimerkeissä. Kotona olemisesta moittivien tapausten tavoin tässäkin oletetaan kuitenkin, että on olemassa henkilöitä, joilla on *kivaa* työttömänä – vaikka heillä ei siihen moraalisesti olisi oikeutta. Pohjimmaisena taustaoletuksena on jälleen se, että työttömyys on näiden ihmisten oma valinta.

4.4.5 Äärimmäisyysdiskurssi

Kansalaistekstien yleisimpiin sanoihin kuuluu paljon sanoja, jotka voivat toimia ns. *ääri-ilmaisuuina* (*extreme case formulations*, Pomerantz 1986). Näillä voidaan ilmaista jonkin asian olevan mustavalkoisesti tai äärimmäisesti jollain tavalla. Esimerkkeinä Pomerantz mainitsee sellaisia ilmaisuja kuin *everyone, no time, completely innocent* (mas. 219).

Oheisesta taulukosta 3 huomataan, että tällaisen käytön mahdollistavat sanat ovat kansalaistekstiaineistossani kautta linjan yleisempiä kuin vertailukorpus Parolessa. Suuressa osassa tapauksia kyseiset sanat ovat kansalaistekstiaineistossani enemmän kuin kaksi kertaa niin yleisiä kuin vertailukorpuksessa.

Ääri-ilmaisuja käytetään Pomerantzin (1986) mukaan muun muassa *syytöksissä* ja *valituksissa* kuvaamaan kärsimystä tai ”rikosta” jonka uhriksi on jouduttu. Näin osoitetaan, että asia oikeuttaa valittamaan (vastaanottajat eivät ole myötämielisiä). Teot selitetään hänen mukaansa pakottavien syiden sanelemina, jolloin olosuhteet esitetään epäreiluina, moraalittomina, noloina, epämiellyttävinä tai muuten epämieluisina tai sietämättöminä. Syyllisyyden tai syyttömyyden osoittamisessa verrataan tapahtunutta usein muihin vastaaviin tilanteisiin (esim. jokainen,

kaikki, joka kerta). Toiminta voidaan näiden ilmaisujen avulla esittää joko *yksiselitteisen oikeana tai vääränä*. (Ma.)

Taulukko 3. Ääri-ilmaisut. Käsittelyyn valitut sanat on korostettu.

<i>kansalaistekstit</i>				<i>parole</i>		suhde (kansalais/parole)
sija	kpl		frekvenssi-%	sija	frekvenssi-%	
36	169	mitään	0,205 %	74	0,083 %	2,5
50	142	aina	0,173 %	76	0,081 %	2,1
52	138	edes	0,168 %	127	0,049 %	3,4
53	138	kaikki	0,168 %	44	0,119 %	1,4
79	94	koko	0,114 %	46	0,113 %	1,0
81	90	aivan	0,109 %	123	0,050 %	2,2
135	58	täysin	0,070 %	250	0,028 %	2,5
162	51	todella	0,062 %	352	0,022 %	2,9
164	50	kukaan	0,061 %	268	0,027 %	2,3
283	32	jokainen	0,039 %	547	0,016 %	2,5
284	32	kaikille	0,039 %	716	0,013 %	3,1
294	31	ainoa	0,038 %	392	0,020 %	1,9
342	27	kaikkien	0,033 %	337	0,022 %	1,5
343	27	kokonaan	0,033 %	381	0,020 %	1,6
363	26	ainoastaan	0,032 %	696	0,013 %	2,4
447	22	missään	0,027 %	860	0,011 %	2,5
466	21	ketään	0,026 %	1269	0,008 %	3,4

Onko työttömyydessä aiheena jotain sellaista, että syytökset, valitukset ja selittelyt ovat yleisiä? Tarkastelen asiaa muutaman konkordanssiriviesimerkin avulla. Olen tutkinut erityisesti yleisimpiin kuuluvia sanoja *kaikki* (myös muut taivutusmuodot), *edes*, *aina* ja *mitään*.

Työttömyysargumentointiin liittyvissä tapauksissa (joita valitsin tarkasteluun) esiintyy tosiaan selvästi monia syytöksiä, valituksia tai puolusteluita. Esimerkissä 41 on *edes*-sanana sisältäviä syytöksiä:

Esimerkki 41.

- Ja kyllä, jos ihmiselle tatjotaan töitä, niin mielestäni etenkin tänä päivänä, olisi kohtuullista olla **edes** kiitollinen ja ottaa työ vastaan- VAIKKA ei itse siitä pitäisikään!
- Tunnen työttömiä itsekin, ja ikävää mutta totta, he ovat työttöminä koska **eivät** aktiivisesti **edes** etsi töitä. Tai huoli tarjottuja.
- mutta mielenkiinnosta kyselen oletko **edes** hakenut muita töitä kuin yliopistohommia. vastaisit jo

Edes on usein sanan *vähintään* synonyymi tai kielteisessä yhteydessä ilmaisemassa jonkin vähimmäisehdon puuttumista (PS, *edes*). Syytöksenä esitetään esimerkin 42 tapauksissa, että

työttömät eivät hae riittävästi töitä – mikä olisi siis vähintään mitä pitäisi tehdä. Kiinnostavaa on, että samat puhujat olettavat, että laiskasta työn etsimistä huolimatta työttömille kuitenkin tarjotaan töitä, joista he kieltäytyvät. On mahdollista, että tämä oletus johtuu osin viranomaisdiskurssista, jossa käytetään paljon sellaisia ilmauksia kuin *kieltäytyä tarjotusta työstä* (ks. luvut 4.2.1 ja 4.2.3). Esimerkissä 41 taustaoletuksina on siis, että 1) töitä on riittämiin ja 2) työttömät ovat nirsoja tai laiskoja.

Oman kärsimyksen esittely, jota ääri-ilmaisu *aina* korostaa, on sekä valittelu että (kontekstin vuoksi) syytös:

Esimerkki 42.

- a. Kotiin tullessa ottaa päähän lähes **aina**, mutta käyn töissä kumminkin.
- b. Itse olen **aina** saanut töitä ja olen mm. ollut Mäkissä töissä ja vaikka vihasin sitä niin silti...

Työttömiä syytetään siitä, että he eivät tee työtä ja joutu näin ollen kärsimään samoin kuin näiden lauseiden kirjoittajat. Tässä on siis taustalla aiemmin esillä ollut ”työttömänä on kivaa” -ajattelu ja esimerkin 41 ”töitä on riittämiin” -ajattelu. Oma kokemus esitetään 42b:ssä yleistettävänä, mitä tukee sen *aina*-sanalla ilmaistu absoluuttisuus. Sama ajatus työn riittävydestä esiintyy myös seuraavissa esimerkeissä (43) – lisäksi niissä näkyy toinen taustaoletus: työttömien *asenteessa* on jotain vikaa, koska he eivät löydä työtä, vaikka näiden kirjoittajien kokemusten perusteella sitä on tarjolla.

Esimerkki 43.

- a. Tämä auttaa työn saamisessa *kun vaatimuksia ei ole liian suurta määrää*. Töitä on **aina** riittänyt.
- b. **AINA** löytyy töitä, muuten on jo *hakuasenteessa vika*.

Paitsi vääränlaisesta asenteesta ja laiskuudesta, työttömiä syytetään myös muiden hyväksikäyttämisestä, kuten esimerkissä 44. Tämä taustaoletus selittää osaltaan, miksi monet ”syyttelijät” tuntuvat ottavan muiden työttömyyden henkilökohtaisena loukkauksena.

Esimerkki 44.

Ihmettelen, mihin perustuu ajattelu, että on *oikein* maata kotona tekemättä **mitään** ja *edellyttää että joku muu maksaa sen huvin*.

Mitään-sanalla ja aiemmin esillä olleella *maata*-sanalla ilmaistaan käsitys, että työttömät eivät harjoita minkäänlaista hyödyllistä toimintaa – he vain ovat ja hyötyvät muista. Lisäksi sana *edellyttää* (mm. ’vaatia’; ’pitää ennakolta itsestään selvänä’, PS) tuntuu viittaavan siihen, että he ovat röyhkeitä. Esiin nousee ajatus työttömänä olemisen moraalittomuudesta: on kyseenalaistettu, että tällainen *makaaminen* ja *edellyttäminen* olisi *oikein*.

Esimerkki 45 on puolestaan syyttelyn vastustamista. *Edes* kyseenalaistaa nyt muualla keskustelussa esitetyn ajatuksen *kymmenen vuoden tukiputken* yleisyydestä:

Esimerkki 45.

Joku vois kertoa et kuinka suuri osa tukea saavista väärinkäyttää sitä, tai ottaa selvää kuinka pitkään sitä keskimäärin yhteen putkeen nostetaan, *kuinka monta kymmenen vuoden tukiputkea sitä nyt lopulta sitten edes on*.

”Työtä on riittämiin” -ajattelua vastustetaan päinvastaista todellisuutta todistelemalla eli ”työtä on vaikea saada” -argumentoinnilla (esim. 46). Seuraavan esimerkin a:ssa ja b:ssä *edes*-sanaa käytetään kieltämään oletus, että ”ainakin siivoojan tai mansikanpoimijan työtä saa”. Työpaikkojen vähyttä saatetaan korostaa myös sanoilla *kaikki*, *ainoakaan* tai *mitään*.

Esimerkki 46.

- Tällä hetkellä ensinnäkin töitä on älyttömän vaikea saada, esimerkiksi eräs opiskelijakaverini (25v) joutui kesäksi muuttamaan vanhempiensa luo kun *ei Tampereelta löytynyt edes sitä siivoojan paikkaa*.
- Naislääkäri joka on 45 v voi päästä lääkäriksi, mutta *ei edes mansikkamaalle*, vaikka siellä maksetaan vain kerätyistä mansikoista.
- Syksyllä aloin hakea töitä - hakea - hakea. Lähetin hakemuksia hulluna **kaikkiin** MOL:in ilmoituksiin, jotka **edes jotenkin etäisesti liippasivat** omaa elämääni. *En päässyt edes ainoankaan haastatteluun*.
- Melko erikoisella työhistoriallani ei Tampereelta löytynyt puolessa vuodessa **mitään**.

Toinen, selvästi harvinaisempi tapa vastustaa edellä mainitun kaltaista argumentointia on kyseenalaistaa koko perusoletus siitä, että minkä tahansa työn pitäisi kelvata työttömälle: *Miksi kukaan olettaa, että ihmiselle kelpaa se jokin, ihan mikä vaan?*

Syytöksiltä työttömien huonoista luonteenominaisuuksista, kuten nirsoudesta ja laiskuudesta tai huonosta asenteesta, voidaan myös puolustautua todistelemalla päinvastaista esimerkiksi *aina*-sanalla avulla (esim. 47). Nämä kirjoittajat korostavat noudattavansa työhön liittyvää yleistä moraalikäsitystä:

Esimerkki 47.

- a. Työ on ollut minulle koko elämä, likimain, ja se on ollut suuri kutsumukseni. Olen **aina** tehnyt siinä kaikke- ni, lomina ja vapaapäiviä juuri koskaan pitämättä.
- b. Olen **aina** ollut erinomaisen hyvä ja luotettava työntekijä.
- c. Ärsyttää ”sosiaalipummittelijat” kun itse ollut **aina** aktiivi, vapaaehtoistyöläinenkin ym.

Eräs tapa puolustaa tai puolustautua on myös *vastasyytös*. Seuraavassa se kohdistuu vastapuolen tietotasoon, jonka vähäisyys ilmaistaan äärimmäisenä (*mitään*):

Esimerkki 48.

Ja miten toisen elämän ratkaisuja arvostellaan tietämättä itse asiasta **mitään**.

Yhteiskunta ja viranomaiset ovat toinen ”vastasyytöksen” kohde. Seuraavissa esimerkeissä valitetaan tavalla tai toisella yhteiskunnan väärää toimintaa tai epäoikeudenmukaisuutta, henkilön huonoa taloudellista asemaa tai muuta yhteiskunnan tuen puutetta. *Edes*-sanalla ilmaistaan tässäkin vähimmäisvaatimusta, joka ei toteudu (49a–c). *Mitään* korostaa korvausten ja syiden täydellistä puuttumista, *aina* puolestaan toistuvuutta. Yhteistä tapauksille on epäreiluiden tai kohtuuttomuuden kuvaaminen.

Esimerkki 49.

- a. *Ja halusi että saisi edes palkkatuetun työpaikan* karenssin ajaksi tai mieluummin pidemmäksi aikaa.
- b. Ollessani ennen opiskelujeni aloittamista työttömänä *en edes saanut toimeentulotukea* avomiehen palkkatulojen takia
- c. Itsellä ainakin oli todella kovan työn takana *edes saada mitään tukia* ja ensimmäiset tuet tipahti tilille vasta neljän kuukauden työttömyyden jälkeen, jonka ajan elin lopputilillä.
- d. Noh, **mitään** korvausta ei tietenkään kuulunut ennen kuin KOLMEN valituksen jälkeen
- e. Eli **mitään** todellista syytä ei ollut roikuttaa minua ilman korvausta.
- f. Nyt olen käynyt neljä kertaa eri virkailijalla ja saanut kertoa samat asiat **aina** uudelleen.

Seuraavassa taas puolustaudutaan osoittamalla *kaikki*-sanana ääri-ilmaisukäytöllä vastapuolen liioittelu:

Esimerkki 50.

- a. Ilmeisesti ratkaisu olisi että **kaikki** huonosti toimeentulevat vain pyyhkäistäisiin jonnekin pois...
- b. Varsinkin tällä hetkellä on törkeää alkaa **kaikkia** työttömiä niputtamaan laiskoiksi ja hyvinvointivaltion hyväksikäyttäjiksi.
- c. Kiitos ja kumarrus, **kaikki** työttömät eivät "syljeskele kattoon".
- d. Kun lapsi täyttää 3v loppuu hoitovapaa ja äitistä tulee työtön. Ihme spurguja **kaikki** kotiäiditkin :o

Näissä liioittelevissa tapauksissa usein ”referoidaan” ja kritisoidaan jonkun toisen ajattelutapaa tai diskurssia (vihje tästä alleviivattu): näin esitetään vastapuoli kohtuuttomana tai epära-

tionaalisena – nimenomaan esitetään, sillä mitään takeita ei tietenkään ole siitä, että alkuperäisen kirjoittajan sanoja tai ajatuksia on siteerattu oikein. Kuten aiemminkin on todettu, tällaista kritiikkiä voidaan aikaansaada myös ironian avulla (50d).

Liioittelun kritisoinnin ei toki tarvitse olla itsen tai toisen puolustamista, vaan sitä voidaan käyttää myös muuten toisen mielipiteen kritisointiin. Tavallaan seuraavassa syytetään toista ”tyhmyydestä”:

Esimerkki 51.

- e. Mutta Hannu ei halua, että työntekijällä on vastuuta. Hän haluaa, että **kaikki** vastuu on työnantajalla!
- f. Tuskinpa kaikki sentään on hallituksemme vika.

Eräs *kaikki*-sanana ääri-ilmaisukäytön erikoistapaus on sen käyttö korostussanana, jonka voisi lauseesta jättää pois merkityksen muuttumatta (esim. 52). Samankaltaista käyttöä esiintyy myös *mitään*-sanalla (esim. 53).

Esimerkki 52.

- a. Ohjeeni siis **kaikille** irtisanotuille on: älkää, hyvät ihmiset, katkeroituko. Se ei auta mitään.
- b. Rakenteellista työttömyyttä edistävät **kaikki** sellaiset toimet, jotka lisäävät työnantajan taloudellista riskiä terveydeltään tai muilta ominaisuuksiltaan vähän huonolaatuisesta työvoimasta.

Esimerkki 53.

- a. Työvälineet ja muu huuhaa ovat taitelijoiden omaa propagandaa, sillä työkkärin tädeillä **mitään** kotietsintäoikeuksia ole.
- b. Ja jos mä voisin säätää, niin kyllä mä työttömyyskorvaustakin maksaisin, mutta max. 6 kk putkeen, ei **mitään** tällaisia saakelin 10 vuoden kausia
- c. Pisimpään eli vuoden mittaiseen työhöni ei ollut **mitään** koulutusvaatimuksia.

Tällainen käyttö saattaa olla erityisen yleistä epämuodollisessa kielenkäytössä, ja tämä voi siis olla yksi syy *kaikki*- ja *mitään*-sanojen suhteelliseen yleisyyteen aineistossani.

Vaikka *kaikki* mahdollistaa käytön ääri-ilmaisuna, tämä ei tarkoita, että sitä aina käytettäisiin samalla tavoin. Aineistossani sitä käytetään paitsi *liioittelevasti* tai *korostavasti*, myös *realistisesti* ja *ideologisesti*. Sanan ideologinen käyttö on myös sen yleisyyden mahdollinen osatekijä. Ideologian laadusta riippumatta työttömyys aiheena kirvoittaa monia kannanottoja siitä, miten asioiden tulisi olla:

Esimerkki 54.

- a. Hyvinvointiahan ei pelkällä rahalla voi jakaa, mutta kyllä perustoimeentulon *pitäisi olla kaikille* turvattu.
- b. *Uskon, että kaikkien* ihmisten on mahdollista tehdä jotain työtä, kunhan vain työ määritellään riittävän väljästi. Lisäksi uskon, että **kaikki** (sallittakoon tässä pieni epätarkkuus!) ihmiset myös haluavat tehdä jotain, jossa tuntevat itsensä merkityksellisiksi ja hyödyllisiksi. Tällöin avainkysymys kuuluu, *miten luodaan sellainen malli*, jossa **kaikki** saavat myös jotain tehdäkseen.
- c. Itse vihreänä *toivon kaikille* työhön kykeneville itseään ja taitojaan vastaavaa motivoivaa palkkatyötä.
- d. mä tavoittelen onnellisuutta, en paskaa elämää tehden asioita, joista en nauti. ja näin *pitäs olla kaikilla* muillakin.
- e. **Kaikkien** pitkäaikaistyöttömien, sosiaaalipummien ja maahanmuuttaja kandidaattien *on ansaittava* sosiaalituksensa yleishyödyllistä työtä tekemällä (yhdyksuntapalvelua).

Lauseessa jossa ilmaistaan, miten asioiden pitäisi olla, *kaikki*-sanana ei tarvitse olla realistinen. 54b:ssä ensimmäinen *kaikki* on ilmeisesti ideologisempi kuin toinen, koska toiseen on koettu tarpeelliseksi liittää tarkennus *sallittakoon tässä pieni epätarkkuus!*

Realistinen käyttö on liioittelevan käytön vastakohta. Useimmiten asioissa on erilaisia puolia ja poikkeuksia, ja uskottava argumentointi näyttääkin vaativan tämän huomioon ottamista: tämä voi tarkoittaa, että yleistävä ilmaisu, kuten *kaikki* tai *aina*, kielletään (esim. 55) tai ehdollistetaan (esim. 57).

Esimerkki 55.

- a. Valitettavasti **kaikille** *ei* juuri nyt töitä riitä ja valitettavasti **kaikki** *eivät* pienen ajan sisällä uutta työtä löydä.
- b. On väistämätöntä, että työtä *ei* enää samassa määrin riitä **kaikille** kuin esim. 50 vuotta sitten, kun esim. tietokoneita *ei* juuri ollut.

Kieltävän sanan yhteydessä *kaikki* sopii siis realistiseen argumentointiin. Esimerkissä 56 on puolestaan esimerkkejä *aina*-sanana käytöstä kieltosanan yhteydessä:

Esimerkki 56.

- a. *Ei aina* oo omasta halusta kii olla työtön. Mää en ainakaan pidä ketään työtöntä automaattisesti hullutona.
- b. Ei tässä ollut juurikaan pointtia mutta voin vaikka puhua sitten niiden mieleltään ei niin terveiden puolesta että *ei* se ole **aina** ihan itsestään vaan kiinni se työnteko.

Sanoutuminen irti äärimmäisyysdiskurssista näyttäisi olevan keino lisätä oman argumentaationsa ja mielipiteensä uskottavuutta – puhuja rakentaa itsestään kuvaa rationaalisena henkilönä, joka tarkastelee asiaa eri puolilta. 56a:ssa näin itse asiassa rakennetaan uskottavuutta tutulle oletukselle: ”usein/joskus on omasta halusta kiinni olla työtön”.

Esimerkin 57 a- ja b-kohdissa *kaikki*-sanaan on puolestaan lisätty määritteitä (*muut tuntemani, käytännössä*), jotka rajaavat alaa, jota sana koskee. 57c osoittaa, että jos asiayhteyteen ei rajoite sovi, jonkinlainen vakuuttelu *kaiken* kaikenkattavuudesta saatetaan kokea tarpeelliseksi (*valehtelematta*).

Esimerkki 57.

- a. **Kaikki** *muut tuntemani* henkilöt, joita työttömyys on omakohtaisesti koskettanut, ovat joutuneet tavalla tai toisella pulaan.
- b. *Käytännössä* tässä mallissa voittajia ovat **kaikki**.
- c. *Valehtelematta* **kaikissa** paikoissa mihin minua on tässä työttömyyteni aikana haastateltu, on olleet sellaisia, että hain täysipäiväistä paikkaa ja haastattelussa selvisi, että tarjolla oli 15h/viikossa työ.

Poikkeuksiakin on – joskus realistinen argumentointi suorastaan hyötty *kaikki*-sanankäytöstä, kuten 58a:ssa. Toisaalta *kaikki* voi myös viitata sen verran suppeaan joukkoon, että se vaikuttaa siksi realistiselta (58b).

Esimerkki 58.

- a. No asiaan, työttömyys siis on *tietysti* **kaikkien** *muiden inhimillisten ilmiöiden tapaan* yhtä aikaa yhteiskunnallista, yksilöllistä ja vuorovaikuusta.
- b. tosin joskus ei vaan jaksa oikeasti keskittyä olemaan työtön ja saatan ottaa parin viikon tauon työpaikkojen hausta, tosin katson **kaikki** avoimeksi tulleet paikat sitten tauon jälkeen samalla kerralla.

Yleistävien ilmaisujen kieltäminen tai ehdollistaminen voidaan itse asiassa rinnastaa esimerkiksi 'osaa' merkitsevien ilmaisujen käyttöön:

Esimerkki 59.

- a. **Harva** on työtön omasta tahdostaan jo sanan antaman leiman vuoksi.
- b. Työttömät eivät suinkaan ole niin passiivisia kuin annetaan ymmärtää. Tietenkin on **joukko** ihmisiä, jotka ovat tyytyväisiä työttömyyspäivärahoihinsa, mutta **suuri massa** on halukas tekemään työtä.
- c. Ja **moni** työtön on myös tehnyt töitä ennen työttömäksi jäämistään.

Nämäkin ilmaukset tuovat realismia argumentointiin. Myös tällaisissa tapauksissa taustaoletukset ovat joskus hyvin kuultavissa, esimerkiksi a:ssa ja b:ssä ”jotkut ovat omasta tahdostaan työttömiä”. Erisuuruista 'joukkoa' merkitseviä sanoja vaihtelemalla voitaneen vaikuttaa siihen millainen kuva lukijalle syntyy – onko taustaoletus hädän tuskin ehdollistettu vai lähes täysin kielletty.

Couper-Kuhlen ja Thompson (2005) ovat tutkineet tähän äärimmäisyysdiskurssin ehdollistamiseen rinnastettavaa ilmiötä, hekin Pomerantzin ääri-ilmaisuja lähtökohtanaan pitäen. Ky-

seessä on keskustelussa ilmenevä *myönnyttävä korjaus*, jossa puhuja vetäytyy aiemmasta (usein liioittelevasta tai yleistävästä) väitteestään myönnytyksellä, mutta lopulta kuitenkin pitäytyy (lähes) alkuperäisessä kannassaan. Strategiaa käytetään tilanteissa, joissa puhujan väite on kyseenalaistettu tai kyseenalaistamista ennakoidaan. (Couper-Kuhlen & Thompson 2005.) Myönnyttävää korjausta ei kuitenkaan esiinny pelkästään puhutussa keskustelussa, sillä Tanskanen & Karhukorpi (2008) ovat löytäneet vastaavaa sähköpostilistakeskustelusta (joka muistuttanee melko paljon blogeja kommenttiosioineen) ja Law (2010) IRC-keskustelusta.

Omassa aineistossani esimerkissä 54b on tällainen eksplisiittinen korjaus: *sallittakoon tässä pieni epätarkkuus!* 59b:ssä puolestaan esiintyy Couper-Kuhlenin ja Thompsonin (2005, 264) mainitsema *tietenkin–mutta*-rakenteinen myönnytys. Myös seuraava esimerkki on hyvin lähellä myönnyttävää korjausta: *On myös väärin leimata työtöntä laiskaksi, se ei AINA mene näin. Mutta valitettavasti HYVIN USEIN menee*¹¹. Esimerkistä huomataan selvästi, kuinka korjauksen jälkeen palataan kuitenkin edelleen hyvin kärjistettyyn mielipiteeseen. Mori (1999) onkin sitä mieltä, että tällaisen rakenteen keskeisenä tarkoituksena on vähentää vastapuolen mahdollisuuksia kritisoida argumentointia. Couper-Kuhlen ja Thompson (2005, 285) korostavat sen edistävän uskottavuutta, rationaalisuutta ja yhteisymmärrystä. (Tietenkin osassa tapauksista kyse on myös aidosta myönnytyksestä.) Näkisin, että myös sellaiset tapaukset, joissa ei ole erillistä, eksplisiittistä korjausta, vaan ilmaus on rakennettu alun perin hiukan myönnyttäväksi (esimerkiksi kieltosanalla tai muualla ehdollistuksella) kuuluvat saman, syvemmän argumentaatiostrategian piiriin.

Tämän tarkastelun perusteella ei varsinaisesti voida vastata siihen, kuinka yleistä ääri-ilmaisujen käyttö on työttömyyskeskustelun yhteydessä verrattuna muihin epämuodolliseen tyyliin tai keskustelevasti käsiteltyihin aiheisiin (vrt. myönnyttävä korjaus keskustelussa). On uskottavaa, että nämä tekijät voivat vaikuttaa merkittävästi ääri-ilmaisujen ja niiden yhteydessä käytettävän myönnytyksen esiintymistiheyteen. Tässä pääosin internetkeskusteluista kerätyssä aineistossa ääri-ilmaisut ovat selvästi yleisempiä kuin yleiskielisessä Parolessa. Viranomaisteksteissäni ne ovat puolestaan hyvin harvinaisia, sillä suurta osaa taulukon 3 sanoista ei viranomaisteksteissä esiinny lainkaan. Toisaalta on nähdäkseni varsin mahdollista, että tyylin ja keskustelevuuden ohella äärimmäisyysdiskurssien (myös myönnyttävien) ylei-

¹¹ Versaalit alkuperäiset.

syys liittyy käsiteltävän aiheen poleemisuuteen. Tanskanen & Karhukorpi kiinnittivät aluksi huomiota myönnyttävään korjaukseen naistutkimuksen sähköpostilistalla (2008, 1589), ja mainittujen esimerkkien perusteella aiheet olivat siellä varsin poleemisia. Law (2010) puolestaan on kerännyt aineistonsa kristinuskoa ja toisaalta ateismia käsitteleviltä keskustelualueilta, joilla voi myös kuvitella olevan tunnepitoista ajatustenvaihtoa. Lisäksi myönnyttävän strategian on havaittu liittyvän tilanteisiin, joissa väitteitä kyseenalaistetaan eli on erilaisia mielipiteitä (Couper-Kuhlen & Thompson 2005). Nämä ovat kuitenkin vain arvailuja, ja asiaa pitäisi ehdottomasti tutkia lisää.

Tässä luvussa on todettu, että työttömiä syytetään muun muassa liian vähäisestä työnhausta, muiden taloudellisesta hyväksikäytöstä ja siitä, että heillä on jollain lailla helpompaa tai hauskeempaa kuin työssä olevilla. Taustaoletuksina on usein, että töitä on saatavissa ja että vika on työttömien luonteessa tai asenteessa. Taustaoletuksia vastustetaan esimerkiksi todistelemalla päinvastaista todellisuutta: sitä että töitä ei tosiaankaan ole tai että henkilö on luonteeltaan ahkera ja muutenkin esimerkillinen. Toinen tapa ovat toisiin keskustelijoihin tai viranomaisiin/yhteiskuntaan kohdistuvat vastasyytökset, joilla tuodaan esiin koettua epäreilua ja kohtuuttomuutta. Ääri-ilmaisuilla on paikkansa sekä syyttävässä että puolusteleavassa argumentaatioissa, mutta toisaalta niitä myös kielletään ja ehdollistetaan uskottavuuden lisäämiseksi.

5 Lopuksi

Tässä viimeisessä luvussa palaan johdannossa esittämiini tutkimuskysymyksiin ja kokoan yhteen niihin saadut vastaukset. Työn tavoitteena oli selvittää, millainen kuva työttömistä hahmottuu viranomaisten sekä työttömien ja muiden kansalaisten diskursseissa ja minkälaisin kielellisin keinoin tuo kuva rakentuu. Toisaalta tarkoituksena oli myös arvioida, kuinka itse kerätty, ja siksi pienehkö ja annotoimaton korpusaineisto sopii edellisiin kysymyksiin vastaamiseen ja millaisen menetelmän korpuslingvistikista työkaluista voi tähän tarkoitukseen käytännössä koota. Seuraavassa arvioin ensin jälkimmäistä kysymystä ja aivan lopuksi palaan työttömiä koskeviin diskursseihin.

5.1 Menetelmän yhteenvetoa

Esitän tässä vaiheittaisen yhteenvedon siitä, millaiseen menetelmään päädyin. Menetelmäni voi verrata esimerkiksi Bakerin ym. (2008, 295) ehdottamaan etenemistapaan ja Bakerin (2006) antamiin ”askel askeleelta” -ohjeisiin konkordanssianalyysistä (mts. 92–93) ja kollokaattianalyysistä (mts. 119–120).

Vaihe 1: Aineiston etsiminen, valinta ja tallennus koneellisen analyysin edellyttämään muotoon. Tämä vaihe sisälsi jossain määrin myös alustavaa aineistoon tutustumista, joskaan se ei sinänsä mielestäni ole menetelmän kannalta välttämätöntä. Aineiston valinta on korpus-tutkimuksessa erittäin tärkeä vaihe, jota ei voi suorittaa liian huolellisesti. Itse lähdin mielestäni kokoamaan aineistoa hieman liian hätiköidysti. Aineisto olisi mielellään voinut olla vielä monipuolisempi, ja yksittäisten kirjoitusten ja keskustelujen pituutta olisi vastaavasti ollut hyvä rajoittaa enemmän. Määrämittaiset näytteet lienevät aineistonkeruussa hyvä vaihtoehto. Aineistossa on myös osioita, jotka eivät kiinteästi liity työttömyyskeskusteluun. Nekin olisi voinut rajata pois, vaikka niistä ei ehkä varsinaista haittaakaan ole.

Verkkokeskusteluaineistossa eräänä ongelmana olivat lainaukset: miten pitäisi suhtautua tekstinpätkiin, jotka toistuvat aineistossa useita kertoja, koska muut keskustelijat ovat vastatessaan lainanneet jonkun puheenvuoroa? Toisaalta tämä toisto ”vääristää” tuloksia tiettyjen sanojen ja

sanayhdistelmien esiintymistiheydestä (vrt. Baker 2006, 36–37), toisaalta lainaaminen itsessään kertoo, että nämä tekstit ovat herättäneet erityistä huomiota, puolesta tai vastaan. Itse olen pyrkinyt huomioimaan tällaiset tapaukset silloin kun olen käsitellyt konkordanssirivejä, mutta ne ovat mukana esimerkiksi frekvenssiluetteloissa.

Hakukoneperustaista aineiston valintaa (kansalaistekstien osalta) olen käsitellyt jo edellä (s. 7) – sitä voidaan tietyllä tavalla pitää ongelmana, mutta lopulta nämä rajoitukset on hyväksyttävä, koska tekstejä internetistä kerätessä ei järkeviä vaihtoehtoja ole tarjolla. Osin hakukone on myös tutkijan ennakkokäsityksistä riippumaton ja tietyllä tavalla tekstien tavoitavuuteen perustuva tapa etsiä aineistoa (sijoittuminen korkealle hakutuloksissa tarkoittanee, että aineiston tekstejä on lukenut lisäksi moni muukin).

Vaikka aineistoni on perinteisen diskurssintutkimuksen näkökulmasta vaikuttaa melko laajalta, korpustutkimuksen näkökulmasta se ei sitä ole. En voi kutsua aineistoani edustavaksi: se ei varmastikaan edusta kattavasti ja oikeassa suhteessa kaikkea työttömiä koskevaa suomalaista diskurssia. Esimerkiksi puhuttua kieltä ei ole aineistossa lainkaan (joskin blogien kommentit tavallaan muistuttavat sitä). Tutkielmani on siis tietynlainen tapaustutkimus, jonka tulosten yleistämiseen on suhtauduttava varauksella. Etuna on kuitenkin useampien, hyvinkin erilaisten tapausten käsittely ja tutkijan ennakkokäsityksistä (melko) riippumaton aineistonvalinta.

Vaihe 2: Aineiston ja/tai osa-aineistojen frekvenssi- ja avainsanalistojen analysointi. Tämä vaihe alkoi lemmalistan kokoamisella ja sanalistojen tuottamisella ohjelman avulla. Muutamien erityisen kiinnostuksen kohteena olevien sanojen eri muotojen yhdistäminen lemmoiksi ei lopulta ole kohtuuttoman hankalaa. Tätä seurasi analyysi muun muassa ”sisältösanojen” seulonnalla. Sanaesiintyminä selitettiin tarpeen mukaan alustavasti kollokaattien tai konkordanssirivien avulla.

Sanalistat, erityisesti frekvenssilistat, tuntuivat aluksi vaikeasti lähestyttäviltä, eivätkä tulokset suinkaan pompanneet silmille konkordanssiohjelman tuottamista sanaluetteloista. Aineiston osien vertailu keskenään oli keskeinen asia, jonka avulla olennaiset sanat alkoivat erottua. Avainsanojen avulla voidaan kontrastoida aineiston eri osia keskenään tai koko aineistoa erityiseen vertailuaineistoon. Mielestäni oli tärkeää yhdistää frekvenssien käsittelyyn myös kol-

lokaattien hyödyntäminen, sillä yhdessä nämä kaksi kertovat aineistosta huomattavasti enemmän kuin yksinään.

Kuten Hardt-Mautner (1995, 8) ja Baker ym. (2008, 295) ehdottavat, tutustuin aluksi tutkimaani ilmiön taustaan, kuten historiaan, kulttuuriin sekä aiempaan diskurssien tutkimukseen (luku 2). En kuitenkaan nostanut tästä kartoituksesta suoraan hypoteeseja ja tutkimuskysymyksiä, vaan mielestäni oli parempi antaa aineiston puhua puolestaan ja ainoastaan vertailla tuloksia aiempaan tietoon.

Vaihe 3: Kiinnostavien löydösten jatkoanalyysi konkordanssirivien kvalitatiivisella tutkimuksella. Tämä on ehkä tutkimuksen subjektiivisin, mutta toisaalta keskeisin osa: pelkkä kvantitatiivinen tarkastelu ei mielestäni ainakaan tällaisessa yhteydessä riitä. Voisi hyvinkin kyseenalaistaa sen, kuinka vapaata korpusavusteinen diskurssianalyysi on tutkijan subjektiivisista valinnoista (mitä joskus pidetään sen etuna perinteisiin menetelmiin nähden) kun työssä kuitenkin loppujen lopuksi päädytään tutkijan valitsemien osien kvalitatiiviseen analyysiin (vrt. Baker 2006, 12). Valinnat kuitenkin kumpuavat kvantitatiivisesta osuudesta ja siten, vaikka valintojen tekeminen on välttämätöntä, käsiteltävät asiat ovat kuitenkin aineistossa jossain määrin yleisiä ilmiöitä. Toisaalta juuri tutkijan valinnat ja mielikuvitus mahdollistavat aineiston avautumisen merkityksellisellä tavalla lukijalle.

Omassa työssäni korpustyökaluista riittivät mielestäni frekvenssit, avainsanat, kollokaatit, konkordanssirivit ja tiedostonäkymä eli tekstiyhteys. Käytetyn konkordanssiohjelman työkaluista kaksi (klusterit ja *concordance plot* eli esiintymien sijoittumista havainnollistavat palkit) eivät osoittautuneet työni kannalta hyödyllisiksi. Klusterit, jotka on määritelty paljon kollokaatteja tiukemmin (vierekkäiset sanat), soveltuvat ehkä paremmin erittäin laajoihin aineistoihin (tapauksia on melko vähän, kun sanojen on oltava aivan vierekkäiset) ja kieliin, joissa ei ole yhtä paljon taivutusmuotoja kuin suomessa (eri sananmuodot muodostavat eri tapaukset, vaikka haussa käytettäisiin taivutusmuotolistaa). *Concordance plot* puolestaan soveltunee tietyn genren piirteiden selvittelyyn, koska sillä voidaan nähdä esiintyykö tietty sana teksteissä aina esimerkiksi alku- tai loppupuolella. Esiintymistiheyttä se havainnollistaa vain, jos näytteet ovat yhtä pitkiä.

Annotoimattoman korpuksen käyttö ei ollut tässä yhteydessä huono valinta – mielekästä tutkittavaa riitti varsin hyvin, ja lemmalista korvasi osin sanojen perusmuototietojen puuttumista. Kuten Hardt-Mautner (1995, 23) on todennut, annotoimattoman korpuksen asettamat rajoitukset on kuitenkin ymmärrettävä ja pidettävä jatkuvasti mielessä. Annotoimaton korpus ei tietenkään sovellu kieliopillisten tai muiden sellaisten ilmiöiden tarkasteluun, jotka eivät ilmene tiettyjen haettavissa olevien merkkijonojen tasolla. Tällainen ilmiö olisi ollut dialogisuus, jonka tiettyssä vaiheessa olisin halunnut ottaa laajemmin tämän työn teemaksi. Iso osa ilmiöstä olisi kuitenkin jäänyt korpuslähestymistavan ulottumattomiin. Ratkaisuksi on ehdotettu edustavan tekstinäytteen kokonaisvaltaista perinteistä analyysiä (esim. Baker 2009, 89). Sen olen kuitenkin tämän työn rajallisen laajuuden vuoksi jättänyt tekemättä.

Nähdäkseni korpustutkimus on soveltunut tämän työn kaltaiseen yhteyteen varsin hyvin. Tässä menetelmässä käsittely on edennyt ”kiilamaisesti” yksittäisistä sanoista sanojen lähiympäristöön ja sitten kokonaisuun tekstiyhteyksiin – sekä toisaalta yleiseltä tasolta yhä tarkempiin yksityiskohtiin. Lopulta, kun menetelmään on tutustunut, se on selkeä ja saattaa helpottaa loogisen ja perustellun kokonaisuuden luomista.

Lopuksi korostan, että tietokoneavusteinen diskurssianalyysi ei ole helpompaa tai vaivattomampaa kuin perinteinen tutkimus – ehkä suorastaan päinvastoin. Eri menetelmien ja niihin liittyvien käsitteiden ymmärtäminen ja konkordanssiohjelman käytön opiskelu vie aikansa. Johdonmukaisuus ja huolellisuus ovat myös tarpeen, jottei esimerkiksi välillä etsitä vain itseenäisiä sanoja ja välillä myös sanojen osia tai jotta kollokaatteja haetaan samansuuruisesta ”ikkunasta”. Tulokset eivät tälläkään menetelmällä löydy kuin itsestään. Valinnat siitä, mitä asioita tässä työssä on päädytty käsittelemään, ovat vaatineet paljon tutkimusta, joka ei raportista varsinaisesti käy ilmi. Tästä huolimatta haluan kannustaa muita soveltamaan korpuspohjaisia menetelmiä omiin tarkoituksiinsa. Toivon, että tämä työ auttaa arvioimaan, kuinka menetelmä soveltuisi heitä kiinnostavien kysymysten tutkimiseen.

5.2 Työttömiä koskevat diskurssit

Tämän tutkimuksen perusteella viranomaisten teksteille näyttävät olevan tyypillisiä erilaiset yksityiskohtaiset säännöt, erityisesti etuuksista ja niiden maksamisesta. Tyypillistä on myös viranomaisten termien moninaisuus ja koko järjestelmän vaikeaselkoisuus.

Viranomaisdiskurssissa ilmeni piirteitä, joiden perusteella voidaan päätellä, että työttömyyttä pidetään merkittävässä määrin ihmisten omana syynä: työtön ei ole (tarpeeksi) *aktiivinen* eli *halua* (tarpeeksi) töihin. Viranomaisdiskurssi synnyttää esimerkiksi *tarjota* ja *osoittaa* -verbien omalaatuisella käytöllä kuvaa, että TE-toimisto tarjoaa työnhakijoille töitä, jotka tarvitsee ainoastaan *ottaa vastaan* ja joista kuitenkin myös *kieltäydytään*. Tällaisten sanojen (mm. *kieltäytyminen* ja *työn vastaanottaminen*) yleisyys luo mielikuvaa, että myös työstä kieltäytyminen on yleistä työttömien keskuudessa. Taustalla on lisäksi oletus, että kyseinen ilmiö on niin merkittävä, että siitä on erikseen säädettävä laissa.

Tämän merkittävyyden voisi ajatella perustuvan joko ilmiön yleisyyteen tai sen moraaliseen paheksuttavuuteen. Paheksuttavuudesta voi tosiaan olla kyse, sillä työn itseisarvoisuus (vrt. Taira 2006a, 3) näkyy jopa laissa. Esimerkiksi ollakseen poissa työmarkkinoilta ihminen tarvitsee *pätevän* tai *hyväksyttävän syyn*, riippumatta siitä saako hän tuona aikana jonkinlaista etuutta. Viranomaisten työkäsitys on kuitenkin ristiriitainen. Toisaalta työ nähdään ainoastaan tietynlaisena ansiotyönä, mutta toisaalta se rinnastetaan erilaisiin palkattomiin *toimenpiteisiin*: kursseihin, harjoitteluihin tai muihin vastaaviin. Myös näihin toimenpiteisiin pitäisi *haluta*. Tämäkin viittaa ajatukseen työn itseisarvosta. Vaikka työnteon tärkeys on yhteiskunnassa yleinen normi, näkisin, että näin suurta työn arvostamista vaaditaan vain työttömiltä – se kyllä ymmärretään, että työssäkäyvät arvostavat myös (hyvää) palkkaa.

Viranomaisdiskurssissa työtön nähdään ihmisenä, johon ei voi luottaa, eikä häntä ei päästetä tekemään itseään koskevia päätöksiä. Viranomaiset esitetään kaikkietävinä: he määrittelevät, mikä on työnhakijan kannalta työllisyyttä edistävää tai aktiivista, ja mihin työpaikkoihin hänen pitäisi hakea. Oman toimintansa ja järjestämänsä toimenpiteet he esittävät itsestäänselvän hyödyllisinä. Viranomaisilla on tekstien perusteella myös kyky ”lukea henkilön ajatuksia”:

tietää koska työtön sanoo haluavansa, mutta tarkoittaakin päinvastaista. Järjestelmän ja yksittäisen virkahenkilön valta tuntuukin jopa pelottavan suurelta.

Aktiivisuudesta on kirjallisuudessa puhuttu paradoksaalisena käsitteenä (Kotiranta 2008; Renvall & Vehkalahti 2002). Tämä tutkimus tukee tuota käsitystä, sillä työnhakijan aktiivisuus määrittyi ennen kaikkea *tottelevaisuutena*: omasta ajattelusta tai oma-aloitteisuudesta ei ole kyse. Toisaalta syvimmällä aktiivisuusdiskurssissa on vaatimus *haluamisesta*. Aito haluaminen jonkun muun määräämiin ja hyödyllisiksi määrittelemiin toimiin voi tosiaan olla paradoksaalinen vaatimus, samoin olemattomien työpaikkojen aktiivinen hakeminen. Tällainen pakottaminen viranomaisten muottiin ja toisaalta *työn* määrittelemisen tarkoitushakuisesti saattavat selittää ”työhaluttomuuden” ilmiötä.

Kansalaistenkin teksteissä työttömyyden syynä nähdään usein joko se, ettei henkilö halua työtä tai se, ettei työnantaja halua häntä. Kumpikin voidaan nähdä henkilön omana syynä. Koska tällaisessa ajattelussa taustaoletuksena on, että töitä kyllä riittäisi kaikille, ajattelutapaa vastustavassa diskurssissa korostetaankin työn todellista vähäisyyttä. Työttömiä syytetään yleisesti vääränlaisesta asenteesta ja laiskuudesta (minkä vuoksi he eivät tämän käsityksen mukaan löydä työtä). Laiskuussyytöksiltä saatetaan puolustautua korostamalla todisteita päinvastaisesta, siitä kuinka henkilö itse noudattaa työn etiikkaa (vrt. Taira 2006b, 148).

Työttömyys nähdään usein moraalittomana: toisaalta mukana on ajatus muiden elätettävänä olemisesta, toisaalta siitä, että työttömillä on työssä käyviin verrattuna liian mukavaa ja helppoa. Vaihtoehtoisessa diskurssissa korostetaan päinvastoin, että työtön itse kärsii tilanteesta, ja tuodaan esiin köyhyyttä, huono-osaisuutta ja tilanteen epäoikeudenmukaisuutta. Näin, vastalauseena työtöntä syyttävälle diskurssille, jotkut syyttävät työttömyydestä ja työttömien asemasta yhteiskuntaa ja viranomaisia. Joskus työttömistä puhutaan myös jollain tavoin sairaina tai ongelmaisina. Tälle ei tässä tarkastelussa löytynyt vastadiskurssia.

Kriittisyyttä niin viranomaisten kuin muiden kansalaistenkin ajatuksia kohtaan ilmaistiin aineistossa muun muassa lomittamalla omaan ilmaisuun muiden sanomaa tai ajattelemaa ja kieltämällä tai ehdollistamalla tuo kanta esimerkiksi alkuperäiseen sanojaan negatiiviseen sävyyn viittaavalla ilmauksella tai vain kieltosanalla. Itse lainattu ajatus (diskurssi) on silti vahvasti

esillä. Viranomaisia kritisoitiin myös tuomalla implisiittinen eksplisiittiseksi: viranomaisteksteissä viitataan usein pakkoon ja rangaistukseen, mutta näitä sanoja ei käytetä. Kansalaisten teksteissä ne puolestaan ovat melko yleisiä. Puhetapoja kyseenalaistetaan joskus myös ironian ja tietynlaisen diskurssin ”omimisen” avulla, jolloin käytetään samoja elementtejä eri tarkoitukseen. Kiinnostavia argumentoinnin tapoja olivat myös ääri-ilmaisujen käyttö toisaalta äärimmäisenä korostuksena ja toisaalta kieltojen ja ehdollistuksien höystämänä rationaalisuuteen pyrkivässä argumentoinnissa.

Työttömien syyttäminen työttömyydestä oli tutkimuksen perusteella yllättävänkin yleistä. Kirjallisuuden mukaan on pitkään kiistelty kysymyksestä, onko työttömyys pääosin vapaehtoista vai pääosin tahatonta (mm. Clark & Oswald 1994). Työttömyyden käsittäminen yksilöllisenä ongelmana on havaittu aiemminkin (Muntigl 2002; McDonald ym. 2003; Kotiranta 2008), ja diskurssintutkijat ovat huomanneet, että työttömistä puhutaan usein negatiiviseen sävyyn muun muassa *uhreina* ja *konnina* (Renvall 2001; Wodak ja Leeuwen 2002). Samaa ajattelua ilmensivät jopa suomen kielen sanakirjat (erityisesti NS ja GSS, *työtön*). Silti mielestäni oli yllättävää, kuinka vahvasti tämä ajattelu oli läsnä aineistossa, sekä viranomaisten että kansalaisten kirjoituksissa. Kansalaisten tekstit olivat tietenkin paljon viranomaistekstejä heterogeenisempiä, ja niissä myös eksplisiittisesti vastustettiin tällaisia käsityksiä. Positiivisesti työttömistä kertovaa vastadiskurssia ei kuitenkaan juuri löytynyt – positiiviset ja neutraalitkin ilmaisutavat olivat työttömien yhteydessä harvinaisia. Tällainen poikkeus oli ilmaus *työttömät ovat ihan tavallisia*. Usein työttömiä puolustavat keskittyivät kieltämään negatiivisia väitteitä työttömistä ja osoittamaan, kuinka nämä kyllä noudattavat vallitsevaa moraalikäsitystä. Poikkeuksellista oli esimerkiksi sellaisen perusoletuksen kyseenalaistaminen, että minkä tahansa työn pitäisi kelvata työttömälle.

Tutkimuksessa kävi ilmi, että työttömiä koskevat puhettavat ovat todella hyvinkin negatiivisia ja syytteleviä. Tällaiset diskurssit voivat – muun muassa taloudellisten vaikeuksien ohella – vaikuttaa esimerkiksi työttömien onnellisuuteen tai mielenterveyteen (vrt. luku 2.3.2). Siksi olisikin nähdäkseni tärkeää, että yhteiskunnallisessa keskustelussa kyseenalaistettaisiin enemmän sellaisia vallitsevan ajattelun taustaoletuksia, joita tässä tutkimuksessa on tullut ilmi. Pitäisi esimerkiksi osata kysyä, onko loogista keskittyä työttömän kannustamiseen työhön, jos samaan aikaan tiedetään työpaikkoja olevan tarjolla liian vähän. Tällöinhän yksi kannustettu

vain vie jonkun vähemmän aktiivisen paikan eikä työttömyys todellisuudessa vähene. Entä onko järkevää olettaa, että suuret joukot ovat työttömiä omasta tahdostaan, kun kuitenkin on olemassa paljon tutkimusta, jonka mukaan henkilön talous, terveys ja onnellisuus kärsivät usein merkittävästi työttömyyden seurauksena?

Tällaista kriittistä keskustelua olisi syytä käydä akateemisten yhteyksien lisäksi laajemmilla-kin areenoilla. Silti jatkotutkimuskin olisi toki hyödyllistä: voisi esimerkiksi selvittää, kuinka yleiset laissa todetut periaatteet heijastuvat TE-toimistojen käytännön vuorovaikutukseen työnhakijoiden kanssa. Kuunnellaanko ihmisiä, saavatko he tarkoituksenmukaista palvelua? Puhe- ja vuorovaikutustapojen analysointi saattaisi tarjota vihjeitä ihmisten parempaan auttamiseen.

Lähteet

- Aho, Simo & Arnkil, Robert 2008. Suomen työvoimapolitiikan ja työvoimapolvelujen kehityksen käänneet pohjoismaisessa kontekstissa. Heiskanen, Tuula & Leinonen, Minna & Järvensivu, Anu & Aho, Simo (toim.) *Kohti uutta työelämää? Tutkimuksen näköala työelämän kehitykseen*. Tampere: Tampere University Press. 46–77.
- Alasoini, Tuomo 2006. *Työnteon mielekkyyden muutos Suomessa vuosina 1992–2005: työolobarometrin aineistoihin perustuva analyysi*. Helsinki: Työministeriö.
- Andersson, Maria 2003. *Arbetslöshet och arbetsfrihet. Moral, makt och motstånd*. Väitöskirja. Uppsala: Uppsala universitet. Saatavilla osoitteesta <http://www.soderhamn.se/download/18.cd1771b11927f1f0c680004852/avhandling.pdf>. Luettu 12.4.2010.
- Austin, J. L. 1962. *How to do things with words*. Cambridge: Harvard University Press.
- Baker, Paul 2006. *Using corpora in discourse analysis*. London: Continuum.
- Baker, Paul 2009. Issues arising when teaching corpus-assisted (critical) discourse analysis. Lombardo, Linda (toim.) *Using Corpora to Learn about Language and Discourse*. Bern: Peter Lang. 73–98.
- Baker, Paul & Gabrielatos, Costas & KhosraviNik, Majid & Krzyzanowski, Michal & McEnery, Tony & Wodak, Ruth 2008. A useful methodological synergy? Combining critical discourse analysis and corpus linguistics to examine discourses of refugees and asylum seekers in the UK press. *Discourse & Society*, Vol. 19(3), 273–306.
- Black, Bob 1985. *The Abolition of Work and Other Essays*. Port Townsend: Loompanics Unlimited. Saatavilla osoitteesta <http://inspiracy.com/black/>. Luettu 12.4.2010.
- Bonnafous, Simone & Tournier, Maurice 1995. Analyse du discours, lexicométrie, communication et politique. *Langages* 117, 67–81. Saatavilla osoitteesta http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/lgge_0458-726x_1995_num_29_117_1706. Luettu 10.4.2010.
- Böckerman, Petri & Ilmakunnas, Pekka 2006. Elusive effects of unemployment on happiness. *Social Indicators Research* 79, 159–169.
- Clark, Andrew E. & Oswald, Andrew J. 1994. Unhappiness and unemployment. *The Economic Journal* 104, 648–659.
- Claussen, B. 1998. Suicidal ideation among the long term unemployed: a 5-year follow-up. *Acta Psychiatrica Scandinavica* 98, 480–486.
- Couper-Kuhlen, Elizabeth & Thompson, Sandra A. 2005. A linguistic practice for retracting overstatements. ‘Concessive repair’. Hakulinen, Auli & Selting, Margret (toim.) *Syn-*

tax and Lexis in Conversation: Studies on the use of Linguistic Resources in Talk-in-Interaction. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins. 257–288.

- Domingo, David, & Heinonen, Ari 2008. Weblogs and journalism. A typology to explore the blurring boundaries. *Nordicom Review* 29(1), 3–15.
- Fairclough, Norman 1992. *Discourse and Social Change.* Cambridge: Polity.
- Fairclough, Norman 1995. *Media discourse.* London: Edward Arnold.
- Fairclough, Norman 2001 [1989]. *Language and power.* Harlow: Longman.
- Fairclough, Norman & Wodak, Ruth 1997. Critical discourse analysis. Van Dijk, T.A. (toim.) *Discourse as social interaction.* London: Sage. 258–284.
- Graham, Phil & Paulsen, Neil 2002. Third-sector discourses and the future of (un)employment: Skilled labor, new technologies, and the meaning of work. *Text* 22(3), 443–467.
- GSS = Nurmi, Timo 2004 [1998]. *Gummeruksen suuri suomen kielen sanakirja.* Helsinki: Gummerus.
- Haavisto, Sanna 2001. *Työttömyys valtakurssin uutisissa.* Pro gradu -työ. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Hardt-Mautner, Gerlinde 1995. ‘Only Connect.’ Critical Discourse Analysis and Corpus Linguistics. Saatavilla osoitteesta <http://ucrel.lancs.ac.uk/papers/techpaper/vol6.pdf>. Luettu 9.4.2010.
- Heikkilä, Matti 2004. Tehosta ja kannusta. Kolumni lehdessä *Dialogi* 5/2004, 17. Saatavilla osoitteesta <http://dialogi.stakes.fi/NR/rdonlyres/14CF5CCD-01E0-4349-B07E-8FD4D38A9715/0/dialogi20045.pdf>. Luettu 7.4.2009.
- Heikkinen, Vesa 2001. Tekstuaalinen pirunnyrkki. Heikkinen, Vesa & Hiidenmaa, Pirjo & Tiililä, Ulla. *Teksti työnä, virka kielenä.* Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 116. Helsinki: Gaudeamus. 63–115.
- Heikkinen, Vesa & Lounela, Mikko 2009. Uudenvuodenpuheen minä. Heikkinen, Vesa (toim). *Kielen piirteet ja tekstilajit. Vaikuttavia valintoja tekstistä toiseen.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 218–249.
- Hiidenmaa, Pirjo 2001. Poimintoja virkakielen rekisteristä. Heikkinen, Vesa & Hiidenmaa, Pirjo & Tiililä, Ulla. *Teksti työnä, virka kielenä.* Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 116. Helsinki: Gaudeamus. 35–62.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero 1993. Diskursiivinen maailma. Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero. *Diskurssianalyysin aakkoset.* Tampere: Vastapaino. 17–47.

- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi 1993. Valtasuhteiden analysoiminen. Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero. *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino. 75–108.
- Juhila, Kirsi 1993. Miten tarinasta tulee tosi? Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero. *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino. 151–188.
- Kettunen, Juha 1996. *Työvoimapolitiikan aktivointi Pohjoismaissa*. Helsinki: Työministeriö.
- Kiander, Jaakko 1998. Työmarkkinoiden rakenteet ja joustavuus. Pohjola, Matti (toim.) *Suomalainen työttömyys*. Helsinki: Taloustieto. 261–287.
- Kontula, Osmo & Viinamäki, Heimo & Koskela, Kaj 1998. *Köyhiä ja kipeitä: taloudellisen laman terveystvaikutuksia 1990-luvulla*. Helsinki: Väestöntutkimuslaitos.
- Korhonen, Anna-Reetta & Peltokoski, Jukka & Saukkonen, Miika 2009. *Paskaduunista barrikadille: prekariaatin julistus*. Helsinki: Like.
- Kotiranta, Tuija 2008. *Aktivoinnin paradoksit*. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 335. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Lafargue, Paul 2005 [1881]. *Le droit à la paresse*. Paris: Editions Allia.
- Law, Riina 2010. *Myönnyttävä korjaus IRC-keskusteluissa*. Esitelmä AFinLAN syysseminarissa 13.11.2010.
- Lehtinen, Outi & Lounela, Mikko 2003. A model for composing and (re-)using text materials for linguistic research. Saatavilla osoitteesta http://varia.kotus.fi/~mlounela/julkaisut/ol_ml_2003.pdf
- Lepistö, Mikko 2001. *Työttömyys julkisuuden konstruktiona: tutkimus Helsingin sanomien työttömyyskirjoittelusta 1990-luvulla*. Pro gradu -tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Majava, J. 2006. *Suomalaisten weblogien verkosto keskustelevana julkisuutena*. Pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto. Saatavilla osoitteesta http://blogit.helsinki.fi/tyonimi/weblogit_julkisuutena.pdf. Luettu 9.4.2010.
- Mautner, Gerlinde 2009. Checks and balances: How corpus linguistics can contribute to CDA. Wodak, Ruth & Meyer, Michael (toim.). *Methods of critical discourse analysis*. Los Angeles: Sage. 122–143.
- McDonald, Catherine & Marston, Greg & Buckley, Amma 2003. Risk technology in Australia: The role of the job seeker classification instrument in employment services. *Critical Social Policy* 23(4), 498–525.
- McEnery, Tony & Wilson, Andrew 2001. *Corpus Linguistics. An introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

- McEnery, Tony & Xiao, Richard & Tono, Yukio 2006. *Corpus-based language studies. An advanced resource book*. London: Routledge.
- Mori, Junko 1999. Well I may be exaggerating but... Self-qualifying clauses in negotiation of opinions among Japanese speakers. *Human Studies* 22, 447–473.
- Muntigl, Peter 2002. Policy, politics, and social control. A systemic functional linguistic analysis of EU employment policy. *Text* 22(3), 393–441.
- NS = Nykysuomen sanakirja. Valtion toimeksiannosta teettänyt Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1951–1961. Helsinki: WSOY.
- Nyman, Juha 2002. *Does unemployment contribute to ill-being: results from a panel study among adult Finns, 1989/90 and 1997*. Helsinki: National Public Health Institute.
- Orpin, Debbie 2005. Corpus Linguistics and Critical Discourse Analysis. Examining the ideology of sleaze. *International Journal of Corpus Linguistics* 10:1, 37–61.
- Oswald, Andrew J. 1997. Happiness and economic performance. *The Economic Journal* 107, 1815–1831.
- Paltridge, Brian 2006. *Discourse analysis. An introduction*. London & New York: Continuum.
- Parole = Parole-korpuksen taajuuslista. Saatavilla osoitteesta <http://kaino.kotus.fi/sanat/taajuuslista/parole.php>. Luettu 10.11.2010.
- Pehkonen, Jaakko 1998. Työttömyys: teoreettisia lähtökohtia. Pohjola, Matti (toim.) *Suomalainen työttömyys*. Helsinki: Taloustieto. 51–90.
- Penttilä, Irmeli & Keinänen, Päivi 2005. *Toimeentulo, työttömyys ja terveys: muutoksia elinoloissa 1996–2001*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Pohjola, Matti 1998. Työttömyys suomalaisen yhteiskunnan ongelmana: johdanto ja kirjan tiivistelmä. Pohjola, Matti (toim.) *Suomalainen työttömyys*. Helsinki: Taloustieto. 1–19.
- Pomerantz, Anita 1986. Extreme Case formulations: A way of legitimizing claims. *Human Studies* 9, 219–229.
- Prechelt, Lutz 1999. The 28:1 Grant/Sackman legend is misleading, or: How large is interpersonal variation really? Technical Report 1999-18. Saatavilla osoitteesta <http://page.mi.fu-berlin.de/prechelt/Biblio/varianceTR.pdf>. Luettu 10.1.2010.
- PS = *Suomen kielen perussanakirja I-III* 2004 [1990–1994]. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 55. Helsinki: Edita.

- Pyhä Raamattu 2003. Vuosina 1933 ja 1938 käyttöön otetut suomennokset. Helsinki: Kirkkopalvelut.
- Pälli, Pekka 2003. *Ihmisryhmä diskurssissa ja diskurssina*. Acta Universitatis Tamperensis 910. Tampere: Tampere University Press.
- Rantala, Juha 1998. Työttömien työllistymisen. Pohjola, Matti (toim.) *Suomalainen työttömyys*. Helsinki: Taloustieto. 357–390.
- Renvall, Mika 2001. Työttömyysturvan porrastaminen: työttömät NAIRUn jatkoksi? *Journalismikritiikin vuosikirja 2001*, 144–163.
- Renvall, Mika & Vehkalahti, Pertti 2002. The Unemployed as “Others” in Welfare Journalism. *Nordicom Review* 1–2/2002, 251–262. Saatavilla osoitteesta http://www.nordicom.gu.se/common/publ_pdf/42_251-262.pdf. Luettu 12.4.2010.
- Russell, Bertrand 1935. *In praise of idleness and other essays*. London: George Allen & Unwin.
- Sackman, H. & Erikson, W. J. & Grant, E. E. 1968. Exploratory Experimental Studies Comparing Online and Offline Programming Performance. *Communications of the ACM* 11(1), 3–11.
- Saloniemi, Antti & Virtanen, Pekka 2008. Joustavan huomisen varjossa? Heiskanen, Tuula & Leinonen, Minna & Järvensivu, Anu & Aho, Simo (toim.) *Kohti uutta työelämää? Tutkimuksen näköala työelämän kehitykseen*. Tampere: Tampere University Press. 78–108.
- Saussure, Ferdinand de 1967 [1916]. *Cours de linguistique générale*. Koonneet Charles Bally & Albert Sechehaye. Payot, Paris.
- Siltala, Juha 2004. *Työelämän huonontumisen lyhyt historia: muutokset hyvinvointivaltioiden ajasta globaaliin hyperkilpailuun*. Helsinki: Otava.
- Soininvaara, Osmo 1999. *Täystyöllisyyteen ilman köyhyyttä*. Helsinki: Art House.
- Stubbs, Michael 1995. Collocations and semantic profiles: on the cause of trouble with quantitative studies. *Functions of Language*, 2, 1. Saatavissa osoitteesta <http://www.univ-trier.de/fileadmin/fb2/ANG/Linguistik/Stubbs/stubbs-1995-cause-trouble.pdf>. Luettu 10.4.2010.
- Taira, Teemu 2006a. Työ ja työttömyys uskontotieteellisessä aikalaistulkinnassa: lectio praecursoria Turun yliopistossa 30.9.2006. *Elore* 13: 2, 1–6.
- Taira, Teemu 2006b. *Työkulttuurin arvomuutos työttömien kerronnassa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Tanskanen, Sanna-Kaisa & Karhukorpi, Johanna 2008. Concessive Repair and negotiation of affiliation in e-mail discourse. *Journal of Pragmatics* 40, 1587–1600.

TE-toimisto. *Keskeistä sanastoa*. Verkkosivu osoitteessa http://www.mol.fi/mol/fi/90_tyonhakuinfo/06_oma_toimisto/01_sanasto/index.jsp. Luettu 18.11.2010.

Tilastokeskus a. *Tietoa tilastoista – käsitteet ja määritelmät*. Verkkosivusto osoitteessa <http://tilastokeskus.fi/meta/kas/index.html>. Luettu 10.1.2010.

Tilastokeskus b. *Verkkokoulu*. Verkkosivusto osoitteessa <http://www.stat.fi/tup/verkkokoulu/data/tvt/index.html>. Luettu 10.1.2010.

Tilastokeskus c. *Työvoimatutkimus 22.12.2009*. Verkkosivusto osoitteessa http://www.stat.fi/til/tyti/2009/11/tyti_2009_11_2009-12-22_tie_001_fi.html. Luettu 10.1.2010.

Urbaani sanakirja. Verkkosivusto osoitteessa <http://urbanisanakirja.com/>. Luettu 10.11.2010.

Weber, Max 1980. *Protestanttinen etiikka ja kapitalismin henki*. Suom. Timo Kytäjä. Porvoo: WSOY.

Wodak, Ruth & van Leuven, Theo 2002. Discourses of un/employment in Europe: The Austrian case. *Text* 22(3), 345–367.

Wodak, Ruth & Meyer, Michael 2009. Critical discourse analysis: history, agenda, theory and methodology. Wodak, Ruth & Meyer, Michael (toim.). *Methods of critical discourse analysis*. Los Angeles: Sage. 122–143.

Korpuksen lähteet

TE-toimisto

http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/05_esitteet/Tme0002s.pdf
Luettu 27.10.2009.

http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/05_esitteet/tme3004s_tyotto-myysturva.pdf Luettu 27.10.2009.

http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/05_esitteet/tme7001s_tyovoimatoimistojen_palvelut.pdf Luettu 27.10.2009.

http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/05_esitteet/tme7309s_kuntouttava_tyotoiminta.pdf Luettu 27.10.2009.

http://www.mol.fi/mol/fi/00_tyonhakijat/01_tyonhaku_suomessa/index.jsp Luettu 27.10.2009.

http://www.mol.fi/mol/fi/00_tyonhakijat/07_tyottomuus/index.jsp Luettu 27.10.2009.

http://www.mol.fi/mol/fi/01_tyonantajat/01_rekrytointi/index.jsp Luettu 27.10.2009.

Kela

[http://www.kela.fi/in/internet/liite.nsf/alias/tyoton_verkko/\\$File/Tyottomalle_verkko.pdf?OpenElement](http://www.kela.fi/in/internet/liite.nsf/alias/tyoton_verkko/$File/Tyottomalle_verkko.pdf?OpenElement) Luettu 28.10.2009.

Laki

<http://www.edilex.fi/kela/fi/lainsaadanto/20021290?toc=1> Luettu 28.10.2009.

<http://www.edilex.fi/kela/fi/lainsaadanto/20021295?toc=1> Luettu 28.10.2009.

Mielipide

Helsingin Sanomat - Mielipide - 6.1.2007 *Kela rankaisee jopa työnteosta*

Helsingin Sanomat - Mielipide - 10.1.2007 *Soviteltu työttömyyskorvaus on kohtuuton ja nöyryyttävä*

Helsingin Sanomat - Mielipide - 5.2.2007 *Taiteilijallakin oikeus työttömyysturvaan*

Helsingin Sanomat - Mielipide - 29.3.2007 *Työtön lapsi vanhemman elätettäväksi?*

Helsingin Sanomat - Mielipide - 26.10.2007 *Työttömyys toi mukanaan yllätyksen*

Helsingin Sanomat - Mielipide - 4.4.2007 *Olen 39-vuotiaana lapsena äitini eläti*

Helsingin Sanomat - Mielipide - 23.4.2008 *Miksi sairaana oleva joutuu ilmoittautumaan työttömäksi?*

Helsingin Sanomat - Mielipide - 29.7.2008 *Nuoren miehen elämä ei ole helppoa*

Helsingin Sanomat - Mielipide - 30.7.2008 *Työttömiltä viedään työvoimapalvelutkin*

Helsingin Sanomat - Mielipide - 16.8.2008 *Vasta valmistuneen työttömän asema on todella surkea*

Helsingin Sanomat - Mielipide - 20.8.2008 *Työkyvyttömyys vei byrokratiahelvettiin*

Helsingin Sanomat - Mielipide - 8.11.2008 *Työttömiä poljetaan aktivoimisen sijaan*

Helsingin Sanomat - Mielipide - 29.1.2009 *Vain pari kertaa irtisanottu on onnekas*

Helsingin Sanomat - Mielipide - 27.2.2009 *Haluaisin vain tehdä kokemustani vastaavaa työtä*

Helsingin Sanomat - Mielipide - 5.4.2009 *Etsin sinua, varakas liikemies*

Helsingin Sanomat - Mielipide - 18.6.2009 *En haluaisi olla riippuvainen vanhemmistani*

Helsingin Sanomat - Mielipide - 29.7.2009 *Ansiosidonnaista saa odottaa liian pitkään*

Helsingin Sanomat - Mielipide - 2.8.2009 *Miksi minun pitää elättää työtön poikani?*

Helsingin Sanomat - Mielipide - 4.8.2009 *Poliitikot ovat hylänneet isänmaan nuoret toivot*

Helsingin Sanomat - Mielipide - 6.8.2009 *Maisterinko pitäisi ottaa lisää opintolainaa?*

Helsingin Sanomat - Mielipide - 10.8.2009 *Kuuluuko eläkeläisten elättää työtön aikuinen lapsensa?*

Helsingin Sanomat - Mielipide - 11.8.2009 *Miksi yhteiskunnalta on pakko vastaanottaa tukea?*

Helsingin Sanomat - Mielipide - 10.10.2009 *Olen palkkakuopassa, en kannustinloukussa*

Helsingin Sanomat - Mielipide - 7.11.2009 *Saako palkattomaan työhön pakottaa?*

Työttömien blogit

<http://tyottomanblogi.vuodatus.net/> Luettu 26.10.2009.

<http://pksektori.blogspot.com/2008/09/tyttmn-puistoissa.html> Luettu 26.10.2009.

<http://blogit.hs.fi/irtisanottu/?p=9> Luettu 26.10.2009.

<http://vesirajassa.blogspot.com/2009/04/tyoton-tyoton-tyoton-tyoton-tyoton.html> Luettu 26.10.2009.

<http://nooranelamaa.blogspot.com/2009/08/tyoton-puhuu.html> Luettu 26.10.2009.

<http://blandad.blogspot.com/2009/09/use-your-brains-baby.html> Luettu 26.10.2009.

<http://blogit.hs.fi/irtisanottu/?p=81> Luettu 26.10.2009.

<http://kaisas.blogs.fi/> Luettu 30.10.2009.

<http://blogit.hs.fi/irtisanottu/?p=20> Luettu 2.11.2009.

<http://katriinakajannes.blogit.uusisuomi.fi/2009/09/12/yoministeri-haloo-akateeminen-tyottomuus-ennatysmaista/> Luettu 3.11.2009.

<http://katriinakajannes.blogit.uusisuomi.fi/2009/07/21/tyottomia-ussa-halventaneille/> Luettu 3.11.2009.

Muut blogit

<http://blogit.yle.fi/ihan-tervetta/miksi-tyoton-ei-kelpaa-hanttihommiin> Luettu 26.10.2009.

<http://kirkkovene.blogit.kauppalehti.fi/2009/08/25/tyottomia-ja-vajaatyollistettyja-on-nyt-553-323/> Luettu 26.10.2009.

<http://blogit.yle.fi/mot/aktivointia-vai-orjatyota> Luettu 26.10.2009.

http://blogit.yleradio1.yle.fi/tuomasenbuske/kuka_ajaa_heikoimman_etua#comment Luettu 26.10.2009.

<http://blogit.hs.fi/politiikanvieraat/sata-komitea-ja-perusturvauudistus> Luettu 26.10.2009.

<http://blogit.hs.fi/politiikanvieraat/mika-havittaa-hyvinvointivaltion> Luettu 26.10.2009.

<http://blogit.hs.fi/politiikanvieraat/uusi-tyo-ja-elinkeinoministerio-ei-tunne-tyottomyytta> Luettu 26.10.2009.

<http://jaakkoportti.blogit.uusisuomi.fi/2009/10/22/tyotonkin-voi-opiskella-tosissaan-%E2%80%93-hiphurraa> Luettu 26.10.2009.

<http://mirkan.blogit.uusisuomi.fi/2009/09/28/neljaksi-tunniksi-toihin/> Luettu 26.10.2009.

<http://arialsio.blogit.uusisuomi.fi/2009/08/25/tyoton-kuluttaa/> Luettu 26.10.2009.

<http://kellekertoisin.wordpress.com/2009/09/10/asioita-joihin-olen-lopen-kyllastynyt/> Luettu 26.10.2009.

<http://jukkav.blogit.uusisuomi.fi/2009/09/26/hyvinvoinnin-ulottuvuuksista/> Luettu 26.10.2009.

<http://vepsalainen.blogit.uusisuomi.fi/2009/08/29/oppisopimukset-eivat-ole-ainoa-ongelma/> Luettu 26.10.2009.

<http://jormanordlin.blogit.kauppalehti.fi/2009/08/27/helsingin-pitkaaikaistyottomyyden-hoitoon-mallia-kinnulasta/> Luettu 26.10.2009.

http://mungolife.blogspot.com/2009/09/tyossakayva-puhuu_02.html Luettu 26.10.2009.

<http://vahtikoira.blogspot.com/2009/10/hei-tyokkari-anna-mulle-piiskaa.html> Luettu 26.10.2009.

<http://blogit.hs.fi/politiikanvieraat/miksi-demariehdokkaat-eivat-ole-kiinnostuneita-sata-komiteasta> Luettu 30.10.2009.

<http://blogit.yleradio1.yle.fi/tuomasenbuske/aitiys#comment> Luettu 30.10.2009.

<http://enter-jkl.vuodatus.net/> Luettu 30.10.2009.

<http://gurumarkkinointi.fi/2009/08/30/kuinka-vokottelet-asiiantuntijan/> Luettu 2.11.2009.

<http://jokojo.blogit.uusisuomi.fi/2009/10/26/patkatyot-ja-tuet/> Luettu 2.11.2009.

<http://lempan.blogit.uusisuomi.fi/2009/10/25/kansalaiskeskusteluun-tyo-ja-yrittajyyys/> Luettu 2.11.2009.

<http://filoksena.wordpress.com/2008/10/13/tyohaastattelu-ja-kulttuurierot/> Luettu 2.11.2009.

<http://www.megafoni.org/megablogi/?p=277> Luettu 2.11.2009.

<http://blogit.demari.fi/paulorinne/2009/05/13/tyonhaun-turhuus/> Luettu 2.11.2009.

<http://roskanpoimija.blogit.uusisuomi.fi/2009/09/23/polkeeko-suomi-maahanmuuttajien-oikeuksia/> Luettu 2.11.2009.

<http://polgara.vuodatus.net/blog/2138008/welhotar-tyydytteli-hinkujaan-mahtipostausvaroitus/> Luettu 2.11.2009.

<http://www.soininvaara.fi/2009/02/28/tyottomyyys-yhteiskunnan-vai-yksilon-ominaisuus/> Luettu 2.11.2009.

<http://blogit.taloussanomat.fi/josminasaisinpaattaa/arkisto/tag/tyottomyyys> Luettu 3.11.2009.

<http://aamulehdenblogit.ning.com/profiles/blogs/mikae-on-vikana> Luettu 3.11.2009.

<http://taru.blogit.kauppalehti.fi/2009/06/02/nuorten-tyottomyysmaahanmuuttajatsak/> Luettu 3.11.2009.

<http://www.city.fi/yhteisot/blogit/mariaguzenina/100581/> Luettu 3.11.2009.

<http://satu72.vuodatus.net/blog/1656998/sosiaaliturva-tuo-holmolaisen-tilkkutakki/#comments> Luettu 3.11.2009.

<http://verkkolehtiinmediasres.blogspot.com/2008/08/akateeminen-tyttmyys-syyniss.html> Luettu 3.11.2009.

<http://aamulehdenblogit.ning.com/profiles/blogs/kyllae-taeytyy-sanao?id=2119722%3ABlogPost%3A121662&page=3#comments> Luettu 3.11.2009.

<http://pasi.blogit.uusisuomi.fi/2009/10/23/valtio-ja-tyottomyys/> Luettu 3.11.2009.

<http://arialso.blogit.uusisuomi.fi/2009/10/19/tyottomyys/> Luettu 3.11.2009.

<http://vahtikoira.blogspot.com/2009/10/tyottomyys-kasvaa-oletko-valmis.html> Luettu 3.11.2009.

<http://ilkkaluoma.blogit.uusisuomi.fi/2009/09/14/tyottomyys-ei-ole-pelkka-ongelma-vaan-syy-lisaongelmiin/> Luettu 3.11.2009.

<http://pekurinen.blogit.uusisuomi.fi/2009/07/21/tyottomyys-on-rikos-katariina-kajannes/> Luettu 3.11.2009.

Blogien kommentit

<http://pksektori.blogspot.com/2008/09/tyttmn-puistoissa.html> Luettu 26.10.2009.

<http://blogit.yle.fi/ihan-tervetta/miksi-tyoton-ei-kelpaa-hanttihommiin> Luettu 26.10.2009.

<http://kirkkovene.blogit.kauppalehti.fi/2009/08/25/tyottomia-ja-vajaatyollistettyja-on-nyt-553-323/> Luettu 26.10.2009.

<http://blogit.yle.fi/mot/aktivointia-vai-orjatyota> Luettu 26.10.2009.

http://blogit.yleradio1.yle.fi/tuomasenbuske/kuka_ajaa_heikoimman_etua#comment Luettu 26.10.2009.

<http://blogit.hs.fi/politiikanvieraat/sata-komitea-ja-perusturvauudistus> Luettu 26.10.2009.

<http://blogit.hs.fi/politiikanvieraat/mika-havittaa-hyvinvointivaltion> Luettu 26.10.2009.

<http://blogit.hs.fi/politiikanvieraat/uusi-tyo-ja-elinkeinoministerio-ei-tunne-tyottomyytta> Luettu 26.10.2009.

<http://blogit.hs.fi/irtisanottu/?p=9> Luettu 26.10.2009.

<http://jaakkoportti.blogit.uusisuomi.fi/2009/10/22/tyotonkin-voi-opiskella-tosissaan-%E2%80%93-hiphurraa/> Luettu 26.10.2009.

<http://mirkan.blogit.uusisuomi.fi/2009/09/28/neljaksi-tunniksi-toihin/> Luettu 26.10.2009.

<http://arialso.blogit.uusisuomi.fi/2009/08/25/tyoton-kuluttaa/> Luettu 26.10.2009.

<http://kellekertoisin.wordpress.com/2009/09/10/asioita-joihin-olen-lopen-kyllastynyt/> Luettu 26.10.2009.

<http://jukkav.blogit.uusisuomi.fi/2009/09/26/hyvinvoinnin-ulottuvuuksista/> Luettu 26.10.2009.

<http://vepsalainen.blogit.uusisuomi.fi/2009/08/29/oppisopimukset-eivat-ole-ainoa-ongelma/> Luettu 26.10.2009.

<http://nooranelamaa.blogspot.com/2009/08/tyoton-puhuu.html> Luettu 26.10.2009.

http://mungolife.blogspot.com/2009/09/tyossakayva-puhuu_02.html Luettu 26.10.2009.

<http://blandad.blogspot.com/2009/09/use-your-brains-baby.html> Luettu 26.10.2009.

<http://blogit.hs.fi/irtisanottu/?p=81> Luettu 26.10.2009.

<http://blogit.hs.fi/politiikanvieraat/miksi-demariehdokkaat-eivat-ole-kiinnostuneita-sata-komiteasta> Luettu 30.10.2009.

<http://blogit.yleradio1.yle.fi/tuomasenbuske/aitiys#comment> Luettu 30.10.2009.

<http://gurumarkkinointi.fi/2009/08/30/kuinka-vokottelet-asiantuntijan/> Luettu 2.11.2009.

<http://jokojo.blogit.uusisuomi.fi/2009/10/26/patkatyot-ja-tuet/> Luettu 2.11.2009.

<http://lempan.blogit.uusisuomi.fi/2009/10/25/kansalaiskeskusteluun-tyo-ja-yrittajyys/> Luettu 2.11.2009.

<http://www.megafoni.org/megablogi/?p=277> Luettu 2.11.2009.

<http://blogit.demari.fi/paulorinne/2009/05/13/tyonhaun-turhuus/> Luettu 2.11.2009.

<http://roskanpoimija.blogit.uusisuomi.fi/2009/09/23/polkeeko-suomi-maahanmuuttajien-oikeuksia/> Luettu 2.11.2009.

<http://polgara.vuodatus.net/blog/2138008/welhotar-tyydytteli-hinkujaan-mahtipostausvaroitus/> Luettu 2.11.2009.

<http://blogit.hs.fi/irtisanottu/?p=20> Luettu 2.11.2009.

<http://www.soininvaara.fi/2009/02/28/tyottomyys-yhteiskunnan-vai-yksilon-ominaisuus/> Luettu 2.11.2009.

<http://aamulehdenblogit.ning.com/profiles/blogs/mikae-on-vikana> Luettu 3.11.2009.

<http://taru.blogit.kauppalehti.fi/2009/06/02/nuorten-tyottomyysmaahanmuuttajatsak/> Luettu 3.11.2009.

<http://www.city.fi/yhteisot/blogit/mariaguzenina/100581/> Luettu 3.11.2009.

<http://satu72.vuodatus.net/blog/1656998/sosiaaliturva-tuo-holmolaisen-tilkkutakki/#comments> Luettu 3.11.2009.

<http://verkkolehtiinmediasres.blogspot.com/2008/08/akateeminen-tyttmyys-syyniss.html> Luettu 3.11.2009.

<http://aamulehdenblogit.ning.com/profiles/blogs/kyllae-taetytyy-sanoa?id=2119722%3ABlogPost%3A121662&page=3#comments> Luettu 3.11.2009.

<http://pasi.blogit.uusisuomi.fi/2009/10/23/valtio-ja-tyottomyys/> Luettu 3.11.2009.

<http://arialsio.blogit.uusisuomi.fi/2009/10/19/tyottomyys/> Luettu 3.11.2009.

<http://ilkkaluoma.blogit.uusisuomi.fi/2009/09/14/tyottomyys-ei-ole-pelkka-ongelma-vaan-syy-lisaongelmiin/> Luettu 3.11.2009.

<http://katriinakajannes.blogit.uusisuomi.fi/2009/09/12/yoministeri-haloo-akateeminen-tyottomyys-ennatysmaista/> Luettu 3.11.2009.

<http://pekurinen.blogit.uusisuomi.fi/2009/07/21/tyottomyys-on-rikos-katariina-kajannes/> Luettu 3.11.2009.

<http://katriinakajannes.blogit.uusisuomi.fi/2009/07/21/tyottomia-ussa-halventaneille/> Luettu 3.11.2009.